

Temmuz

doğa
toplum
düşünce

2

insan öznedir, değişir, değiştiririz

2.000.000.- TL
KDV Dahil

aylık kurumsal inceleme / çözümleme

**"Proletarya, barikatlarda ve savaş
alanlarındaki zaferinden önce,
entelektüel alanda elde edeceği
zaferle gelecekteki hakimiyetini
ilan edecektir."**

Marks'tan Eccarius'a

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Tuncay Seçkin
Adres: Yeniçarşı cad. Çelebi İşh. No:26/5
Galatasaray/İstanbul
Tel/Faks: 0212 292 10 16
Web: www.dogatoplumdusunce.com (çok yakında)
E-posta: dtddergisi@yahoo.com
İmzalı yayınlanan yazılardan yazarı sorumludur.
Kapak resmi: Yaşadıkça – S.EREK
Baskı/Dizgi: ÇARK OFSET 0372 253 12 00
Abonelik: Yıllık 30.Milyon.Yurtdışı.75 Sterlin, 100 DM

SUNUŞ

Dergimizin 2. sayısıyla, yine sizlerle birlikteyiz. Geçen sayımızda dergi çıkarmanın güçlüklerinden söz etmiştik. Ancak ilk sayıyı gözümüzün korktuğu kadar teknik aksaklık yaşamadan çıkartabildik. Bu sayıda da çıtayı daha yukarı yükseltebildiğimize inanıyoruz.

Dolu dolu bir sayı olduğunu düşünüyoruz. Bu sayımızda R.Yürükoğlu ülkemizde neden yasal bir komünist partinin olması gerektiğini rakamlarla açarak gösteriyor. Öte yandan Y. Zamir ülkedeki krizin analizini yaparak sürdürüyor.

Bu sayı oldukça da yer dolaşacağız birlikte. Ülkemizde başlayan yolculuk Gıneli ve Kaya'nın kalemleriyle bizi Kıbrıs'ın iki yakasına götürecektir. Fidel'in dilinden direnen Küba'ya selamımızı çaktıktan sonra, Kaygusuz'un tarihimize konusundaki uyarısı nedeniyle İran, Azerbaycan ve Orta Doğu'yu da dolaşıp gezimizi noktalayacağız.

Bu arada 68 kuşağının önemli isimlerinden Oktay Etiman'ın kaleminden "bizim F"yi okuyup, TTB'nin raporu aracılığıyla Bergama, Can'ın kalemi aracılığıyla da Yatağan'daki gelişmeleri bizim gözümüzle size yansıtacağız..

Sanatçı Hasan Yükselir'le yapılan bir röportajı sizlere aktarmak istedik. İşçi hareketi ve devrimci sanat anlayışı hakkında önemli ipuçları içerdiğini düşünüyoruz.

Türkiye komünist hareketine 20 yıl boyunca inanılmaz bir özveriyle hizmet eden Rifat yoldaşımızı da anarak dergimizin bu sayısını noktaladık.

Son olarak bilgisayar operatörümüzün kendi deyimiyle "aşırı yoğun olması" nedeniyle web sayfamızın bu sayıda da yetişmediğini anımsatarak, bir dahaki sayıya kadar hoşça kalın diyoruz.

Doğa Toplum Düşünce

5 TÜRKİYE İÇİN TKP ZORUNLUDUR
R. Yürükoğlu

17 "VAH, VAH, VAAH TÜRKİYE"
Yusuf Zamir

24 F
Oktay Etiman

28 MADIMAK

29 2 TEMMUZ
İsmail Kaygusuz

34 KIBRIS ÜZERİNE TARİH BİLİNCİMİZ:
HAŞMET M. GÜRKAN
Dinçer Kaya

50 VENCEREMOS
Fidel Kastro

54 SOL, SANATINI YARATAMADI
Hasan Yükselir'le söyleşi

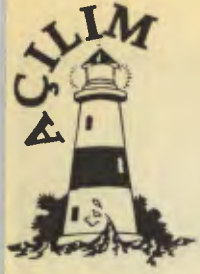
60 BU DEVLETE BAŞKALDIRMAK YURTTAŞLIK
HAKKIDIR
Salih Can

65 BİR ZİYARETİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
Yıldırım Gıneli

71 MAZDEKİZM KAYNAKLI ALEVİ TOPLUMSAL
MUHALEFET BAŞKALDIRI...
İsmail Kaygusuz

81 TTB'NİN 2001 BERGAMA RAPORU

91 BUGÜN GÜNLERDEN PAZAR...
RY

TKP

Türkiye İçin

Zorunludur

R. YÜRÜKOĞLU

Dünyada olağanüstü bir hızla gelişen üretken güçlerin çapı ve üretim süreçlerinin giderek birbirine bağlanması, ekonominin küreselleşmesini getirmiştir. Bu, geri döndürülemez bir gelişmedir. Ve bu nesnel eğilim, komünizmi içinde taşıyan, komünizmi yakınlaştıran, komünizmi giderek zorunluluk durumuna getirecek olan eğilimdir.

Küreselleşme eğilimi, dünya pazarlarında kim etkinse, onun eliyle yürümektedir. Dolayısıyla, bugün emperyalizm eliyle yürümektedir.

Bu ikisini birbirinden ayırabilmek, günümüz dünyasını ve yarınları anlayabilmede ve sahte devrimci konumlar almamada kilitlidir.

Bu nesnel sürece emperyalizmin getirdiği olumsuzlukları ortaya koymak ve bu olumsuzluklara karşı mücadele vermek görevimiz vardır. Bu olumsuzluklar, kısaca, 'yeni dünya düzeni' olarak adlandırılmaktadır.

Marks'ın çok güzel söylediği gibi, kapitalizmin en önemli yapısal özelliği, onun "yıkıcı yaratıcı-

lığı"dır. Kapitalizm, yıkmadan yaratamaz, yaratmadan yaşayamaz, ekonomiyi içeriden devrimcileştirmeden var olamaz.

Kapitalist ekonomiyi sürekli bir biçimde değiştiren ve yenileyen güç nedir?

Kapitalist ekonomiyi sürekli bir biçimde değiştiren ve yenileyen güç, genel olarak, üretkenlik artışıdır. Teknolojik değişim ya da yeni fikirler. Ki bunların tümü de, kafa emeğince üretilir ve kafa ve kol emeğince üretime uygulanır.

Dolayısıyla, kapitalizmin ulaştığı her gelişme aşamasında sermayenin ve emeğin alması gereken gelir payı hesaplanabilir.

Şimdi, bu ve bununla bağlı açılardan, ülkemizdeki duruma bakalım.

1980 SONRASI YAPIM ENDÜSTRİSİ

Yapım endüstrisinin 1980 sonrası dışa açılım sürecini sermaye birikimi, bölüşüm ilişkileri ve fiyatlama açısından ele alırsak, Marks'ın yukarıdaki saptamasının doğruluğunu ve ülkemizin neden birleşik, güçlü, düşüncesini yenilemiş ve legal bir TKP'ye zorunlu olduğunu daha iyi anlarız.

1980 sonrası, Türkiye ekonomisinin, iç talebe dönük ithal ikameci endüstrileşmeyi bırakarak ihracata yöneldiği ve dış pazarlarla eklemelendiği dönemdir.

Bu dönem için yapım endüstrisi üzerine yapılan çalışmalar, bu sek-

Küreselleşme eğilimi, dünya pazarlarında kim etkinse, onun eliyle yürümektedir. Dolayısıyla, bugün emperyalizm eliyle yürümektedir. Bu ikisini birbirinden ayırabilmek, günümüz dünyasını ve yarınları anlayabilmede ve sahte devrimci konumlar almamada kilittir.

törde, özellikle dışa açılım altında, beliren en önemli sorunun, üretkenlik artışlarıyla istihdam ve ücretler arasında bir ilişki kurulamaması olduğunu göstermektedir. Örneğin, 1980-1996 arasında işgücü başına reel katma değer üretiminin % 87.4 artmasına karşın, reel ücretlerin, 1996 itibarıyla, 1980 düzeyine ancak ulaştığı; işgücü istihdamının da dönem boyunca toplam olarak ancak, % 31.8 oranında arttığı görülmektedir.

Bu çok çarpıcı gerçekler, yerli oligarşinin, halkı kandırmak için yıllardır ısrarla kullandığı bir tezin ne denli yalan olduğunu ortaya koymaktadır. Ne der her zaman burjuvazi? 'Sendikalar ve işçiler, yüksek ücret artışları istemeyin, ücret artışlarını verimlilik artışına bağlayın.' Ancak görülüyor ki, ücret

Marks'ın çok güzel söylediği gibi, kapitalizmin en önemli yapısal özelliği, onun "yıkıcı yaratıcılığı"dır. Kapitalizm, yıkmadan yaratamaz, yaratmadan yaşayamaz, ekonomiyi içeriden devrimcileştirmeden var olamaz.

artışlarını verimlilik artışına bağlamayan burjuvazinin kendisidir.

Sonra, Türkiye yapım endüstrisine tekellerin egemen olduğunu hepimiz biliriz. (DİE'nin, kamu işletmelerinin tümünü ve özel sektörde 10'dan fazla işçi çalıştıran işletmelerini ele aldığı yoğunlaşma endekslerine göre, yapım endüstrisinin yarısı tekелci durumdadır.) Ancak, bunun getirdiği, yine çok çarpıcı bir gerçeğe yeterince dikkat vermeyiz: Tekelci fiyatlama olanağı. 1980 sonrasında yapım endüstrisinde kar marjlarının korunmasının, hatta yükselmesinin ana nedeni, tekелci fiyatlamadır. Tekelci yapılar, tekелci fiyatlama yoluyla, kar marjlarını arttırmanın yanı sıra, maliyet artışlarını da tüketiciye yansıtmaktadırlar.

1. Yapım endüstrisi alt-sektörleri

Yapım endüstrisinin 1980 sonrası gelişimini daha iyi izleyebilmek için, önce, yapım endüstrisinin 29 alt sektörünün, pazar payları açısından nasıl ayrıştığını görelim. Bu, şöyle bir yöntemle yapılmaktadır: Her alt sektördeki en büyük 4 işletmenin, satış geliri içindeki payının göreceli büyüklüğü, sektörün "yoğunlaşma" düzeyinin ölçütü olarak kabul edilmektedir.

Buna göre, en büyük 4 işletmenin yoğunlaşma oranları (CR4) % 30'un altında olan sektörler *rekabetçi*, % 30'un üstünde olan sektörler ise *tekелci* olarak nitelenmektedir. (Bkz. Boratav, Yeldan ve Köse 2000 ve Yeldan ve Köse 1999. Bu çalışmalarda CR4 oranları % 50'nin üstünde olan sektörler de *oligopolcü* olarak nitelendirilmiştir.)

Bu noktada ilk gözlemimiz, 1980'de tekелci konumda olan sektörlerin, 1996 verileriyle (DİE'nin yoğunlaşma üzerine verileri 1997'de yeni sınıflamaya geçtiğinden, karşılaştırılabilir en son veriler 1996 yılında sona ermektedir) karşılaştırıldığında, tekелciliklerini sürdürmekte olduklarıdır.

Yoğunlaşma oranları açısından bakıldığında, 1980'de 29 alt sektörden 18'i tekелcidir, 8 alt sektör ise oligopolcüdür. 1996 yılına gelindiğinde, bu ayrışmada önemli bir değişiklik olmamıştır. Yalnızca 'kağıt ve kağıt ürünleri' ve 'diğer yapım' dallarında tekелci konumdan, rekabetçi konuma geçiş görülmektedir. Bunun yanı sıra, yoğunlaşma oranları yükselen sektörler (tütün,

basım-yayıncılık, 'diğer petrol ve kömür ürünleri,' mesleki aletler) ve rekabetçi konumdan tekelci konuma geçen ayakkabı gibi sektörler de vardır.

Yukarıdaki ayırım temelinde, 1996 yılında, tekelci sektörler, yapım endüstrisi toplam katma değerinin % 51'ini, istihdamın ise % 31'ini karşılamıştır.

Duruma alt sektörler açısından yakından bakarsak, 1996'da yoğunlaşma oranları en yüksek sektörler şunlardır:

Petrol Rafinerileri	% 98.0
Lastik ve Plastik	% 75.5
Diğer Petrol Ürünleri	% 63.4
Tütün Sanayi	% 60.9
Basım-Yayıncılık	% 57.5

Bunlar arasında bir kamu tekeli olan Petrol Rafinerileri'ni bir yana bırakırsak, sektör içinde kamu payı, yoğunlaşma açısından belirleyici bir öge değildir. Kamu işletmelerinin yukarıdaki sektörler içindeki üretim payı, Lastik ve Plastik için % 2; Diğer Petrol Ürünleri için % 3; Tütün Sanayi için % 47; Basım Yayıncılık için ise % 8'dir.

Yukarıda, tekellerin ekonomiye tekelci fiyatlama dayattığından söz etmiştik. Bunun sonucu, tekelleşmiş sektörlerde daha yüksek karlar elde edilmesidir. Dolayısıyla, sektörel kar marjları, tekelci sektörlerde daha yüksektir. Özel bir konumu olan petrol rafinerilerini yine dışarıda tutarsak, 1996 yılında en yüksek kar marjı veren sektörlerin Toprak Ürünleri (0.97), Metal Dışı Mineraller (0.74), Mesleki Aletler (0.71),

Ne der her zaman burjuvazi?

'Sendikalar ve işçiler, yüksek ücret artışları istemeyin, ücret artışlarını verimlilik artışına bağlayın.' Ancak görülüyor ki, ücret artışlarını verimlilik artışına bağlamayan burjuvazinin kendisidir.

Lastik ve Plastik (0.67), ve Diğer Kimya Sanayi (0.65) olduğunu görmekteyiz.

Yapım endüstrisinin 1980 sonrasında dışa açılmasıyla birlikte, dış ticaret hacmi hemen hemen tüm sektörlerde artmıştır. Kar marjları daralmamış, tersine sermayenin karlılığı sürmüştür. Bu demektir ki, yapım endüstrisi, 1980 sonrası dışa açılma sürecine, hem de karlılığını yükselterek uyum sağlamıştır.

Şimdi, konunun can alıcı yönüne geliyoruz. Söz konusu dönem boyunca kar marjlarındaki artışın, işgücü açısından karşılığı, ücretlerin sektörel katma değerden aldığı payın giderek artması değil, düşmesi olmuştur. 1980 ve 1997 verilerini karşılaştırsak, ücretlerin katma değer içindeki payı, yapım endüstrisinin 28 alt sektöründen, 26'sında düşmüştür. 1980'e göre 1997'de ücret

paylarında artış gösteren yalnızca iki alt sektör vardır: Diğer Petrol ve Kömür ürünleri (% 11'den % 16'ya) ve Cam Endüstrisi (% 26'dan % 32'ye). 1980'e göre 1997'de ücret paylarında en yoğun daralma yaşayan sektörler ise Basım-Yayımçılık (% 52'den % 16'ya), Taşıt Araçları (% 51'den % 21'e) ve Demir-Çelik endüstrisidir (% 46'dan % 18'e). Bu sektörlerin ortak özelliği, her üçünün de **tekelci** konumda olmalarıdır. Basım-Yayımçılık sektöründe yoğunlaşma oranı 1980'de % 36.5'den, 1996'da % 57.4'e yükselmiş; dolayısıyla sektör, **oligopolcü** nitelik kazanmıştır. Yine, söz konusu üç sektörde de kar marjları hızla artmış ve 1997'de, 1980 düzeyinin yaklaşık iki katına çıkmıştır.

Bu sayılar neyi göstermektedir, ya da daha doğru bir deyişle, neyi kanıtlamaktadır? Hepimizin teorik bir yaklaşım olarak bildiği ya da yaşadığı olgulara bakarak sezinlediği bir gerçeği, sayılarla kanıtlamaktadır: Tekellerin ege-

menliği altındaki ekonomi, yalnızca topluma tekelci fiyatlama dayatmakla kalmamakta, aynı zamanda tüm ekonomide ücretlerin katma değerden aldığı payı düşürmekte, ücretlerin ekonomik öğeler içindeki göreceli yerini küçültmektedir. Bunun sonucu, ülkenin en büyük sınıfı olan işçilerin konumunda hızlı bir **'göreceli kötüleme'** yaşanmaktadır.

Bu da, yine yıllardır yazıp söylediğimiz bir gerçeği kanıtlamaktadır: Ekonominin büyümesi, başarılı dışa açılma vb., bunların hepsi asıl olarak **Türkiye işçisinin sırtından** gerçekleşmektedir.

2. 1980 Sonrasının Büyüme-Kriz Dönemleri

Ekonominin 1980 sonrası gelişmesi kabaca 3 döneme ayrılabilir. Birincisi, 1981-87 arasında dış ticaret rejiminin serbestleştirildiği, yapım endüstrisinin ihracata yöneldiği, **'dışa açılım'** dönemidir. Bu dönem,

1988'deki ekonomik durgunlukla bitmiştir.

İkinci dönem, 1989-93'ün 'finansal serbestleşme' dönemidir. Kambiyo denetimlerinin kaldırılarak sermaye hareketlerinin 'özgürleştirildiği' bu dönem, 1994'ün mali (döviz) krizi ile bitmiştir.

Üçüncü dönem, ekonominin yeniden kısa vadeli sermaye kaynaklı büyümeye döndüğü 1995-1997 arasında yaşanmıştır. Bu dönem de, Doğu Asya ve Rusya krizlerinin etkilerinin yansımalarıyla derinleşen 1998-99 ekonomik kriziyle son bulmuştur.

Bu evrelerin yapım endüstrisinindeki sonuçlarına bakarsak, ilk çarpıcı gözlem, tekелci konumdaki sektörlerin, yapım endüstrisi toplamı içindeki yüksek ağırlığıdır. Tekelci sektörler, 1997'de yapım endüstrisi toplam katma değer üretiminin % 52'sini, toplam istihdamın da % 35'ini karşılamaktadır. Bu arada, kamu işletmeciliğinin payı, 1980-1997 arasında, rekabetçi sektörlerde % 15'den % 4'e, tekелci sektörlerde de % 62'den % 42'ye düşmüştür.

Yeniden dönemlere dönersek, birinci dönem, 1980-88 'Yapısal Uyum Programı' ve dışa açılma dönemidir. Ocak 1980 reform paketi, kısa dönemli istikrarın yanı sıra, asıl olarak ekonomiyi özel sektör öncülüğüne bırakmayı hedeflemişti. Bu dönemin toplumsal bölüşüm ilişkileri açısından temel özelliği, ücretlerin düşürülmesi yoluyla iç talebin daraltılarak, dış pazarlara ihraç edilecek artık yaratılmasıdır. Reel ücretler,

sendikal hareketin olanaklarının daraltılması yoluyla düşürülmüştür. Böylece, ücretli emeğin yapım endüstrisi katma değeri içindeki payı, özel sektörde % 27.5'den, 1987'de % 17'ye; kamu sektöründe de % 25.0'den % 13.0'e düşmüştür. (Yeldan ve Köse 1999)

Bu dönemde yapım endüstrisi hızla dışa açılmıştır. Reel işgücü üretkenliği (ücretle işçi başına düşen reel katma değer üretimi oranı), dışa açılım altında rekabetçi sektörlerde yıllık ortalama % 8.8, tekелci sektörlerde ise % 12.7 artış göstermiştir. Ancak, daha önce de değindiğimiz gibi, reel ücretler üretkenlik artışlarının gerisinde kalmış ve rekabetçi sektörlerde yıllık ortalama % 1.9, tekелci sektörlerde de % 3.2 düşmüştür. Tabii bunun karşılığı olarak da, brüt kar marjları, 1981-88 dönemi ortalaması olarak, rekabetçi sektörlerde % 28'den % 33'e, tekелci sektörlerde de % 34'den % 46'ya yükselmiştir.

Bu dönemin bir başka özelliği, endüstride ücretlerin bastırılmasına dayalı bu "klasik" birikim modelinin, ihracatçı sektörlerle yönelik vergi iadesi, ithal girdilerinde vergi muafiyeti ve teşviklendirilmiş kredi kullanımı gibi mekanizmalarla desteklenmesidir.

Ne var ki, tüm bunlara karşın, gerekli sabit sermaye yatırımlarını tam anlamıyla sağlayamayan ve ücretlerin daraltılmasına dayalı bu yapı, 1988'le birlikte siyasal-toplumsal gerçeklerle çatışmaya başlamıştır.

1988, Türkiye’de sendikal hareketin yükseldiği ve örgütlü işçi kazanımlarının arttığı bir dönemin başlangıcıdır. 1993 yılına dek süren bu dönem aynı zamanda, dış sermayeyle beslenen ikinci *büyüme* dönemidir. 1988-1993 arasında yapım endüstrisinde reel ücretler toplam % 162.3 artmıştır. Böylece, ücretlerin yapım endüstrisi katma değeri içindeki payı rekabetçi sektörlerde %

sıyla, artan ücretler, emek üretkenliğindeki artışla birlikte düşünüldüğünde, sermayenin, dönem boyunca konumunu koruduğu görülür. Nitekim, kar marjları 1989 sonrasında hızlı bir artış göstermiş ve dönem ortalaması, rekabetçi sektörlerde % 39’a, tekeli sektörlerde de % 49’a ulaşmıştır.

1989 sonrasında, yüksek faiz ve düşük kur aracılığıyla uyarılan kısa

23’e, tekeli sektörlerde de % 21’e yükselmiştir. Bu dönemde, ücret artışları, emek üretkenliğindeki artışla uyumlu bir gelişme göstermiştir. Ancak, şunu da eklemek gerekir ki, bu uyum, yine de ‘gecikmiş’ bir uyumdur. Çünkü, emek üretkenliğindeki (işçi başına reel katma değer) artış özellikle 1984’den başlayarak hızlanmıştır, ama bunun işçi ücretlerine yansımaları 1989’a dek ‘gecikmiştir.’ 1984’den 1993’e dek, emek üretkenliğindeki toplam reel artış, % 183.6’ya ulaşmıştır (Voyvoda ve Yeldan 1999). Dolayısıyla,

vadeli (spekülatif) yabancı sermaye, bir yandan kamu açıklarını finanse etmiş, bir yandan da ekonominin ithalat ve tüketim kapasitesini genişletmiştir. Ancak, sabit sermaye yatırımlarının finansmanı yerine, kısa vadeli, spekülatif nitelikli kazançların öncelik kazanmasına yönelen bu büyüme süreci, 1993’ün son çeyreğinde bir finansal krize dönüşmüştür (Balkan ve Yeldan 1998; Boratav, Yeldan ve Köse 2000). Gayri safi yurt içi hasıla % 5.5 küçülürken, enflasyon oranı % 106’ya

çıkması, yapım endüstrisi reel ücretleri de % 30 kadar gerilemiştir.

1994 finansal krizini izleyen yine kısa vadeli sermaye girişlerine dayalı büyüme süreci, sermaye gelirlerinin giderek arttırılabildiği bir ortam getirmiştir. Ve kar marjları 1994-97 arasında rekabetçi sektörlerde korunmuş, tekelci sektörlerde yükselmiş ve dönem ortalaması % 53'e çıkmıştır. Öte yanda, işgücü üretkenliği bir yavaşlama eğilimine girmiştir. İşgücü reel üretkenliği, rekabetçi sektörlerde yılda ortalama % 2.0 gerilerken, tekelci sektörlerdeki artış hızı % 3.2 düzeyinde kalmıştır. Bu da ilginçtir ve tekelci sektörlerde verimlilik artışı yönündeki bunaltıcı baskıyı anlatır.

3. Sonuçlar

Veriler, 1980-1997 arası dış açılımın yaratması beklenen rekabet baskısının tersine, endüstride kar marjlarının yükselme içinde olduğunu göstermektedir. Endüstri kar marjlarındaki bu durumun nedenleri, yalnızca ekonomik işleyişlerde değil, aynı zamanda endüstri sermayesinin küreselleşme sürecinin gereklerine yanıt olarak geliştirdiği siyasal, toplumsal ve ideolojik 'uyum' mekanizmalarında da aranmalıdır.

Bu 'uyum' mekanizmalarına bu yazıda değinmeyeceğiz. Endüstri sermayesinin, 1980 dış açılım dönemecinden sonra devlet eliyle geliştirilen bir dizi kurumsal, siyasasal ve ekonomik teşvik sistemiyle

yoğun bir "koruma" altına alındığı bir çok araştırmada belgelenmiştir. Örneğin, kamu sektörünün fiyatlama ve teşvik sisteminin yol açtığı kamu sistemi açıkları, sermaye gelirlerinin korunmasına yönelik bir transfer mekanizması olarak çalışmaktadır (Yeldan 1995 ve 1998). Ücretli emeğin sendikal ve siyasal hareketinin sınırlandırılması; ihraç gelirlerine yoğun vergi iadesi ve teşviklendirilmiş kredi kullanımı sistemi; işgücü piyasalarının giderek marjinalleştirilmesi; bir rant transferi olarak işleyen özelleştirme uygulamaları gibi öğeler içeren bu transfer mekanizmaları Boratav 1991, Boratav ve Türel 1993, Boratav, Türel ve Yeldan 1996, Ekinci 1998, Cizre, Sakallıoğlu ve Yeldan 2000 ve Yeldan 2000a ve 2000b tarafından ayrıntılı olarak sergilenmiştir.

Özetle, yapım endüstrisi, 1980 sonrası dış açılım sürecinde, gerek ticaret politikalarındaki stratejik değişimlere, gerekse ücretler, dış ticaret hadleri ve finansal sistemden kaynaklanan dış şoklara, kar marjlarını arttırarak geliştirdiği bir "ön savunma" aracılığıyla uyum sağlamaktadır.

Böylece, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan maliyet artışları fiyatlara doğrudan yansımakta ve işgücü kazanımlarını bir süreç içinde eritmektedir. Öte yanda, göreceli fiyat yapısı da (tarım ve küçük endüstri gibi) rekabetçi fiyatlama kurallarına göre çalışan sektörler aleyhine işlemektedir.

Yazımızın başından bu yana değindiğimiz, Türkiye ekonomisinin 1980 sonrasında gösterdiği bazı önemli sonuçları da burada hatırlatalım:

1. Hep biliriz, burjuvazi, “üretimde verimlilik artışı sağlamadan, ücretlerde artış istemeyin” diye bağırır durur. Ama sayılar göstermektedir ki, verimlilik artışıyla ücretler arasında ilinti kurmayan burjuvazinin kendisidir. Son 20 yıl içinde işçi ücretlerindeki artış, verimlilik artışının gerisinde kalmıştır.
2. Ekonomiye tekellerin egemenliği, ‘tekelci fiyatlama’ yoluyla en başta ve doğru dan işçi sınıfımızın ve emekçilerin cebine uzanmaktadır.
3. Endüstri kar marjlarındaki artış karşısında, işçi ücretlerinin katma değerden aldığı pay düşmektedir. Bunda da,

tekelci sektörler başı çekmektedir.

TÜRKİYE - KRİZ

Dünya ile Türkiye ilişkisi bugün artık globalleşme süreci içinde belirlenmektedir. Son aylarda yaşanan derin kriz de bu çerçevede ortaya çıkmıştır.

Emek hareketinin ve devrimci hareketin bu krizi doğru değerlendirmesi gerekir. Düzen tepetaklak gidiyor, devlet de çürümüştür, öyleyse devrimci durumun eli kulağında yollu değerlendirmelerden kaçınmak gerekir. Dünya komünist hareketinin tarihinde hiçbir şey, bu harekete, ‘kapitalizm battı-batıyor’ yargıları denli zarar vermemiştir.

Kapitalizm krizle yaşar, krizle büyür. ‘Sonul kriz’ gelmedikçe, ki o da ancak kapitalizmin metropol ülkelerinde oluşabilir, krizler, kapitalizmin kendisini yenilemesinin motorudur. Bu kriz derin bir krizdir, ülke kapitalizminin küresel ölçütlere

yükselmesinin önünde engel oluşturan 'arkaik' sistemlerin (özellikle bankacılık sisteminin) yarattığı bir krizdir. Dolayısıyla ve hele bugün dünyada varolan güçler dengesi içinde, aşılması kaçınılmaz olan bir krizdir. Bu krizin aşılması, ülke kapitalizminin küresel ölçütlere büyük ölçüde yükselmesi demek olacaktır.

Bunlar böyledir de, krizin faturasını asıl olarak işçilere, emekçilere yüklemeye çabalarına karşı yoğun bir mücadele yürütmek de zorunludur.

Emek hareketi toparlanıyor

Deneyimli bir sınıf olan işçi sınıfımız ve onun sendikal örgütleri de bu durumu görmekte, anlamakta ve ona göre taktikler geliştirmektedir. Krizin getirdiği geniş çaplı işten çıkarmalara karşı, gayri-resmi devalüasyonun yarattığı yoksullaşmaya karşı önlemler getirmektedir. İşçi sendikalarının bu yaklaşımını desteklemek komünistlerin görevidir.

Son yirmi yıl içinde işçi sınıfımızın sendikaları, devlet eliyle ve yasalar ve kararnamelemler yoluyla çok zayıflatıldı. İçinde yaşadığımız süreç, bu olguyu yeniden tersine çevirmeye başlamıştır. Bu gelişmeye destek olmak da komünistlerin görevidir.

TÜRKİYE'NİN TKP'YE GEREKSİNİMİ VARDIR

Buraya dek söylenenlerden bir temel sonuç çıkar: **Ekonomik büyüme, dışa açılma, dünya devleti olma, vb, bunların tümü asıl olarak Türkiye işçi sınıfının sırtından gerçekleşmektedir.** Demek ki, hüneriyle, becerisiyle, çalışmasıyla ülkeyi büyüten odur. Özveriyi yapan odur. Şu son krizde de yine özveri yapması istenen odur.

Bunun karşısında, işçi sınıfının ve emekçi halk katmanlarının ekonomik ve siyasal haklarını gerçekten ve hakkıyla savunabilecek tek parti olan komünist partisi, TKP yasaklıdır.

Artık bu durum değişmelidir.

Halkımızın sezileri de bu yöndedir. "Gelecek seçimlerde hiçbir partiye oy vermeyeceğim" diyenlerin sayısı hızla artmaktadır. Çünkü yok birbirinden bir farkları.

Son 20 yıl içinde Türkiye'nin ekonomik yapısı değişti, toplumu ve toplumsal psikolojisi değişti ve ülke, emperyalist merdivende yukarılara doğru tırmanmaktadır ama Türkiye yine de bir Avrupa ülkesi değildir. Sorunları kolay ortadan kaldırılabilecek çeşitten değildir. Türkiye, sorunlu bir ülke olmaya devam etmektedir. Parlak gelişmenin yanı sıra, ciddi ve derin çelişkiler vardır. Dünya ölçeğinde rekabetin gerektirdiği sermaye birikimine sahip olmayan tekelleşen burjuvazi, süper-karlarından işçi sınıfına pay veremiyor, dolayısıyla küçük bir işçi azınlığının dışında, işçinin-emekçinin azgın sömürüsü sürüyor.

İşçilerin yanı sıra, küçük üreticiler, Kürtler, gençler, kadınlar, Aleviler, memurlar, öğretmenler, sağlık görevlileri, emekliler, çocuklar, yani Türkiye halkının tüm kesimleri derin sıkıntılar içindedir, burjuvazinin azgın saldırısı ve sömürüsü ile karşı karşıyadır.

Legal TKP işte bu kesimlerin haklarını savunmak, onları sınıf mücadelesi içinde örgütlemek ve iktidara yürütmek için gereklidir.

Legal TKP, ülkeye gerçek bir demokratikleşme getirmek için gereklidir.

Bu TKP, Sovyet deneyinden gerekli dersleri almış; örgütsel bürokratlaşmayı önde gelen tehlikelerden biri olarak bilincine çıkarmış; bireyselliği (bireyciliği değil) yok etmeyen; eylem birliğini bozmayan farklılıklara tahammül edebilen; günün gerçeklerini yakalamış; burjuvaziyle dans etmeyen ama sol laflar ardında pasifizm de yapmayan; 1920'den gelen ama kendini yenilemiş bir TKP olarak gereklidir.

Kaynaklar

- Balkan, E. ve E. Yeldan (1998) "Financial Liberalization in Developing Countries: The Turkish Experience" in Medhora, R. ve J. Fanelli (ed.) *Financial Liberalization in Developing Countries*. Macmillan Press.
- Boratav, K., E. Yeldan ve A. Köse (2000) "Globalization, Distribution And Social Policy: Turkey: 1980-1998," *CEPA and The New School for Social Research*, Working Paper Series, No 20. New York, February.
- Boratav, K., O. Türel ve E. Yeldan (1 996) "Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies under Instability: Post- 1 980 Turkey" *World Development*, 24(2): 373-393.
- Boratav, K. ve O. Türel (1993) "Turkey" in L. Taylor (ed.) *The Rocky Road to Reform* Cambridge, Mass. & London: MIT Press.
- Boratav, K. (1991) *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi: 7, İstanbul.
- Bulutay, T. (1995) *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*, ILO/ SIS, Ankara.
- Cizre-Sakallıoğlu, Ü ve E. Yeldan (2000) "Politics, Society and Financial Liberalization: Turkey in the 1990s" *Development and Change*, 31(1): 481-508.
- Ekinci, N. (1998), "Türkiye Ekonomisinde Gelişmenin Dinamikleri ve Kriz", *Toplum ve Bilim* No.77 (Yaz): 7-27.
- Filiztekin, A. (1999) "Growth and Dynamics of Productivity in Turkish Manufacturing" Koc University, Department of Economics, mimeo.
- Yeldan, Erinç et al, "1980-Sonrası Türk İmalat Sanayiinin Gelişme dinamikleri Üzerine Gözlemler," *İktisat, İşletme ve Finans*. No 176, Kasım 2000.

" " Türkiye İşçilerine selam! " "

BÜTÜNLEŞEN İŞGÜCÜ

YILLIK SAYI 2 HAZİRAN 2001

SAHTE SENDİKA YASASI'NA

Sendikal haklarını kazanmak üzere 10 yıldan fazla bir süredir mücadele veren kamu emekçilerinin kavgası yeni bir döneme giriyor.

Asıl olarak 1 Aralık'ta başlayan bu süreç, 26 Mayıs buluşmasıyla farklı bir boyut kazanıyor.

Yıllardır verilen kavganın sonucunda kazanılmış olan hakları, devlet, nasıl geriye devşiririm sevdasında aba altından sopa gösteriyor. Ama yağma yok! Üçüncü bedeller ödenen bu kavganın geriye dönüşü artık mümkün değildir. Sancıları süreçler sonucunda işçi sınıfımızın sendikal örgütlülüğündeki bölünmüşlüğü artırmış da olsa bugün gelinen nokta yok sayılamaz.

İşçi sınıfımızın bu devasa bölüğü artık örgünlüdür. Bundan vazgeçmeye de niyeti yoktur. Krizin faturasını emekçilere ödetmek isteyenlere, oturduğu yerden havuç-sopa siyaseti üretmeye çalışanlara bir çift sözümüz var:

Boşuna kendinizi yormayın. Yaşadıklarımızdan öğrenerek geliyoruz. İçimizdeki ve düşmanlarımızı artık daha iyi biliyoruz. O yüzden SAHTE SENDİKA YASASI'NA GEÇİT YOK!

GEÇİT YOK!

İsteme adresi....: Yeniçarşı cad. Çelebi İşh. No:26/5
Galatasaray / İstanbul

Tel/Faks.....: 0212 292 10 16

“Vah, vah,

Yusuf ZAMİR

Eğer kapitalizmde üretici güçleri geliştiren bir eğilim varsa, kapitalist ilişki biçimi örgütlenmesinde bu eğilimi dürtükleyen bir unsur var demektir. Kapitalizmde gelişmenin en belirgin itekleyicisi rekabet ilişkisidir. Rekabet maksimum kar için yapılan yarışır.

Tekil sermaye rekabet etkileşiminde ayakta kalabilmek, kendini toplumsal ilişki olarak yeniden üretmek dürtüsüyle kar oranını ortalama kar oranının üstüne çıkarmaya çalışır. Kar oranını yukarı çekmenin asli yolu, toplumsal olarak

gerekli emek zamanının altındaki zamanda malı üreterek üretim maliyetini düşürmektir.

Tekil sermayenin, toplumsal olarak zorunlu emek miktarının altındaki miktarla üretim yapabilmesi için seferber ettiği üretici güçlerin ötekilerden daha verimli olması gerekir. Bundan ötürü bütün tekil sermayeler daha gelişmiş üretim araçlarını, yeni teknolojileri, yeni üretim örgütlenmelerini devreye sokma eğilimindedirler.

Eğilimi harekete geçiren, sermayenin toplumsal ilişkiler düzleminde

Kapitalizmde
gelişmenin en
belirgin
itekleyicisi
rekabet
ilişkisidir.
Rekabet maksimum
kar için yapılan
yarıştır.

kendini yeniden üretebilme savaşıdır. Ancak eğilim işledikçe, doğru-
dan amaçlanmasa bile, üretici güçler
de gelişir. Sermayenin yapısındaki
bazı engeller bu eğilimi bir süre tu-
tuklayabilir, ama çok geçmeden re-
kabet galip gelir ve eğilim işlemeye
devam eder.

Toplumsal üretim ilişkileri, üre-
timin maddi içeriği olan toplumsal
üretici güçlerin biçim örgütlenmesi-
dir. Biçim örgütlenmesi, en nihayet
içeriğin ne durumda olduğuna bağlı-
dır.

Örgütlenen geliyorsa, örgüt-
leme biçimi de ona uyarlı olarak ge-
lişmek zorundadır. İçeriğin
gelişmesini izleyemeyen biçim ör-
gütlenmesi ayakta kalamaz.

Manifesto yukarda söyledikleri-
mizi şöyle özetler:

*"Burjuvazi üretim araçlarını, ona
uyarak üretim ilişkilerini ve onunla
birlikte toplumun bütün ilişkilerini
sürekli devrimcileştirmeksizin va-
rolamaz."*¹

Küreselleşmenin dizginleri

*Üretim araçları tamam da, burjuva-
zinin üretim ilişkilerini geliştirme-
sini nasıl anlamak gerekir? Klasik
örneği, üretimin toplumsallaşmasına
cevaben bireysel mülkiyetli şirket-
lerden hisse senetli şirketlere geçiş-
tir. Her iki sahiplik biçimi de
kapitalist mülkiyet biçimidir. Ama
ikincisi, daha toplumsallaşmış üre-
tici güçlere hitabeder.*

Sermaye, ücret, fiyat, kar, rant,
kredi, faiz, bono, tahvil vb. diye
kavramlaştırdıklarımız nesillerdir
dönüşüm geçire geçire devrede gelen
bildik üretim ilişkileridir. Risk ser-
mayesi, faktoring, françays, türevli
borsa işlemi, repo gibileri ve birçok
başka cince ilişkiler ise son 20-30
yılda ortaya çıkmıştır. Yani deme-
miz odur ki, üretim ilişkilerinin de-
vinip çeşitlenmesi son onyıllarda
olağanüstü artmıştır. Miadını doldu-
ranlar gitmekte yerine yeni ihtiyaç-
ları karşılayabilenler gelmektedir.
Dünya kapitalizmi küreselleşmenin
dizginlerini elde tutabilmek için
üretim ilişkilerini devrimcileştir-
mektedir.

Kapitalizm bu yeteneği göstere-
bildiğine göre, kapitalist ilişkinin
üretici güçlerin önüne mutlak bir
engel olarak çıkacağı son noktaya
daha gelinmemiştir. Demek ki, ka-
pitalizm bir sistem olarak olanakla-
rını daha tüketmemiştir. Onun için
kapitalizm kendini yeniden biçim-
lendirebilmekte yani reformlar ya-
pabilmektedir.

Kapitalizmin bir sistem olarak gelişmesinin sonuna varmamış oluşu, hâlâ reformlar yapabiliyor oluşu, işlerin gürültüsüz-patırtısız gittiği anlamına gelmez. Kapitalizmde krizler içseldir ve kapitalizm krizsiz gelişemez.

Krizin açılımı

Sözü yaşadığımız krize getirelim. Düşüncemizin hareket noktası üretici güçlerin durumudur. 1970'lerden bu yana giderek hızlanan bir küreselleşme hareketi vardır. Türkiye'deki üretici güçler de kritik oranda bu dünyasal yoğruluşa katılmaktadır.

Üretici güçlerin kritik bölümü dünyasal ilişki biçimlerini çağırırken, ulusal tuhaflıklarla sakatlı üretim ilişkileri (örneğin bankacılık sistemi) üretici güçlerin önünü yeterince açamamaktadır. Örneğin mali piyasalar dünyasal sermaye girişini ya da oluşumunu yeterince destekle-

Toplumsal üretim ilişkileri, üretimin maddi içeriği olan toplumsal üretici güçlerin biçim örgütlenmesidir. Biçim örgütlenmesi, en nihayet içeriğin ne durumda olduğuna bağlıdır.

da geriye düşmenin kritik noktasına gelmiştir. Yaşanan kriz, üretici güçlerin her iki yana hızla devşirilebilir bu kritik durumu ile hantal üretim ilişkilerinin artık yanyana yaşayamadığının kanıtı olmuştur.

Krizler bozulmuş dengeyi bir süre için tekrar kuran şiddetli patlamalardır. Sürekli kriz üreten yapı olur ama sürekli kriz hali olmaz. Bu kriz de kendi ritmi içinde, öyle ya da böyle, geçici bir dengeye oturacaktır. Dengenin bir ucu, üretim ilişkilerinde

üretici güçlerin zorladığı değişikliklerin gerçekleşmesi yönündedir. Dengenin öteki ucu, üretici güçleri büyük bir baskı ve

yememektedir. Bundan ötürü sabit sermayenin yenilenmesi gecikmekte, üretici güçler yeni dünyasal üretim araçlarıyla takviye edilememektedir. Üretici güçler ileriye zıplamanın ya

yıkıma uğratarak mevcut ilişkilerin gittikçe daralan bir döngüde korunması yönündedir.

Krizler mevcut çelişkilerin zora dayanan çözümleridir. Her iki uca açılan çözüm yelpazesinin her adımında üretici güçlerin bir bölümü üstünde uygulanacak baskı vardır. Krizden çıkışın her türlü burjuva çözüm yolu, onunla uyum göstermeyen üretici güçleri ezip yok etme pahasıdır.

Sürekli kriz hali olmaz, mutlaka bir sonuca varır, ama sonuca insan eyleminden geçerek varır. Kriz, çerçevesini belirlediği çözüm almaşıklarıyla birlikte toplum bilincine

sına bağlıdır. Sınıf kavgası siyasal kavga demektir. Yaşamın her alanında çeşitli görünümeler altında an be an süregelen sınıf kavgası, bütün bu tezahürlerini düşüncesele alana siyasal görüşler ve bu görüşler arasındaki kavga olarak yansıtır.

“Vah, vah, vaah Türkiye”

Krizden çıkış üstüne kabaca iki görüş, iki güzergah belirmiştir. Birincisi, Derviş yasalarıyla formüle edilen üretim ilişkilerini devrimcileştirme çizgisidir. Bu siyaset, küreselleşmeye vaziyet eden uluslarüstü

yansır. Oradan eyleme geçerek, almaşıkların eylemde tokuşmasıyla bir sonuca varır.

O zaman krizin ne yöne doğru devineceği yine bildik sınıf kavgası

finans-kapitalin, IMF'nin, Dünya Bankası'nın ve emperyalist hiyerarşide tırmanmaya çalışan TÜSİAD'ın siyasetidir.

O zaman krizin ne
yöne doğru
devineceği yine
bildik sınıf kavgası-
sına bağlıdır.
Sınıf kavgası
siyasal kavga
demektir.

Üretici güçleri zıplama noktasına gelmiş Türkiye'nin dünya pazarına daha derinden entegrasyonu dünyasal sermayenin çıkarıdır. Çünkü böylece dünyasal sermayenin genişletilmiş yeniden üretimine katkısını katlayarak sürdürmeye elverişli dinamik bir alan değerlendirilecektir. Ayrıca dünyayla daha derinden bütünleşmiş bir Türkiye'nin jeopolitik konumu hem bugünkünden daha etkili ve hem de daha kolay yararlanabilir olacaktır. Dolayısıyla uluslarüstü finans-kapitalin Türkiye jeopolitiği üzerinden bölgenin geleceğini düzenleme araçlarının gücü artacaktır.

İttifakın TÜSİAD kanadı ise bu siyasetten emperyalist hiyerarşide yükselmeyi murat etmektedir. Kriz TÜSİAD'a yıllardır hazırladıkları politikaları topluma kabul ettirme fırsatını vermiştir. Emperyalist burjuvazinin ekonomik yapıyı dönüştürme programına toplumsal destek bulma fırsatını krizin tehdit yanı sağlamaktadır. Sabancı'nın "vah, vah, vaah Türkiye" diye popülist ağıtlar yakması, "bu bizim son şansımız, bir daha para vermeyecekler"

diye ortalığa laf salınması, krizin tehdit yanını vurgulamak içindir. Böylece ölümü gösterip sıtmaya razı etme taktiği güdülmektedir.

Yok etme tehdidi

Emperyalist burjuvazinin vurguladığı tehdit senaryosuna göre, kriz, dünya sermayesiyle daha derinden bütünleşmeye doğru yönetilemezse mevcut konumlar korunamayacak, sosyal sermayenin içine düştüğü değersizleşme süreci hızlanacak, ekonomi küçülecek, bundan herkes, her kesim zarar görecektir.

Bir ülkede üretici güçleri harekete geçiren tekil sermayelerin ve devletin elindeki sermayenin toplamı o ülkedeki sosyal sermayedir. Sosyal sermayeyi bütün kapitalistlerin ortak hisseli sermayesi olarak tahayyül edebiliriz. Sosyal sermayenin değersizleşme sürecine girmesi, denetimindeki üretici güçlerin bir bölümünü elden kaçırmayı, bir bölümünün de işlevsizleşip üretim

dışına çıkması eğilimini doğurur.

Piyasa koşulları boşluk tanımaz. Piyasa elek üstünde kalan üretici güçlerle durumlarına uygun sermaye ilişkisini buluşturmakta gecikmez. Hatırlayalım, bir uluslarüstü sermaye sözcüsü, “eğer Türkiye bankaları kendilerini düzeltip ekonomiye kredi sağlayamazlarsa, bu krediyi sağlayacak bankalar bulunur” mealinde şantaj-uyarı karışımı bir laf etmişti. TÜSİAD’cılar, ‘aman sıkı duralım, şirketleri bu kadar ucuza yabancılara kaptırmayalım’ diye birbirlerine boşuna iman vermiyorlar.

İrili ufaklı bütün sermayenin, homurdanarak da olsa, TÜSİAD siyaseti etrafında toplanmaya başla-

daha da değersizleştirme tehdidindedir. Sözün özü, dünya pazarı, dünyasal kapitalizm koskoca bir ekonomiyi yok etme tehdidiyle hiza girmeye zorlamaktadır.

Üretici güçler-yıkıcı güçler

Şimdi Manifesto’nun şu ölümsüz ifadelerini hatırlamanın yeridir:

“Burjuvazi, bütün üretim araçlarındaki hızlı iyileşme ile, son derece kolaylaşmış haberleşme araçları ile, bütün ulusları, hatta en barbar olanları bile uygarlığın içine çekiyor. Ucuz meta fiyatları bütün Çin setlerini yerle bir eden, barbarların alabildiğine inatçı yabancı düşman-

ması, neye uğradığını şaşırmış küçük burjuvazinin süngüsünün düşmesi, krizin sosyal sermayeyi

lığını boyun eğmeye zorlayan ağır toplar oluyor. Bütün ulusları, yok etme tehdidiyle, burjuva üretim bi-

çimini benimsemeye zorluyor; onları uygarlık dediği şeye dönüşmeye, yani bizzat burjuva olmaya zorluyor. Tek sözcükle kendine benzer bir dünya yaratıyor.”(abç)²

Alıntıdaki fikri günümüz gerçekliğinde zihnen yeniden üretebilmek için örneğin “son derece kolaylaşmış haberleşme araçları” parametresini bugüne taşıyalım. Manifesto’nun yazıldığı 1848’de posta tatarları hâlâ hizmetteydi. İleri olarak sadece yandan çarklı gemilerle, kötü telgraf vardı. Telefonun mucidi Graham Bell daha yeni doğmuştu.

Bir de şimdiki internet dünyasını, sayısız televizyon kanallarını, uydulu iletişimi düşünün!

Peki, gelişmiş kapitalizmin geride kalanları hizaya sokan yok etme tehdidinin maddi dayanağı nedir? Dünya-toplumsal olarak gerekli emek miktarıyla ya da altıyla üretim yapan yüksek verimli üretici güçler sayesinde dünya pazarı fiyatlarının, ulusal sınırlar ötesinde esamisi okunmayan üretici güçlerin ürettiği meta fiyatlarından daha ucuz oluşudur. Yok etme tehdidinin maddi dayanağı, gelişmiş üretici güçlerin

geride kalanlar üzerinde, kapitalist biçim altında örgütlenmişlikten ötürü, yıkıcı güçler etkisi yapmasıdır.

“Hamili kart yakınımıdır”

Dünya pazarı ile ulusal pazar arasındaki verimlilik farkı, borçlanmayla fonlanan himayeci politikalarla bir dönem için gözlerden gizlenebilir. Bunların üstüne bir de “hamili kart yakınımıdır” misali alaturkalıklar binince ortaya çıkan yapı, kapitalizmin kaynak israfının da ötesinde kaynak israf eden, şimdiki kuşağı geliştirmediği gibi gelecek kuşağa da bugünün yükünü bindiren hamhalat yapısıdır.

Ancak, dünya pazarının akli olunmadıkça daha da karşı konulamazlaşan kudreti, saati çalınca, nev’î şahsına münhasır yapıyı ve bu temelde oluşan zımnî dengeyi berhava eder, ideolojik darlıkların, ulusalcı şişirmelerin ne zavallı bönlükler olduğunu gösterir.

Buradan krizin çözümünde beliren ikinci görüşe geliyoruz. Gelecek yazımızda ulusalcı görüşten devam edeceğiz.★

Kaynaklar

¹ Marks, Engels, Seçilmiş Eserler, c:1, s:111

² Komünist Manifesto, Sol yay. s:113

F

Oktay ETİMAN

Faust, futbol, frolayn, Fouche, feminizm, fakat, Fielding, fiber optik, fidye, fa... Hiç birini anımsatmıyor. Latin harflerinin belki de en estetik görünümlü olanı Türk alfabesinin en meşhur harfi oldu. Başka hiçbir şeyi çağrıştırmıyor. F... En meşhur F bizim F.

Sincan F tipi cezaevini gezerken Adalet Bakanlığı'nın görevlisine her hücre kapısının yanı başında bulunan üç vananın ne işe yaradığını sormuş ve "kurallara uymayanlara

karşı alınacak önlem olarak" gibi bir yanıt almıştık. Bu üç vana, hücreye, yani içeride kalan tutuklu yada hükümlüye, hayati gereksinimleri olan su, aydınlanma ve ısı girişini açıp kapamaya yarayacakmış! "Kurallara uymayanlara..." Hangi 'kurallar' acaba. Tüylerim diken diken oldu. Değişik tipte hücrelerde kalmıştım. Ama böylesini hiç görmemiştim. Benim kaldığım bütün cezaevlerinde ısınma ya da aydınlanma gibi gereksinimler ya merkezi bir şaltire bağ-

lıydı ya da mahkûmların kendilerinin açıp kapatabildiği sistemler vardı. Çünkü cezaevi resmi olanaklarla ısıtılamıyordu. Demek ki içeriye siyasi düşüncelerinden dolayı girmiş bir insan, eğer düşüncelerini değiştirmezse Ankara'nın soğüğunda, o beton duvarlar arasında ısınamayacak! Gözlerimin önüne, 80'li yıllarda Niğde cezaevinde bir kış gecesi tek başına yattığı odada penceresinin camı kırık olduğu için sabahleyin, donarak ölmüş siyasi olmayan bir mahkumun kaskatı cesedinin taşınış geldi. Yanında başka bir mahkûm olsaydı belki de o insan ölmeyecekti!

F

ABD körfez savaşı sırasında bütün dünyayı televizyonlarının başına oturtup o müthiş silahlarıyla bir bölgeyi nasıl bombaladığını seyrettirdi. Türkiye'de devlet, yirmi cezaevinde aynı anda yürüttüğü, sonuçları ve cereyan şekli konusunda hâlâ hiç birimizin kesin, tatmin edici bilgiye sahip olmadığı operasyonunu bütün

vatandaşlarına dehşete kapılmış gözlerle seyrettirdi.

Basından, operasyonu yürütenlerden bir görevlinin, operasyonun gerekli olduğunu, hapishanelerde durumun hiç de iyi olmadığını ve buna benzer şeyler söyledikten sonra, "ama keşke bu operasyon yapılmıyaydı" dediğini okudum. Bütün kitle iletişim araçları operasyonun basın bürosu haline getirilmişti. Ben bu sözleri, bütün toplumun dezenformasyon kampanyası aracılığıyla yanlış bilgilendirildiği bir ortamda, bir vicdan sızlaması olarak algıladım. Bir yandan "görev" yerine getiriliyor bir yandan da tanıklık edilen dehşet karşısında belki de içgüdüsel bir tek cümle... Mamak cezaevi sorumlusu ile, yıllar sonra yapılan röportajda "geceleri mahkûmların haykırışlarını duyuyorum rüyamda" dediğini hatırlattı bu sözler bana. Ama henüz yıllar geçmemişti aradan. Demek ki, tahribat daha büyük.

F

Basından izliyoruz, operasyon ile ilgili kanıtlar yok ediliyormuş. Kimin nerede olduğu bilinmiyor. Öldü denilen sağ çıkıyor. Bir savaş gibi algılanmış. Dört duvara operasyon. TV muhabirinin dili sürçtü herhalde canlı yayında, “muharebe devam ediyor”. Gene canlı yayında bir mahkum üstündekileri çıkararak yanmaktan kurtulmaya çalışırken, TV yorumcusu “işte şimdi de bir mahkûmun kendini yakışını izliyoruz” diyebildi. “Bağımsız gazetecilik...” Yanmamak için üzerindikileri çıkarmaya çalışan bir kişi kendini yakmış olabilir mi!

F

Örgüt ya da örgütler, içeridekilere “kendinizi yakın” diye emir vermiş bile olsa, devlet, kendisine teslim edilmiş olan tutuklu ve hükümlülerin canlarını korumalıydı. Sen kendini yakamazsın, seni ben yakarım mantığı bizi nereye götürür acaba?

İçeridekilere yaratan koşulları, onların psikolojilerini, siyasi hükümlüler olarak isteklerini hiç dikkate almadan, pet şişelerinden yapılmış gaz maskelerine, eğer mahkûmlar soktularsa içerideki iki üç silaha, lastikten yapılmış oklara karşı böyle bir “muharebe”, Yunanlı general Trikopis’e kılıcını iade edişyle kendini ifade eden bir devlete hiç yakışmadı. Dört tane duvar ve içindeki insanlar... Sokakta küçük bir çocuğu evire çevire döverek ağ-

zını yüzünü kan çanağına çeviren bir yetişkin karşısında ne hissederiz acaba? Üstelik burada olay dövmekle de kalmıyor, öldürüyor. Savunmasız insanları...

F

Rabindranath Tagore, Hint kültürünün Batıya, Batı edebiyatının da Hindistan’a tanıtılmasında önemli rol oynamış Bengal dilinde yazmış Hintli bir şair ve mistik. Ulu Bilge (Maharişi) Devendranath Tagore’un oğlu. 1861-1941 yılları arasında yaşamış. Toprak sahibi bir aileden geliyor. Tagore, otuz yaşlarında babasının topraklarını yönetmek üzere Hindistan’ın kırlarına geçiyor. Orada köylüleri yakından tanıyor. Hindistan’ın bağımsızlığından yana bir sanatçı. Yetenekli bir besteci ve Hindistan’ın tanınmış ressamlarından biri. Hayatı Hindistan’ın bağımsızlığını kazanmasından birkaç yıl önce son bulmuş.

Bellegim beni yanıltmıyorsa, Tagor’un şiirlerini Türkçe’ye, F operasyonunu bir gece vakti “hayırlı olsun” sözleriyle güdümleyen başbakan Bülent Ecevit kazandırmış. Tagore, Hindistan’ın bağımsızlığı uğrunda açlık grevi yaparak, yani kendine karşı zor kullanarak, siyasi hedefine ulaşmak isteyen Gandi’nin çağdaşı.

F

Türkiye’deki hapishanelerde siyasi mahkûmlar, esas olarak, dört duvar

arasındaki koşullarını iyileştirmek amacıyla açlık grevine başladılar. Cezaevinde açlık grevi, devletin dayattığı cezaevi koşulları karşısında, kendine zor'u içeren bir düelloydü. Eşit koşullarda yapılmayan bir düello. Ve koskoca devlet bu düelloyu, kendi seçtiği silahlarla kabul etti. Ve sonucu izledik ve izlemeye devam ediyoruz. Hala ölüm haberleri geliyor. Eğer "basın bürosu" bizim bilgimize sunarsa!

F

Hatırlıyorum.

Hindistan 1913

Rabindranath Tagore'a Nobel ödülü verildi.

İngiltere 1915

Rabindranath Tagore'a "sir" ünvanı verildi.

Hindistan 1919

Rabindranath Tagore İngiltere'nin Hindistan'da gerçekleştirdiği Amritsar Katliamı'nı protesto etmek amacıyla "sir" ünvanını iade etti.

Türkiye 2001, Ankara

Bir adam eski kitapların satıldığı bir kitapçıda Tagore'un bir şiir kitabını gördü. Çevirmenin adını okudu. Bir katliamın düğmesine basan kişinin adıydı okuduğu. Kitabı eline aldı, sayfalarını çevirmeye başladı, alevler içinde yanan bir insanın görüntüsü geldi gözlerinin önüne, Tagore'u okuyamıyordu.

Eşit olmayanların düellosu, şiirsel estetiği gölgelemişti.★

SİVAS'IN HESABI SORULMADAN TÜRKİYE'NİN DEMOKRATİKLEŞMESİ MÜMKÜN DEĞİLDİR!

Bir yobaz
katliamında
Sivas'ı döküldü
Türkiye'nin
hiç onarılmayacak

o zamandan beri
dünyanın
otuzyediyıldızlı
tek otelidir
Madımak

Vedat Özdemiroğlu

2 TEMMUZ PLANLI BİR KIRIM VE ALEVİ TOPLUMUNA VERİLMİŞ BİR GÖZDAĞIYDI

İSMAİL KAYGUSUZ

*"2 Temmuz 93'te Sivas'ta
Madımak'tan göğe yükseliyor kızıl
yalımlar
Seyre çıkmış polisler jandarmalar
İçinde Ozanlar yazarlar sanatçılar
Cayır cayır türküler şüirler
Tutuştı yandı sazların telleri
Şeytan diyor ki,
Saçlarından yakalayıp aynı ateşe
doğru sürmeli
'Çok şükür dışardaki vatandaşlara
birşey olmamıştır' diyen Çiller'i"*

Aradan tam sekiz yıl geçti, yaralarımız hala kanıyor ve yanıklarımız içten içe sızlamaktadır. 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta kapkara bir gün yaşandı; Sivas yangını planlı bir kırım ve Alevi-Bektaşî toplumuna bir gözdağıydı. 4. Pir Sultan Kültür Şenlikleri'inde şeriatçı ve faşist canavarlar, büyük Alevi ozanı Pir Sultan'a ve onun temsil ettiği Alevi kültürüne, Alevi-Bektaşîlere saldırdılar. Halkımızın sanat ve kültür hazinesi olan

aydınlarımızı, yazar ve sanatçılarımızı yakarak öldürdüler.

Sivas'ta yaşanan kanlı olayın baş sorumlusu devlet ve dönemin koalisyon hükümetidir. Her ne söylenirse söylensin, bu sorumluluktan kendilerini kurtaramazlar, ellerimiz hep yakalarında olacak! Anımsayalım: Daha şenlikler başlamadan on-onbeş gün önce, Sivas yerel basını saldıracaklarını açıkça ilan ediyor. Geceleri "bir grup müslüman" imzalı tehdit ve düşmanlık dolu bildiriler başta Alevi mahalleleri olmak üzere tüm Sivas'ta dağıtılıyor. Devletin güvenlik güçlerinin önünde, günlerce önceden saldırı hazırlıkları yapılıyordu. "Müslüman Kamuoyuna" başlığını taşıyan bildiride Sünni halk cihada çağırılıyor: "Kafirler şunu bilmelidir ki: İslam'ın Peygamberini ve kitabın izzetini korumak için, bu uğurda verilecek canlarımız vardır. Gün Müslümanlığın gereğini yerine getirmenin günüdür" diye yazmışlardı. Ama, HİÇBİR ÖNLEM ALINMADI...

Devletin tepe organları, şeriatçı gericiler ve milliyetçi-faşist sürülerinin Cuma namazıyla birlikte başlayıp, gece geç saatlere kadar süren saldırılarına kayıtsız kalırken, Sivas'taki devlet güvenlik güçleri olayların gelişmesini engellemediler. Pir Sultan Abdal Kültür Merkezi'ne, valiliğe saldıran, aydın ve sanatçıların kaldığı Madımak otelini kuşatan bu gözü dönmüş, insanlıkla

ilgisi kalmamış kalabalığa, henüz zaman ve olanak varken MÜDAHALE EDİLMEDİ. İçerideki canlar, güzel insanlar tam sekiz saat kendilerine devletin yardım elini bekledi. Havadan kurtarma helikopterleri yerde, göndercekleri Cumhurbaşkanı Demirel, "Güvenlik güçleriyle halkı karşı karşıya getirmeyin!" buyruğunu veriyor. Başbakan Tansu Çiller ise, ona karşılık verircesine "üzülmeyiniz(!) devlet oradadır; çok şükür dışarıda oteli saran vatandaşlarımıza hiçbirşey olmamıştır" diye demeç veriyordu. Devletin tepesindekiler, halk dedikleri, vatandaşlar dedikleri gözü dönmüş saldırganları açıkça korudu; kitapları, sanatı ve müziğiyle halkı aydınlatan o mazlum canların cayır cayır yanmasına ise göz yumdular. Bu sözleri söyleyenlerin, 15 ve 16.yüzyıllarda salt Sünnilik dışı inanç ve düşüncelerinden ötürü Hurufi ve Kızılbaşların (yani Alevi-Bektaşilerin) *ihrak-ı binnar* edilmeleri (ateşte yakılmaları) için fermanlar yazdırmış Osmanlı Sultanları'ndan ne farkı vardı?

"2 Temmuz 93'te Sivas'ta Madımak'tan kara dumanlar yükseliyor gökyüzüne Madımak'tan kızıl yalınlar yükseliyor Ama içindekilerden tek çılgık yok"

"Edibe'nin saçları yandı"

*Kirpikleri kaşları yandı
Sonra ateş tüm bedenini sardı
'Yetiş ya Ali!' dedi sustu*

Olayı, karanlık güçlerle birlikte şeriatçı gericiler ve faşistler elele vererek planlamışlardı; devlet bundan haberliydi. Yazar Aziz Nesin tahrik aracı (!) olarak kullanılacaktı. Çünkü 80'li yılların ikinci yarısından itibaren Alevi toplumunda başlayan uyanış; kendi öz kültürünü tanıma ve tanıtmaya, inanç kimliğine sahip çıkma sûrecine girilmiş olmasından rahatsızlık duyuluyordu. Bu süreç, demokrasi gelişiminin hızlandırılmasını ve demokrasinin olmazsa olmaz koşulu laikliğin tam anlamıyla uygulanmasını getirecekti. Faşistlerle şeriatçılar her ikisine ve her zaman düşmandır. Devlet ise halkına demokrasiyi layık görmüyordu. Bu anlayışlar birleşince plan tamamlandı ve uygulamaya konuldu; Alevi-Bektaşî toplumuna kolay kolay unutamayacağı bir gözdağı vermek gerekiyordu. Bu gözdağını, Madımak Otel'i'nde otuz yedi canı cayır cayır yakarak verdiler:

*"Dışarıda itler kurtlar ulurken
Onlar nefes söyleyerek
Onlar semah dönerek
Onlar şiir okuyarak
Ve onlar saz çalarak yandılar"*

*"Hasret'in önce sazi tutuştu
Elinden bırakmadı onu*

*'Merhaba çocuk'la karşıladı alevi
Ah 'Dört Kurşun' olsaydı dedi
'Bu canı sana vermezdim"*

*"Koca Nesimi'in
Bıçak vurulmamış kızılbaş bıyıkları
Tutuşmuş yanıyordu
Üç telli curasını bırakmamış
Hala Olef Palma'ya ağıt
söylüyordu"*

ONLAR YANARKEN IŞIK OLMUŞLARDI

Onlar alev alev yandılar yakıldılar; ama yanarken halkın yüreğini ısıttılar ve Alevi toplumunun bilincine aydınlık taşıdılar. Devletin ve diğer tüm karanlık güçlerin planları tutmadı; verdikleri gözdağı geri tepti. 2 Temmuz kırımıyla Alevi-Bektaşî toplumu silkinip attı üstündeki ölü toprağını. Yurt içinde ve yurt dışında sivil örgütlenmeler, dernekleşmeler çığ gibi büyüdü; sık sık laiklik, demokrasi, özgürlük adına, kültürel sanatsal etkinlikler yapılarak, Faşizm ve şeriatçı gericiliğe karşı çıkıldı. İnançsal ve siyasal boyutlarda da çeşitli gelişmeler ve tartışmalar sağlandı.

Bu gelişmeler doğrultusunda devlet, Türkiye nüfusunun üçte birini oluşturan bir inanç toplumuna gözdağı dayatmasının yanlışlığını, korkutma ve baskının tam tersine patlamaya neden olacağının farkına vardı. Bunun üzerine, onları egemen inanca (Sünniliğe) assimile etme siyasetine yapıştı ve bunu kuramsal

üretimler içinde Diyanet aracılığıyla aralıksız sürdürmektedir. Ancak Alevi-Bektaşî toplumunda 2 Temmuz'la büyüyen örgütlenme ve dernekleşmeler yanlış politik sapmalara uğradı; devlet partilerine politikacı yetiştirme işlevi yüklendi. Pek çokları büyük çapta devletle işbirliği yapma, uyum ve kazanç sağlamaya yatkın biçime sokularak vakıflaştırıldı.

"Asım Bezirci

Yeni kitabının başında yakalandı alevlere

Kağıtları yanıp kül olunca

Kömürleşmiş kalemiyle duvara

Beni okuyun diye yazdı

Parmakları yanmadan önce"

"Akarsu sazına düzen vermekteydi Dumanlar gözlerine dolduğunda

....

Birden o türküsü

Yanacağını söylediği türküsü aklına düştü

Hüzünlendi

'Akarsu'yum yansam da

Kül olup kavrulsam da' dedi

Sonunu getiremedi

Yanıp kül oldu"

Her yıl 2 Temmuz'u şiddetle kınarken, şehitlerimizi büyük saygıyla anarız. Anma günleri ve geceleri vardır; ağıtlar yakılır, gözyaşları dökülür, ertesi gün unutulur. Gün vardır yolu aydınlatır ve o yolda yürüyenlere güç sağlar; bir oluşumun simgesi olur. 2

Temmuz gününü biz, gözümüz yaşlı, ama başımız dik ve gelecekten korkmadan bir emanet gibi aldık, o demokrasinin ve laikliğin simgesi oldu. Bu acı simge yukarıda söylediğimiz gibi, Alevi-Bektaşî toplum bilincini aydınlatan, harekete geçiren meşale olmuştur.

Ne var ki, bu süreç durağanlaşmış ve yanlış yönelmelerde yaşamaktadır.

Bugün hala Alevi toplumu, hemen hemen 40 yıldır sosyo-politik ve ekonomik değişimlerden ötürü işletip uygulamadığı için, inanç ve tapınma kurumlarını unuttuğu gibi, tarih ve kültürü hakkında da yeterli bilgiye sahip bulunmamaktadır. Sağlıklı ve doğru bilgilerin ışığında değil, geleneksel evliya söylencelerinin alaca karmaşası içinde kendilerini tanımaya, kimliklerini kanıtlamaya çalışıyorlar.

Bağlı olduğu inanç sisteminin temel yapısı hakkında tam bilgi sahibi olmayan Alevi toplumu, Sünni, Şii ve Alevi inanç ve tapınmaları arasında savrulup durmaktadır. Alevilerin birey olarak büyük çoğunluğu bilgisizlik, bir kısmı korku ve bazıları da çıkar hesaplarıyla bu savrulmanın içindedir. Assimilasyoncu devletin istediği de Alevi toplumunun böyle bir gerici sürece girmesidir. Alevi araştırmacıların bir çoğu ne yazık ki, kitaplarında sadece geleneksel bilgileri, söylenceleri ve nefesleri-deyişleri yinelemekten başka birşey

yapmadıkları için sürece hizmet etmektedirler.

Bu inanç toplumu, gerçek anlamda Alevi-Bektaşî bilincine kavuşması için yeni bir 2 TEMMUZ yalını bekleme durağanlığı ve yanlışından hızla uzaklaşmalıdır. Her şeyden önce yakın ve uzak geçmişini, yani kendi toplumsal mücadeleler tarihini en iyi biçimde öğrenmesi gereklidir. Alevi halkların toplumsal tarihine de Sünnî bakış açısından bakıldığı için, kuşkusuz egemen inancın çıkarları isletilmekte; onu kendi tarihinin küçük bir parçası görüp, bütünselliğini yok saymaktadır. Oysa Sünnilik ya da Ortodoks İslam tarihi, yönetenlerin, yani devletlerin tarihidir. Alevi toplumu, Ortodoks İslam (Sünnilik) dışında bir koca inanç, düşün ve siyasal tarihe sahip

olduğunun bilincine varmalı, ayrıntılarını öğrenmelidir. Çünkü Alevi-Bektaşî toplumu siyasal geçmişini iyi bilmeden, şimdi ve gelecekte, ne inançsal ne de siyasal konumlarını belirleyebilirler. Yeni yangınlar ve saldırılar beklemeden kendimizi tanıyalım.

*"2 Temmuz 93'te Sivas'ta
Pir Sultan sevdahları gencecik
semağçılar
Uçarak alevlere karıştılar
Pir Sultan'ı dar'a çeken yezit
soylular
Onları ateşe atmışlardı"*

*Otuz yedi can yanıp kavruldu
Kömür oldu kül oldu
Düşlerinde hep yananlar ise
Kurtarılanlardı..."★*

Kıbrıs Üzerine Tarih Bilincimiz: Haşmet M.

Dincer KAYA

Büyük yazarımız Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* adlı romanında Sayda'da kazı yapan Alman arkeolog Karlos Çorbacı'yı şu sözlerle konuşturur: "*Siz benim geçmişi aradığımı sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz, ben sizin geleceğinizi aramaktayım.*"¹

Bu sözler, Kıbrıs Türk yazınının seçkin yazarı, araştırmacı Haşmet Muzaffer Gürkan'ı çok güzel tanımlıyor: Demokrasiye, barışa, insana, çevreye, doğaya adanmış 58 yıllık bir yaşam...

Yazdığı her satır yazıda Kıbrıs sevgisini, yurt sevgisini, Lefkoşa sevgisini dile getiren Haşmet M. Gürkan, günün 24 saati Kıbrıs'ı düşünen, yaşamını onunla özdeşleştiren bir kişiydi.

Kıbrıs Üzerine İzlenimler

1976 yılının haziran ayında ilk yolculuğa çıkarken Kıbrıs üzerine bildiklerim üç-beş kelimeyi geçmiyordu: Makarios, Grivas, Eoka, Enosis, Fazıl Küçük, Rauf

Bir ülkeyi, bir toplumu sanatçılardan, yazarlardan daha etkili, daha güzel kim anlatabilir?

Denktaş, Taksim... işte her gün radyoda, basında duyduğumuz birkaç isim...

Yola çıkmadan önce Kıbrıs'ı bana tanıttacak kitaplar aradım. Ama ne yazık ki, pek bir şey bulamadım. Bulabildiğim bir-iki kitap da Türk-Rum çatışmasını konu alan, propaganda amacıyla yayımlanmış eserlerdi. O yıllarda Kıbrıs'ta kimseyi tanıımıyordum. Kıbrıs'ın tarihi, ekonomisi, sosyal yaşantısı, doğası, insanı üzerine hiçbir bilgim yoktu. Adını duyduğum tek Kıbrıslı yazar, *Varlık Dergisi'nde* şiirleri çıkan Özker Yaşın'dı.

Bir ülkeyi, bir toplumu sanatçılardan, yazarlardan daha etkili, daha güzel kim anlatabilir? Bu nedenle Kıbrıs'ta en çok ilgimi çeken yerlerden birisi de kitapçı dükkânları oldu. Öykü, roman, şiir, tarih, araştırma... hangi türden olursa olsun Kıbrıslı yazarların eserlerini aradım. Ama nedendir bilmem o günlerde pek kitap yayımı yoktu. Bu ilk yolculuktan *Kıbrıs-Dün-Bugün-Yarın* adlı kitapla, *Resimlerle Güzel Kıbrıs* adlı, Kıbrıs'ı turistik yönden tanıtan bir kitapçıkla döndüğümü anımsıyorum.

300 yıl Osmanlı idaresinde yaşayan Kıbrıslı soydaşlarımız üzerine

Türkiye'de çıkan ilk ve tek kitap, 1938 yılında yayımlanan *Kıbrıs Türkleri* adlı eserdir. Aslen Kıbrıslı olup o yıllarda Denizli Lisesi'nde öğretmenlik yapan kitabın yazarı İsmet Konur, önsözde bakınız neler yazmış: "*Kıbrıs hakkında muhtelif dillerde yazılmış, binden fazla eser vardır. Fakat adanın üç asırdan fazla bir müddet Türk idaresinde kalmış olmasına ve sinesinde o devrin bir çok şanlı ve kutsal hatıralarını taşımasına rağmen bu hususta Türkçe yazılmış tek bir eser, maalesef yoktur.*"²

Kıbrıslı Türklerini tarih ve kültür yönünden inceleyen ve onların geleceğinden söz eden bu kitap bugün bile değerini korumaktadır.

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs, Türkiye'den gelen turist akınına uğramıştı. Ama bu insanların Kıbrıs'ın doğası, tarihi, insanları için geldiği -bir azınlık dışında- pek söylenemezdi. Onları bu ülkeye çeken şey, çarşıda pazarda satılan bazı malların Türkiye'den ucuz olmasıydı. Bugün de Türkiye'de Kıbrıslı Türklerden söz açıldı mı, sayısal bir ifade ile "*Adada 100 bin Türk soydaşımız yaşıyor*" denilir ve hemen akla Türk-Rum çatışması gelir, "*Rumlar soydaşlarımızın haklarını gasbetmek istiyorlardı, 1974 Barış Harekâtı onları kurtardı.*" İşte hepsi bu! Böylece çalışan, üreten canlı 100 bin insandan değil, sanki hepsi birbirine benzeyen 100 bin "Barbi" bebekten söz edilmektedir. Hani insanın sorası geliyor: 400 küsur yıldır Kıbrıs'ta yaşayan

soydaşlarımızın hiç mi kültürleri yoktu? Sözü edilecek hiç mi bir şey yaratamadılar?

Kıbrıslı araştırmacı Ahmet An'ın şu sözleri bir gerçeği vurguluyor: "1950'li yıllardan beri Türk kamuoyunda 'milli dava' olarak kabul edilen Kıbrıs sorunu ve adanın tarihi, ne yazık ki, Türkiye bilim çevrelerince hâlâ daha bütün yönleriyle incelenmemiştir. Bilebildiğimiz kadarıyla, Türkiye üniversitelerinde henüz herhangi bir Kıbrıs Enstitüsü kurulmamıştır. Kıbrıs ve Türkiye'de yayımlanmış birkaç ciddi kitap dışında, tarih yazıcılığı olarak da, özellikle Kıbrıs'ın 300 yıllık Osmanlı dönemini veya yakın tarihini yansıtan kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Örneğin Şer'i Mahkeme Tutanakları günümüz Türkçe'sine çevrilmemiş, İngiliz dönemindeki Kavanin Meclisi Tutanakları Türkçe olarak yayımlanmamıştır."³

Şu bir gerçek ki, kapalı bir kutu gibi, adalı insan olma özelliği taşıyan ve Dünyaya açılma sancısı çeken Kıbrıs Türk toplumunun yaşadığı toplumsal, sosyal, siyasal ve kültürel olaylar Türkiye ve Dünya kamuoyuna yansımamaktadır. Kıbrıslı Türkler adına bir kişinin konuşması yeterli görülmektedir.

Kısaca Yaşamı

1983 yılında eserleriyle tanıştığım Haşmet M. Gürkan, Kıbrıs'ı bana gerçek çizgileriyle tanıtan ilk yazardır. Özellikle Kıbrıs Türk toplumu-

Böylece çalışan, üreten canlı 100 bin insandan değil, sanki hepsi birbirine benzeyen 100 bin "Barbi" bebekten söz edilmektedir. Hani insanın sorası geliyor: 400 küsur yıldır Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımızın hiç mi kültürleri yoktu? Sözü edilecek hiç mi bir şey yaratamadılar?

nun geçmiş yaşamı üzerine özgün araştırmalar içeren eserleriyle tanınan Haşmet M. Gürkan 1932 yılında Lefkoşa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı kentte yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Diş Hekimliği Okulu'ndan mezun oldu. İngiltere'de bir yıl staj yaptıktan sonra Kıbrıs'a döndü. Lefkoşa'da serbest diş hekimi olarak çalıştı.

Haşmet M. Gürkan, içinde İngilizce kitaplar-dergiler-gazeteler bulunan bir evde, bir muhitte büyüdü. Büyüklerinden Kıbrıs'la, Lefkoşa ile ilgili öyküler dinleyerek tarih zevki edindi. Daha ilkokulda okurken yazı yazmak onda bir alışkanlık, bir merak, bir tutku haline geldi. Yazdığı kompozisyonları öğretmenleri beğenmekteydi. Ortaokul ve liseye gelince, bu defa edebiyat dersleriyle

karşılaştı ve ufku daha da genişledi. Henüz ilkokulda iken, Lefkoşa'nın bütün sokaklarını isimleriyle ezberlemişti. Lisedeyken, camileri, kiliseleri, mescitleri, hanları, hamamları, evleri, bu konaklarla evlerde kimlerin oturduğunu, hatta o ailelerle ilgili kimi trajik, kimi dramatik, kimi komik öyküleriyle biliyordu. Sonradan okuduğu yabancı kitaplar, onda bu bildiklerini ayrıntılı bir şekilde yazmak arzusu uyandırdı. Gazeteciliğe, edebi konulara ve sanatın her türüne olan bu ilgi ve merakı nedeniyle daha lisede öğrenciyken okulda arkadaşlarıyla -Ahmet C. Gazioglu, Vamık Volkan, Sezai Sezgin, Mehmet Tahir Doluner...- birlikte çıkardıkları "Kaynak" adlı matbu okul dergisinde yazmaya

Şu bir gerçek ki, kapalı bir kutu gibi, adalı insan olma özelliği taşıyan ve Dünyaya açılma sancısı çeken Kıbrıs Türk toplumunun yaşadığı toplumsal, sosyal, siyasal ve kültürel olaylar Türkiye ve Dünya kamuoyuna yansımamaktadır. Kıbrıslı Türkler adına bir kişinin konuşması yeterli görülmektedir.

başladı.

Okul tatillerini yazlık evlerinin ve zeytinliklerinin bulunduğu Zeytinlik (Templos) köyünde geçirmekten, doğayı ve köylülerin yaşamını gözlemlemekten büyük haz alırdı. Köye adını veren Orta Çağ'ın ünlü Templar (Tapınak) Şövalyeleri üzerine duyduğu öyküleri uzakta bulunan arkadaşlarına mektup yazarak anlatırdı.

Ali Nesim'in *Zeytin Esirleri* adlı öyküsünden öğrendiğimize göre 18 yaşında bir genç olan Haşmet M. Gürkan, Zeytinlik köyündeki köylülerin ezilmişliğinden utanç ve üzüntü duyar, onlara yardımcı olmaya, yol göstermeye çalışırdı.⁴

Haşmet M. Gürkan'ın delikanlılık yıllarındaki arkadaşı yazar Hizber Hikmetağalar onu şöyle anlatıyor: "(...) *Delikanlı yaşında bile ciddi-yeti, düzgün konuşması ve düşüncelerindeki tutarlılığı ile kendisini herkese sevdirdiyordu. Yalandan, kalp kırmaktan uzak olduğu için her zaman iyi anlaşırđık. Kendisine olan sevgim ve sempatim sonsuzdu. (...) Gezmek, okumak ve araştırmak en büyük zevki ve tutkusu idi. Güzel Türkçe'si yanında İngilizce'yi de iyi bilirdi. Olaylara hep eleştirici gözle bakardı. Eleştirileri ise alaycı, kırıcı ve iğneleyici değil, esprili ve yapıcı idi. Çocuk yaşlarından itibaren acı-larla yoğrulmaya başlamıştı. On beş yaşında iken, önce küçük kardeşi Özen'i sonra da babası Muzaffer beyi kaybetmişti. Hayatta onu en çok yıldıran ve bezdiren olay ise ağabeyi avukat Ahmet M. Gürkan'ın 1962*

bunaltıcı ve baskıcı havasından kurtulmak için İngiltere'ye gider. Yola çıkmadan önce gazetelere bir beyanat verir:

"(...) Muzaffer Gürkan ile Ayhan Hikmet, Türkiye'nin Kıbrıs politikasına uygun olarak Kıbrıs'ta Türk ve Rum Cemaatlerinin barış içinde yaşayıp Anayasa çerçevesi dahilinde işbirliği yapmaları idealini yılmadan müdafaa ettikleri için, iki cemaatin yaklaşmasını arzulamayan, aksine buna engel olmak isteyenler tarafından öldürülmüşlerdir. Korkunç cinayetin esas sebebi budur. Bu menfur cinayet TAMAMIYLA SİYASİ sebeplerle işlenmiştir. Gürkan ile Hikmet Türk toplumu içinde demokratik nizamın kurulması, söz ve vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi için de uğraşıyorlardı. Demokrasiden ürken tekелci çevreler Cemaatimiz içinde muhalefetin doğmasını istemiyorlardı. (...).¹¹

Bir Akdeniz çocuğu Haşmet M. Gürkan'a Londra'nın soğuk, sisli havası, kalabalık caddeleri yabancıdır. Yüreğindeki Kıbrıs sevgisi yad ellerde kalmasına izin vermez. Bir yıl sonra, 1963 nisanında vatanına geri döner. Artık çok sevdiği ülkesindedir. Toplumlararası çatışmalar başlamıştır. Toplum bireyleri iç ve dış baskılar sonucu şaşkın ve suskundur. Herkes sözlerini on kez ölçüp tartıp da söylemektedir. O da diğer toplum bireyleri gibi kabuğuna çekilmiştir. Evinde kitap karıştırarak, tarih okuyarak gününü geçirir. Hiçbir şeye karışmaz. Kendi kendini tecrit eder. Yıllar sonra bu günleri

anımsadığında: *"Çok kıymetli senelerim boşa gitti. Keşke o zamandan kendimi yazıya çiziye vereydim. Toplumdan bir kopma noktasına geldim"*¹² diyerek hayıflanacaktır.

Çağına karşı sorumluluk duyan bir aydın olan Haşmet M. Gürkan'ın gerçeklere kayıtsız kalması düşünülemezdi. Vakit buldukça Kardeş Ocağına gider, oradaki sohbetlere renk katar. Ama yaptığı sohbetler bile suç olarak görülür, sorguya çekilir, hatta dövülür.

Yıllar geçtikçe yavaş yavaş üzerindeki korkuyu atan Haşmet M. Gürkan, bazı yerli yayın organlarının kendisine açtıkları sütunlarda takma adlarla tekrar yazmaya başlar. 1967 yılında Özker Yaşın'ın çıkardığı Savaş gazetesinde dış politika konularında yazar. Bu arada, Lefkoşalı imzası ile Lefkoşa'nın tarihî çehresi ve çevre sorunları üzerine yazılar kaleme alır. Savaş gazetesini bir süre sonra yayımını durdurunca Haşmet M. Gürkan da yazmaya ara vermek zorunda kalır. Daha sonra Söz gazetesinde Ümit Ergeç takma adıyla yazmaya başlar. Gazete bir müddet sonra günlükten haftalığa geçince yazılarına tekrar ara verir. 1980 yılında Yenidüzen gazetesinin yazı ailesine katılır.¹³ Gazetede ki köşesinin adı "Kıbrıs Tarihinden Sayfalar" dır. Yazılarında Hüseyin Sencer takma adını kullanır.

Kıbrıs tarihi üzerine yazılmış yabancı kaynaklara kendi gözlem ve eleştirilerini de katarak kaleme aldığı yazıları okurların büyük ilgi ve

Korkunç cinayetin esas sebebi budur. Bu menfur cinayet TAMAMIYLA SİYASİ sebeplerle işlenmiştir. Gürkan ile Hikmet Türk toplumu içinde demokratik nizamın kurulması, söz ve vicdan hürriyetinin gerçekleşmesi için de uğraşıyorlardı. Demokrasiden ürken tekелci çevreler Cemaatimiz içinde muhalefetin doğmasını istemiyorlardı.

beğenisini kazanır. Geniş kültürü ve bir yazın adamının titizliği ile yabancık kaynaklarda Kıbrıs üzerine yazılmış görebildiği tüm belgeleri inceler. Her zaman objektif olmaya, yorum yaparken de olayları o günlerin koşulları içerisinde değerlendirmeye özen gösterir. 1980-81 yılları arasında yazdığı bu yazılar *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar* adı ile kitaplaşır. Kitap, kısa sürede ikinci baskı yapar.

Kıbrıslı okurların kitaba gösterdiği bu sıcak ilgi, onu yeni eserler ortaya koymak hususunda daha da yüreklendirir. Yazdığı bir mektupta duygularını şu sözlerle dile getirir: "(...) *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar* uzun bir birikimin ürünüdür. Çocukken kulaktan duyduğum, biraz büyüyünce ilkin Türkçe sonra da İngi-

lizce yapıtlarda okuduğum, okudukça kendime göre araştırmalar yapıp değerlendirdiğim, içime sindirip belleğimin bir köşesine yığdığım bilgilerle, gözlemlerimin bir duygu hamurunda yoğrulmasıdır. Her konuyu severek ve içtenlikle işledim. Yazarken kendimi hiç zorlamadım ve de yansız olmaya azami çabayı gösterdim. Kıbrıs gibi, değil tarihi konuların neredeyse havanın ve suyun Türklük, Rumluk çerçevesi içinde görüldüğü bir ülkede, tarihi olayları olduğu gibi yazmanın bir aydın görevi olduğu inancı ve bilinci içinde davrandım. Sonuç sevindirici ve hatta şaşırtıcı oldu. Hiç tanımadığım ya da tanısam bile bu tür yapıtları okumaz, okursa da fikrini söylemez sandığım kişiler kitabımı beğendiler ve bunu yolda, belde bana söylediler. Yerel basında da tümü olumlu yorumlar yayımlandı. Şaşırmamak olamazdı, çünkü ülkenin geçmişine bu denli bir merak daha doğrusu onu öğrenme susamışlığı olduğunu bilmiyordum."¹⁴

1984 yılının sonlarında Ahmet C. Gazioğlu'nun çıkardığı aylık Yeni Kıbrıs ve New Cyprus dergilerinde önce Hüseyin Sencer takma adıyla daha sonra da kendi adıyla yazmaya başlar. Kıbrıs'ın özellikle de Lefkoşa'nın uzun geçmişini ayrıntılarıyla olayların gerisindeki ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel etkenleriyle ele aldığı çalışmaları 1986 yılında *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta* adı ile yayımlanır. (Bu eserle Haşmet M. Gürkan, araştırmacı-yazar Harid Fedai ile birlikte Türk Ban-

kası'nın 1986 "Kültür-Sanat Ödülü"ne lâyık görülmüştür.) 29 Nisan 1987 tarihinde Lefkoşa'da yayımlanan haftalık Demokrat gazetesinde "Tarih İçinde Kıbrıs" adı altında yeni bir yazı dizisine başlar. 31 Mayıs 1989 tarihine kadar süren toplam 95 makalede, resmî tarihin çok ötesinde başka bir Kıbrıs tarihini okuyucularına Tarihçi kod adıyla aktarır. Tarihçi kod adı Haşmet M. Gürkan'ın yazılarını imzalar-ken kullandığı beş ayrı takma kimliğin en sonuncusu olur. Bu kimlikten sonra ölümüne kadar olan sürede yazılarını hep açık ismi ile imzalamıştır. 1989'da çok iyi bildiği İngilizce ile kaleme aldığı A Glance At Historic Nicosia (*Tarihsel Lefkoşa'ya Bir Bakış*) çıkar. Aynı yıl Lefkoşa Belediyesi Yayınları arasında çıkan *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa* onun Lefkoşa konusundakiengin bilgisinin en güzel tanığıdır.

Şimdi bu satırları yazarken 1988 yılında Kıbrıs'a yaptığım bir seyahati anımsıyorum:

Haşmet M. Gürkan, o her zaman gösterdiği dostlukla beni Lefkoşa'nın en eski semtlerinden birisi olan, birçok eski eserini günümüze kadar koruyabilmiş tarihi Arab Ahmet Mahallesi'ne götürüp gezdirmişti. Bir zamanlar şehrin en gözde semtlerinden Arab Ahmet Mahallesi artık eski parlak günlerini geride bırakmış, harap olma sürecini yaşıyordu. Ama yine de kendine özgü yapısını koruyan bazı evler vardı. Haşmet M. Gürkan, mahalledeki her evin, her yapının öyküsünü biliyordu: *"Bu gördüğümüz Derviş Paşa Konağı, şimdi müze olmasına karar verildi, yeniden onarılıyor, Türk üslubunun ağır bastığı tipik, ferah ve zarif bir binadır... Bakınız! Bu ev Melda Nereli'ye ait; evin yer*

katı Lusignan, üst katı Türk döneminden kalma. Bu evin kapısından içeri girdiğiniz anda karşınıza çarpıcı hatları ile eski bir Lefkoşa evi çıkar!... Şu gördüğünüz Arab Ahmet Camii; avlusunda gördüğünüz eski mezarlarıyla ne hoş bir görünümü vardır! Bu tür Türk manzaralarından yalnız bu köşede kaldı!... Sadrazam Kâmil Paşa'nın evi de buradaydı, çoktan yıkıldı!...". Haşmet Gürkan, o gün hem beni gezdiriyor, hem de hüzünlü bakışlarla evleri, binaları ilk kez görüyormuş gibi dikkatle inceliyordu. Zaman zaman "Bu pencere değişmiş!... Bu kapı bunun değil, ne hakları var böyle yapmaya!" diyerek kentin tarihi dokusunu bozacak her girişimden rahatsız olduğunu dışavuruyordu.

Haşmet Gürkan'a göre: "Tarih yalnızca siyasal ya da sair olayların kronolojik bir sıralaması değildir. Olayların ya da gelişmelerin nedenleri ve nasıl cereyan ettikleri iyice bilinmeden, çeşitli dönemlerdeki ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam üzerine bilgi sahibi olunmadan tarihin sağlıklı bir yorumunu yapmak olanaksızdır."¹⁵

Yine bir mektubunda bu konu üzerindeki çalışmalarını şöyle anlatıyor: "(...) Gazioğlu dostuma bir inceleme hazırlıyorum. 'Kavanin Meclisi' üzerine. Resmi İngiliz belgeleri dışında hiç kaynak yok gibi. Bu memlekette insanlar yaşamış, gününe göre önemli mevkilerde bulunmuşlar. Ama ne onlar anılarını yazmışlar, ne de başkaları onların ne yaptıkları hakkında yazmış. Evlatlar bile babalarının, büyük babalarının hayat hikâyelerini bilmiyor. Geçmiş merak ve araştırma yeni yeni başlamış. Yaşayanlar, bilenler öldükten, eski gazete ve fotoğraflar v.s.ler evden eve taşınırken ya da temizlik için atılıp, yakıldıktan sonra. Birçok ahvalde tek kaynak İngiliz belgeleri ve Rumca eski, yeni kitaplar. Rumca'yı doğru dürüst bilen de kalmamış memlekette. (...) "¹⁶

Haşmet M. Gürkan'ın çalışmalarının 1980'lerde Kıbrıs tarihine yönelmesi salt tarihe olan merakı ile açıklanamaz. 1974 Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs'ta ortaya çıkan yeni ilişkilerin ve "Kimlik Sorunu" üzerine tartışmaların başlaması onu bu alana yöneltti.

Haşmet Gürkan'ın yazıları resmi anlatımın güdümlü sıkıcılığı ile kalem alınmış değildir. Bu ülkeye niteliklerini veren herşey; tarihi eserler, sanat eserleri, evler, evlerin kapıları, kapıların tokmakları, sokaklar, ağaçlar, kuşlar, Lefkoşa'nın çarşıları, kullanılan hanlar, hamamlar, eskiden işlenen zanaatlar, tanınmış kişilerin hayat hikâyeleri, Lefkoşa öyküleri... Onun ilgi alanıdır. Kitaplarını okuduğumuzda Kıbrıs'ın en eski yerleşme yerlerinden Salamis'in ve Aziz Bamabas'ın öyküsünü, adanın bir zamanlar alınıp satıldığını, Lala Mustafa Paşa'nın yaptırdığı nüfus sayımını, çeşitli tarihlerde çıkan isyan ve kargaşaları, İngiliz idaresinin ilk yıllarını, Amerikan Konsolosu Di Cesnola'nın Kıbrıs'ın tarihi eserlerini nasıl yağmaladığını, Kıbrıs'ın gönüllü askerlerini, Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu KATAK'ın kuruluş öyküsünü, Araplara satılan Türk kızlarını, Kıbrıs sürgünleri olan Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin, Namık Kemal'in, Şair Eşref'in, Sadrazam Kâmil Paşa'nın... geldiklerinde nasıl bir Kıbrıs bulduklarını, Kıbrıslıların kendilerine nasıl davrandıklarını, onun kendine özgü kaleminden öğreniriz.

Bütün bu konular farklı zaman ve mekân içinde de geçse onun kalemiyle dile gelir, sanki beyaz kâğıtta canlanır. Kendimizi anlatılan bu dünyanın içinde buluruz. Artık Lefkoşa'nın tarihi surlarına, sokaklarına, çarşılarına, evlerine, insanlarına daha değişik bir gözle bakarız.

Lefkoşa'nın sokaklarında gördüğümüz Osman Gezerler, Fahri Uzmanlar, Mustafa Çoranıklar, Necmi Sağıp Bodamyalızadeler daha bildik kişilerdir bizim için.

Haşmet Gürkan'da şu dört yazarımızdan çizgiler vardır: Yakın tarihimizdeki yaşamı yansıtan kitaplarıyla Ahmet Rasim; eski olayları, tarihi kişilikleri, dönemleri yalın bir anlatımla öyküleştiren Ahmet Refik; Anadolu'nun tarih boyunca yaşadığı uygarlıklarla bugünün yaşantılarını kaynaştıran, Beş Şehir'in yazarı Ahmet Hamdi Tanpınar; Ege'nin mitoloji yüklü denizini, deniz gurbetçilerini anlatan öyküleri yanında, Anadolu topraklarının hangi kültürel değerleri taşıdığını bizlere öğreten Halikarnas Balıkcısı... Bu benzetmemize bakıp Haşmet Gürkan'ın bu yazarlara öykündüğü sanılmamalıdır. Haşmet Gürkan, başlıbaşına bir şahsiyettir.

"Tarih yalnızca siyasal ya da sair olayların kronolojik bir sıralaması değildir. Olayların ya da gelişmelerin nedenleri ve nasıl cereyan ettikleri iyice bilinmeden, çeşitli dönemlerdeki ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam üzerine bilgi sahibi olunmadan tarihin sağlıklı bir yorumunu yapmak olanaksızdır."

O, dünden nelerin kaldığını, nelerin kalması gerektiğini araştırıyor ve geleceğe yön verme çabasında bir aydın olarak çıkıyor okurun karşısına.

Yazar Neriman Cahit'in şu sözleri Haşmet Gürkan'ın üslubunu çok güzel tanımlıyor:

"Yavaş, çekingen, derin ve aydınlık..."

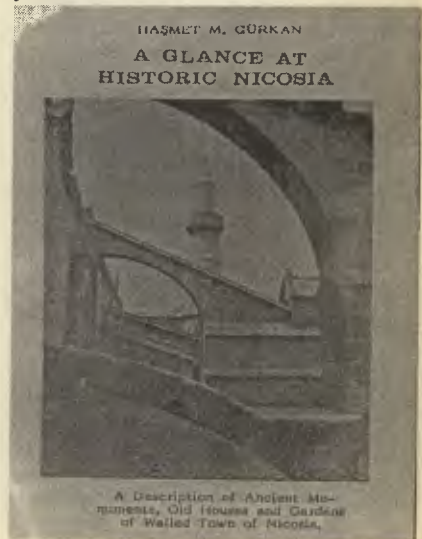
Haşmet Gürkan'ın kitaplarını okuyunca şunu görürüz: "Kıbrıs hiçbir zaman kendi kaderine hakim olamamış, onun adına hep başkaları konuşmuştur."

Kıbrıs Türk Sanatçı ve Yazarlar Birliği'nin kurucularından ve ilk başkanı olan Haşmet M. Gürkan'ın kitapları bugün yeniden basılıyor. Ayrıca, gazete ve dergilerde kalan *Bir Dönemin Öyküsü: 1931-1946, İngiliz Döneminin İlk Yıllarında Kıbrıs, Eski Yazılarda Kıbrıs* adlı

araştırmaları, Cumhuriyet gazetesi ile diğer gazete ve dergilerdeki yazıları kitap olarak basıma hazırlanıyor. Kıbrıslı okurların Haşmet M. Gürkan'ın eserlerine gösterdiği bu ilginin nedenini şu sözlerinde bulabiliriz:

"(...) İşte biz bu yapıtımızda görmüş geçirmiş Lefkoşa kentinin gerek tarihi ve gerekse bugünkü tarih dokusuyla daha iyi bilinip anlaşılmasına ve dolayısıyla sevilmesine yardımcı olmak istedik. Bunu yaparken de yabancı dillerdeki benzer yapıtların eksik kaldığı bir hususa da eğildik. Bu, kentin son 400 küsur yıllık yaşamında kazandığı ve ne yazık ki hızla yitirmekte olduğu Türk karakterini de vurgulamaktır. Yabancıların pek görmediği, hissetmediği bir niteliği... (...)." ¹⁷

Evet, Haşmet M. Gürkan, Kıbrıs Türk toplumuna bir ayna tuttu, kendilerini görüp tanıyacakları bir ayna...

Lefkoşa'nın Girne Kapısı'ndan
şehre girince küçük meydanda,
solda, sarı taştan yapılmış, iki katlı,
eski bir konak göze çarpar. Ko-
nağın¹⁸ تنها bir sokağa açılan kapı-
sında bir tabela asılıdır:

**Haşmet M. Gürkan - Dış
Hekimi.**

Şimdi konaktan söz edeceğiz.
Ama daha önce Kıbrıslı araştırmacı-
yazar Harid Fedai'nin Haşmet
Gürkan'ı betimleyen şiirini okuya-
lım;

*Bahar bir başka geldi bu yıl
Cemreler düştü düşmedi belli değil
Nisan çıktı çıkıyor, neredeyse de,
Ne turunçlar çiçeğe durdu
Ne hurmalarda doğum belirtisi var...
Göçmen kuşlardan da haber
çıkmadı,
Hani çığlık çığlığa ehabil sürüleri:
Kaftan biçer gibi üstümüzden
geçerken?
Ya ev yapma telaşındaki kırlangıç?
Gagasını ne zaman, çamura banıp
banıp gidecek?..
Tarlakuşlarında bile bir başkalık..
Koşar gibi arşınlayamaz oldular
Asfalt yollarını Kaymaklı'nın
Nerede çiftçikuşunun yol göstermesi
Uzun Kuyruğu,
Sarkaç gibi bir öne bir arkaya
Gidip gelen boynuyla?..
Şeftali ağacı çiçeğe yatmışsa
Bil ki çaresizliğindendir.
Diyeceğim... Bahar da olsa mevsim,
Hülyalara boş ver bugünlük
Kalk dostum gidelim Derviş
Paşa'ya...
Tüm arkadaşlar orada.*

*Çaylar, kahveler çoktan içilmiş
Hal-hatır sorulmuş, bitmiş.
Gözler kapıda...
Duvardaki sarkaç,
Saat altıyı vurdu vuracak.
Haşmet bey yola çıkmışlar bile
Girne Kapısı'ndaki evinden
- Bu sarı taştan bina en çok O'na
yakışır,
Bin dokuz yüz kırklardan artakalmış
bisikletiyle...
Ayakçanın dönmesinden
dönmesinden,
Açılır perde perde zaman.
Sanki yüzyılların gıcirtısıdır duyulan
Ağır aksak... ağır aksak...
Artık, vaktidir;
Biz de kalksak, biz de kalksak?..
O'nu bekletmek olmaz!
Daracık sokaklardan, tozlu
yollardan geçip
Konak'ın kapısında sökün edince
Arkadaşlar çepeçevre donatırlar
O'nu
Ve kahve gözlerine çocuk sevinci
dolar birden...
Bugün Karaman mahallesini
anlatacak bize...
Az sonra "Nerede kalmıştık?" diye
başlar söze
Haydi dostum
Kalk gidelim.*

Harid Fedai'nin bu şiirinden sonra
yine konağa dönelim;
Haşmet M. Gürkan, sekiz ve on
yaşlarında iki sevimli erkek çocuğu
ve öğretmen olan eşiyle birlikte bu
bakıma muhtaç konakta oturuyor.
Dış tedavisine gelen hastalarını ko-
nağın girişindeki küçük kliniğinde

kabul eder. Konağın açık kapısından içeri girerseniz, küçük girişte, hemen sağda Kıbrıs'a özgü siyah, nakışlı uzun bir tahta sandık görürsünüz. -tahta sandığın içerisinde kitap olduğunu hemencecik söyleyelim-. Tam karşıda salonun açık kapısından içeriye bir göz atarsanız koyu renkli, nakışlı, Kıbrıs'a özgü mobilyalar bu evin sahibinin köklü bir Kıbrıs ailesi olduğunu sizlere hatırlatır. Girişte hemen soldaki küçük muayene odası ise sade ve gösterişsiz bir yerdir. Eski model bir dişçi koltuğu, içinde ilaç kutularını ve dişçi aletlerinin bulunduğu iki camlı dolap, bir lavabo, duvarda diş sağlığı ile ilgili afişler ve pencereden süzülen güneş ışığı buranın dekorunu tamamlar. Haa az kalsın en önemli şeyleri söylemeyi unutu-

yorduk: Bu küçük klinikte kapının hemen sağında tahta bir koltuk ile yanında tahta bir sehpa vardır. Sehpanın üzerinde kalemler, defterler, kitaplar gözünüze çarpar. Haşmet M. Gürkan, dış kapıdan girenleri daha rahat görebileceği bu koltukta oturur. Boş vakitlerinde burada okur, düşünür, gazete ve dergilere yetiştireceği yazılarını çoklukla burada kaleme alır. Zaten çok hastası da yoktur. Yazı yazmak uğruna mesleğini de boşlamış gibidir. Bir müşteri gibi davranmadığı hastalarını beklerken onun dimağı ülkesinin, özellikle Lefkoşa'nın binlerce görüntüsüyle doludur.

Haşmet Gürkan, propaganda amacıyla kaleme alınmış, okuyucuya kuru bilgiler veren bir tarih anlayışını benimsemedi, toplumlara-rası çatışmaların gittiği bir ortamda şoven duygulara yer vermedi. Politik ihtirası olmayan, ülkesi adına bir sevgi halesi yaratan, Kıbrıs tarihini,

özellikle Lefkoşa kentinin kültür mirasını genç kuşaklar için bitip tükenmeyen bir savaşım veren M. Gürkan'ın yeteneğini yönlendiren bu hümanist kişiliği ve özgürlük tutkusuydu. Cinayetler, baskılar onu yıldırmadı, ve mevki onu satın alamadı, üne bir saman çöpü kadar değer vermedi.

Haşmet M. Gürkan, 21 Mart 1992 Cumartesi günü evinden çarşıya çıkmaya hazırlanırken ani bir kalp kriziyle aramızdan ayrıldı.

Lefkoşa onurla yaşamış bu evladını unutmadı, adını verdiği sokağa bir büstünü dikti. Lefkoşa varoldukça Haşmet M. Gürkan adı da yaşayacaktır. Aziz hatırası önünde saygı ile eğilirim.

Kudurmuş dalgaların dövdüğü kıyıda

Duruyor O, kafası yüce düşüncelerle dolu

Ve bakıyor uzaklara...

A. Puşkin★

¹ Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı. Bilgi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, Temmuz 1971, s.177.*

² İsmet Konur, *Kıbrıs Türkleri. Remzi Kitapevi, İstanbul, 1938, s.3.*

³ Ahmet An, *Kıbrıs'ta İsyanlar ve Anayasal Temsilîyet Mücadelesi (1571-1948), Mez-Koop Yayınları, Lefkoşa, 1996, s.3.*

⁴ Ali Nesim, *Şahmaran, (Öyküler), [k.y.] İstanbul, 1989, s.63.*

⁵ Hizber Hikmetağalar, *"Haşmet Gürkan'ın Ardından", Kıbrıs Gazetesi, Sayı: 953, Lefkoşa, 30 Mart 1992.*

⁶ Ali Nesim, *Haşmet Gürkan'ın birinci ölüm yılında yapılan anma törenindeki konuşmalardan ve "Ortam" gazetesinde yayımlanan yazı dizisinden.*

⁷ Kaynak Dergisi, Şubat 1948.

⁸ Kaynak Dergisi, Nisan 1948.

⁹ Kaynak Dergisi, Aralık 1948.

¹⁰ Çevre Dergisi, Sayı: 1, Mart 1960.

¹¹ Akın Gazetesi, Lefkoşa, 10 Mayıs 1962.

¹² Dr. Servet Sami Dedeçay, *Kıbrıs'ta Enformasyon Veya Yazılı ve Sözlü Basın, Cilt: 2, Lefkoşa özel Türk Üniversitesi Yayınları: 6, Lefkoşa, 1989. (Yaşar Karadoğan'ın 11.5.1988 tarihli "Ortam" gazetesindeki "Haşmet Gürkan ile Söyleşi" adlı makalesinden iktibas edilmiştir.).*

¹³ Haşmet M. Gürkan'ın Yenidüzen gazetesinde yazmaya başlamasının öyküsünü KKTC Tanıtma Dairesi Müdürü Sabahattin İsmail'in bana anlattığı bir anısından öğreniyoruz: "1980 yıllarıydı sanırım. Yenidüzen gazetesinde çalışıyordum. Haşmet Bey, dış doktorumdu. Bir gün kendisini ziyarete gittiğimde söz eski yazılarından açıldı. Ben kendisine Yenidüzen gazetesinde yazmasını teklif ettim. Eskiden yazdığı yazılar yüzünden çekindiğini söyledi. Ben de takma isimle

yazmasını söyledim. Bu konu aramızda bilinsin, dedim. Siyasi yazı yazamıyacağını, elinde Kıbrıs tarihi üzerine değerli kitaplar olduğunu , bu konu üzerine yazabileceğini söyledi. Yenidüzen gazetesinde ilk makalesi "Kıbrıs Tarihinden Sayfalar" adlı köşesinde 4 Temmuz 1980 tarihinde çıktı. 1984 sonlarında ben Ahmet C. Gazioğlu'nun çıkardığı aylık Yeni Kıbrıs dergisinde çalışmaya başladım. Haşmet Gürkan'da Yeni Kıbrıs'ta yazmaya başladı. Dergide çıkan yazıları daha sonra Ahmet Gazioğlu'nun yönetmeni olduğu Kıbrıs Araştırma Merkezi (CYREP) tarafından Bir Zamanlar Kıbrıs'ta adı ile kitap olarak yayımlandı.

¹⁴ Neriman Cahit, "Haşmet Gürkan'ın Mektupları", Ortam Gazetesi, 16 Ocak 1992. (Dinçer Kaya'ya yazılan 6.10 1983 tarihli mektup).

¹⁵ Haşmet M. Gürkan, Kıbrıs Tarihinden Sayfalar, Nehir Yayınları, Lefkoşa, Aralık 1982. S.8.

¹⁶ Haşmet M. Gürkan'ın Dinçer Kaya'ya yazdığı 17 Mart 1986 tarihli mektuptan.

¹⁷ Haşmet M. Gürkan, Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa. Lefkoşa Belediye Tiyatrosu Yayınları: 5, Lefkoşa, 1989, s.1.

¹⁸ Konak, Haşmet Gürkan yaşarken bir banka tarafından satın alınmıştır.

Küba Komünist Partisi Genel Sekreteri Fidel Kastro Yoldaş'ın Küba Devrimi'nin 42. Yılı kutlamalarında yaptığı konuşma

Fidel KASTRO

Geleceğe her zamankinden daha büyük bir sükunet, huzur ve güvenle bakıyoruz!

Havana Halkı;

Küba'daki tüm yurtseverler;

İnsanlık, tarihindeki en karmaşık dönemlerinden birine girmiş bulunuyor.

Yeni bin yıla kulakları tırmalayan, şiddetli ve uzamış bir savaşın ortasında girmiş bulunuyoruz.

Önümüzdeki yıllar sadece Küba için değil, bu gezegende yaşayan tüm halklar için belirleyici olacak.

Henüz biten bu yüzyılda, birçok yıl, yağma, yeryüzünü parsellemek ve kolektif veya bireysel olarak insanların büyük bir çoğunluğunun sömürüsü için yapılan savaşlarda kaybedildi. Ve bütün

bunlar, dünyaya büyük yük olan ciddi problemleri öngörüp karşılayabilmek için gerekenden fazla vaktimiz olduğu bir zaman diliminde gerçekleşti. Bilim ve teknolojiye devasa adımlar bunu mümkün kılıyordu.

20. yüzyılın başında, akılcı ve sürekli bir kullanım için oldukça fazla miktarda işlenmemiş toprak, ormanlar, su ve mineral kaynakları vardı. Havanın denizlerin bugünkü düzeyde atıklar ve kimyasal maddeler tarafından kirletilebileceği hayal bile edilemezdi.

Dünya politikası ve ekonomisi o kadar körce ve kaotik olarak gelişti ki; çevre, biyolojik çeşitlilik, doğanın korunması, çölleşme, ozon tabakasındaki delikler ve iklim

değişimleri birkaç onyıl önce çok az bilinen ve konuşulan konulardı. Şu andaki emperyal, hegemonik ve tek kutuplu kontrole neden olan anarşik ve kaotik üretim sistemi, bugün dünyada yaşayan büyük bir

çoğunluğun ve yarın yaşayacak olanların ulaşamayacakları ve hayal edemeyecekleri müthiş büyüklükteki kaynakların israfına, tabiatın ciddi ölçüde zarar görmesine ve saçma ve sürdürülemez tüketim modellerinin kurulmasına sebep oldu.

Sadece yüzyıllık bir sürede, doğanın yüzlerce milyon yılda oluşturduğu hidrokarbon rezervleri yakılmış ve havaya ve denizlere gaz veya atık olarak bırakılmıştır. Kâr için her şeyin mubah olduğu anlayışı, herhangi bir ahlaki prensip veya bir öngörü olmaması şimdiki ve sonraki kuşaklara yıkıcı bir miras bıraktı. Dünyadaki gelişmelere baktığımızda, insanlığın siyasal gelişim, sosyal adalet ve barış içinde beraber var olmak adına yaptıklarının, olağanüstü bilimsel ve teknolojik başarıların çok gerisine düştüğünü görmezden gelmek olanaksızdır.

Bu arada, dünya nüfusu 6 milyarı aşmasına karşın üçte ikisi dayanılmaz bir gerilik ve sefalet içinde yaşamaktadır. 50 yıl sonra, sayısı üç milyardan az olmayan insan şimdiden kirletilmiş gezegenimizi bizimle paylaşacak. Bugün 1,8 milyar çocuk ve 16 yaşın altında ergen, bugün burada toplanan gençler gibi, umutlu ve sevinç dolu tomurcuklardır. Yaklaşık beş

milyar insan daha gelecek elli yılda, şu anda 20 yaşının altında olanlar sağken, doğacaktır.

Çocuk, ergen ve olgunlardan oluşacak olan bu toplumın asgari yaşam koşullarını sağlamaktan daha acil bir sorun olabilir mi?

Miadi dolmuş bu dünya düzeni, insanlığı kurtaramayacak ve bu gezegende onurlu bir yaşam için vazgeçilmez olan doğal koşulları sağlayamayacaktır. Tüm ulus, etnik grup, kültür ve dinden insanlar için gerçek fırsat eşitliği ve gerçek adalet herhangi bir köşeye konulamaz artık. Bu ideolojik bir mesele değildir. Bu, tüm insanlar için artık bir ölüm-kalım meselesidir.

Güç ve imtiyazlarını kullanan egemenlerden herhangi bir şey beklenemeyeceği açıktır. Dünyaya dayattıkları neo-liberal küreselleşme sürdürülebilir değildir. Krizin ilk belirtileri şu anda bile görülmektedir ve bu kriz, reel ekonomi dünyada her gün gerçekleşen mali operasyonları içeren spekülatif ekonomiye dönüştükçe kendisini daha fazla hissettiriyor.

Ekonomik güç merkezleri arasındaki çatışma artacak ve pazarlar için mücadele daha da keskinleşecek. Herhangi bir üretim sisteminin sıradan hedefleri tepe taklak oldu: Ekonomi, mal ve hizmet üretimi için işleyip büyümüyor; mal ve hizmet tüketimi ekonominin büyümesini ve işlemesini sağlıyor. Buna rağmen dünyanın önemli ölçüdeki büyük gücünü ve kaynaklarını kontrol edenlerin bu gerçeği

anladıklarına dair en küçük bir işaret yok. Ve eğer anlıyorlarsa onların bu durumu değiştirmek için ne iradeleri, ne de gerçek güçleri vardır. Bugün, uluslarüstü şirketler dünyadaki tüm hükümetlerin toplam olarak sahip olduğundan daha fazla kapasiteye, zenginliğe ve güce sahipler. Bu şirketlerin, ki bunların ortaya çıkmalarına kör ve kontrolsüz sistem yasaları izin vermiştir, birleşmeleri ve dünya finansı, üretimi, ve ekonomisi üzerindeki kontrollerinin artması krizin ivmesini artıracaktır.

En gerçekçi görünen olasılık, görece kısa bir zamanda dünyadaki çoğu ulusun yıkımıyla sonuçlanacak bir krizin oluşacağıdır. Sefalet ve açlık büyüyecek ve dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yaşadığı fakir ülkelerdeki gelişme olanaklarını azaltacaktır. İnsanlığın şu ana kadar yaşadığı deneyimler öğretiyor ki, ne soğuk analiz ve akılcı düşünce, ne de öngörü ve sağduyu çözümler üretmiyor. Talihsizlik de olsa, tarih kanıtlamıştır ki büyük çözümler yalnız büyük krizlerden doğar.

Farklı bir dünya düzeni daha adil ve dayanışmacı, doğal çevreyi koruyabilecek ve gezegendeki hayatı sürdürebilecek yetenekte olan tek gerçek

alternatiftir.

Bunun

gerçekleşmesi

için bizim

türümüzün

kendini koruma

içgüdüsü her

zamandan daha

fazla öne

çıkmalıdır.

Dünyayla

karşılaştırıldığında bizim küçük ülkemiz, hayal ettiğimiz geleceği karşılamak için mütevazı katkılarını yapmaya çabalamaktadır. Kader, coğrafi konumumuz ve tarihsel koşullarımız, bizim ulusumuzun dünyadaki ulusların varlık ve kimliğini, ekonomik ve sosyal gelişim hakkı ve adil rasyonel ve dayanışmacı bir dünya düzeni için savaşılan halkların siyasal savaşımalarında onurlu yerini almasını sağlayan devrimimizi 10 Ekim 1868'de başlatmıştır.

Küba Devrimi, zaferinin 42.yılıni kutlarken ve yeni yüzyıla zaferle girerken, siyasal olarak her zamankinden daha güçlüdür. Ve halkımız tarihindeki en güçlü birliğe ve devrimci uyanıklığa sahiptir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni bir yönetim alışık olunmadık bir biçimde iktidara geldi. Bu yönetimin temel unsurlarının geçmişi ve düşünme biçimleri bilinmektedir. Küba asıllı ABD'lilerin terörist çetelerinin şimdiki başkanın şüpheli zaferinden oynadıkları belirleyici rolün bilinmesi, alışılmadık seçimlerden önce ve sonra bu kişilerin yaptığı açıklamalar, bütün dünyada hissedilen bir şüphe, güvensizlik ve korku ortamı yaratmıştır.

Küba, yeni seçilenlerle yakın bağları

olan en aşırı ve

gerici ve

kendinden

geçmiş

katmanların

çaresizliklerinin,

hayal

kırıklıklarının ve

nefretlerinin

hedefi olabilir.

Yine de ülkemiz

ve cesur halkımız; ki
kırk iki yıllık
düşmanlığı
saldırganlığı,
ambargoyu ve
ekonomik savaşı
onurla ve
kahramanca
karşlamış cesur
halkımız. geleceğe
her zamankinden
daha büyük bir
sükunet, huzur ve
güvenle bakıyor.
Hiçbir şey
uykularımızı
kaçıramıyor.

Yeni yönetimden
herhangi bir şey
beklemememize
rağmen, peşin
hükümlü yargılar
vermeyeceğiz ve ilk taşı biz
atmayacağız. Bunun yerine her zamanki
gibi siyasal işleyiş ve yöntemlerimizde
yüksek ahlaki düzeyimizi koruyacağız.
Attıkları her adımı ve söyledikleri her
kelimeyi dikkatle inceleyeceğiz. Hiçbir
şey bizi ekonomik, siyasi veya başka
konularda kesinlikle korumasız,
tedbirsiz ya da hazırlıksız yakalayamaz.

Yeni binyıla giren Küba, 1959'daki
tecrübesiz, silahsız ve cahil Küba
değildir. Şu anda Küba'da okuma
yazma bilmeyen bir tek kişi yoktur. Ve
o zamanki her bir ilkokul mezununa
bugün iki üniversite mezunu
düşmektedir. Milyonlarca erkek ve

kadın silah
kullanmayı
öğrenmiştir;
yüzbinlercesi farklı
uluslararası
görevleri yerine
getirmiştir.
İnsanlarımız yüksek
düzeyde eğitilmiş ve
genel ve siyasal
anlamda bilgilidir.
Ülkemiz bir büyük
okula benzer. Biz en
öngörülemez
koşullara karşı
durmayı ve onların
üstesinden gelmeyi
öğrendik. Hiçbir
ulus daha eğitilmiş
değildir ve hiçbir
ulus dünyanın geri
kalanı için en

önemli ve en varlıklı güç sayılan ülkeye
ekonomik ve ticari anlamda bizim kadar
az bağımlı değildir. Başka bir ülke
yoktur ki kendi doğrularını açıklamakta
bizim kadar özgür olsun ve dünyanın
fakir ve sömürülen halklarını bütün
uluslararası platformlarda savunsun.
Küba, haklarına saygı için, kendi
halkına karşı sürdürülen caniliğe ve
soykırım benzeri politikalara karşı ve
halkının anavatanları için içtikleri kutsal
andı yerine getirmek için ondört aydır
sürdüğü savaştan bundan sonra da
geri durmayacaktır...

Venceremos!★

Sol, Sanatını

Dr. Tüzel EZİCİ

Aşağıdaki söyleşi Cumhuriyet Dergi'nin 27 Mayıs 2001 tarihli 792. sayısından alınmıştır.

Ankara'da bıçak gibi soğuk bir akşamüzeri. Sadece bu kente özgü kül rengi ayazda, caddelerde bir an önce evlerine yetişme telaşındaki insanlar. Onlardan biri de benim. Okuldan dönüyorum ve üşüyorum. Telefon tam ben kapıyı açmaya çabalarken çalıyor. Yetişiyorum; sıcak, dost, eskilerin deyimi ile "davudi" erkek sesi, "alo" demeden, Lorca'nın Kanlı Düğün'ündeki Granada türküsünü söylememi istiyor. Nazlanmadan başlıyorum:

"Uyan gelin, uyansana evlenme sa-
bahındır bu.

Türkü söyle, oyun oyna, balkon çe-
lenksiz olur mu!"

"Hasan!" diyorum. "Kendi besteni
nasıl unutursun?" Gülüyor. Suçu ge-
çen on yıla, zayıflanan hafızalara,
onun Almanya'da yaşıyor olmasına
yükliyoruz.

Akdeniz'den Karadeniz'e; Orta
Anadolu'dan Doğu-Güney Ana-
dolu'ya; Dadaloğlu'ndan
Karacacaoğlu'na, Dedemoğlu'na,
Muhyi'ye; Pir Sultan'dan Yunus'a,

Hasan YÜKSELİR kimdir?

Maraş-Pazarcık'ta doğdu. Gazi Üniversitesi Müzik Bölümü'nden mezun oldu. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini sürdürürken opera sanatçısı Savaşeri Kolat'tan şan dersleri aldı(1984). Şerif Gören'in "Umut Sokağı", Tunç Başaran'ın "Uzun İnce Bir Yol" filmlerinin; fakültede çalışılan müziklerini ve TRT'de drama, belgesel müziklerini yaptı. 1991'de bestelediği ve solistliğini üstlendiği "Yunustan Nazım'a", Efes, Ankara ve Mersin müzik festivallerine katıldı. Bağlama Konçertino'su Köln Filarmoni'de icra edildi. Oda operası olarak yazdığı "Gül Deren Eller Gördüm" Almanya ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde sahnelendi. 1994'ten beri Almanya'da yaşayan, Amerika ve Kanada'da konserler veren sanatçının albümleri şunlar: Günler, Ayrılık, Konserlerim-1 ve Su Türküler

Türkiye tarihinde gelişimini, tarihinle buluşturduğunda ortaya nasıl bir tablo çıkıyor?

Türkiye'de bugün geldiği noktadan geriye dönüp bakarsak, başarılı olamayış nedeni, kendine özgü amorf bir gelişim içinde yükselen devlet destekli Türkiye burjuvazisinin, -Batılı anlamda burjuvaziden çok farklı- güce ulaşamamasıdır.

Başından beri

Veysel'e; Ülkü Tamer'den Orhan Veli'ye, Nazım'a uzanan çok geniş bir yelpazede dolaşıyor Hasan, kendi toprağında usul, alışkın adımlarla; abartısız, ustaca. Konserden sonra söyleşiyoruz:

Avrupa'da gördüğün kabulde, Alevi-sol kimliğinin özel bir rolü var mı?

Bu kimliğe sahip olmaktan her zaman onur duydum. Eğer kayda değer bir şeyler yapabiliyorsam, Lorca'nın kendisi için dediği gibi, kendi kulvarımda sanatçı potansiyelemi toprağa, toprağın kültürüne yakın oluşumla açıklayabilirim. Belirli bir kesimin müziğini yaptığımı düşünmüyorum. Müziğim tüm Anadolu'yu kucaklıyor.

kocaman kitleleri harekete geçiren sol söylem, güçlü, net bir söylem değildi. Söylemdeki ifadeyi dolduracak davranışlar net değildi, çünkü tahliller farklıydı. Daha çok varolan kurulu düzen eleştiriliyor ama somut çözüm önerileri getirilemiyordu. Türkiye solunun "işçi sınıfının kültürü" diye bir söylemi vardı. Fakat işçi sınıfı iktidar olmadığı için kültürel biçimlenişi de kolay olmuyordu, olmayacaktı. Olsa bile Sovyetler örneğinde olduğu gibi kültürel-sanatsal alanda da sorunlar çıkacaktı. Bu kaçınılmazdı.

Sonuçta, bir aşamadan sonra siyasi, sosyal davranışların yapısında da savunmaya yönelik refleksif bir yön var. Doğada olduğu gibi bir dağılma ve yeniden toparlanma refleksiyası var.

Sovyetlere bakarsak bu görülüyor. Rejim katılaştığında, dünyaca ünlü bestecilerin bunalıp kaçtıklarını, en dinamik, en ünlü eserlerini sürgünde verdiklerini görüyoruz. Bizde işçi sınıfı iktidar olamadı ama, var olan kocaman hareketlilik içinde sol söylemin müzikte ifadesinde bazı öncüler çıktı. Aşık İhsani vardı mesela. "Arkasından baltasını bile di" cümlesi kitlelerin dilinde idi. İşçi sınıfının müzik kimliğinde ifade olarak önemi bir yeri vardı, sürekli söylenirdi. Hareketin içindeki okullu aydınlarımız bile bu cümleyi yinelediler. Bir Mahsuni'den söz edilirdi. 1974 savaşındandır dolayı "Kahrolsun palikarya!" deme talihsizliğinde bulundu. Bu dönemde müzik anlayışlarımızın en üst noktası bunlardı. Sol cemahtaki müzikte, daha farklı bir artı noktada Cem Karaca, Moğollar vardı. Rock motifleri ile sentezleyerek folk müziğe farklı, popüler bir yorum ve sunum getirdiler. Ama kitleleri tümüyle peşinden sürükleyecek bir müzik değildi

yapılan. En azından köyden kente göçenler tercih etmiyorlardı. Onlara yakın müzik İhsani'nin, Mahsuni'nin yaptığı müzikti. Bağlama eşliğindeki otantik müzikti. Onlara özenen gençler çıkıyordu bazen. Bu gençler, "Sazım, sözüm, silahım mermi, yaşıım yirmi, dönersem kahpeyim..." gibi ifadeler kullandılar. İşçi sınıfının müziğine katkıda bulunmak için daha sonra, yine bağlama elde bir tür küfür müziği ortaya çıktı. "Pepsi Fruko Aramko..." ile başlayan. Öte yandan Bulgar işçi marşı, İtalyan işçi marşı, Latin Amerika marşı gibi ithal marşlar söyleniyor, öğreniliyordu. Türk devrimci hareketinin Enternasyonal gibi, Bella Ciao gibi bir marşı olamadı. Türkiye İşçi Sınıfına Selam, Nazım'ın şiiri idi ve marş olarak bestelendi ama yaşamadı. Çünkü belli grupların tekelindeydi. Bir Mayıs marşı vardı ve çok popülerdi. O da İspanyol müziği motifler taşıyordu. O gün ne yapmak gerekiyordu, doğ-

rusu neydi, onu biz hiç bilemiyorduk. Çok gençtik. Hareketin içinde zaman zaman korkarak, ürkerek, savrulurken kavga veriyorduk. O dönemdeki çarpık gelişim bugüne kadar sürdü. Popüler kültüre yansımaları oldu. Müzikte özgün, protest sunumları oldu. 12 Eylül sonrasında bakış açılarımızla hayatı çözümlediğimiz noktalarda müthiş bir yalnızlık ile kuşatıldığımızı fark ettik. Örgütlü insan tek başına kalmıştı. Hayatın karşısında kişi olarak kendini savunma, ayakta kalma yollarını bilmiyorduk. Hayat kendi ideolojisini olanca gücü ile dayatıyordu. Ben kendime bir çıkış yolu ararken, kendimi DTCF Tiyatro Bölümü'nde master yaparken, Grup Çağrı'da söylerken buldum. Bu kendimi birey olarak farkedişim, kendimle ilk yüzleşmemdi. Başlangıçta kendimi kurtarmak için daha çok öğrenmeye, müzik yapmaya koyuldum daha sonra özellikle Batı'da, bu bir varoluş mücadelesine dönüştü.

Kendi ülkende bu noktaya gelemeyi miydin?

Bu olanaksızdı. Halen de öyle. Türkiye'de müzik piyasası malum ilişkilerle belirlenen bir imparatorluk. Ayrıksı, olumlu çalışmalar yapan şirketler de var. Dinleyici profili güdümlü, bilinen modeller ve versiyonlar üzerinden yürüyen bir meta sistemi bu. Nitelikli müziğe, sanata yatırım yapmak, dinleyici-sevirci profilini değiştirecek. Bu, modelin değişmesi anlamına da geliyor. Test edilmiş, sınanmış varken neden riske girilsin, ne adına? Kültür

tür erozyonundan, popülerlik adına verilen sanatsal ödünlerden kazanılıyor para.

Bizim insanımızda yanılsama ve gerçek hep iç içe. Duygular hep akıl önünde gidiyor. Ya Batı'da?

Oyun-gerçek çelişkisi insanın olduğu her yerde var. Batı'da farklı olan bunun bilinci ve hayatın genel organizasyonunun akılcılığa temellenmesi. Batı'nın bu noktaya gelinceye kadar büyük acılar, çalkantılar yaşadığını biliyoruz. Kanımca en önemli adım, inanç devrimiydi. Ayaklarındaki prangaları kırdılar önce ve çıkılan yürüyüşte sanat çok doğru kullanıldı. Çoksesli müzik, tiyatrodaki olduğu gibi, büyük ölçüde Hristiyan tapınağının içinden doğup dünyasallaşmadı mı?

Bizde ise Mevlana İslam'a raksı ve müziği soktu diye dinsiz ilan edildi. O zihniyet bugün bile içimizde yaşamak için uygun ortamı bulabiliyor...

Cumhuriyet devrimi ve sonrasındaki kısa dönemi saymazsak, bizim en büyük açmazımız bu noktada başlıyor, yüzyıllardır sürüyor: Din ile siyaseti erk arasındaki mutlak kenetlenme, güç adına çıkara yönelik işbirliği. İslam dininin en sert, en keskin tarafı ile kendisinden olmayana, muhalif sesleri, kitleleri susturma eğiliminin örnekleri yakınlıkta tarihimizde bolca var. Bu bakımdan Mevlana'yı ya da Hacı Bektaş felsefesini, estetiğini turistik sunumdan kurtarıp, yeniden keşfetmek; bize has olanı onların ikliminde yakalamak, geliştirmek,

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY

1911

1911

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
1911

BU DEVLETE BAŞKALDIRMAK BİR VE GÖREVIDİR!

Salih CAN

Yatağan'da gelişen rezilliği tekrar tekrar anlatmaya gerek yok. Sorunun basit ve rasgele bir çevre sorunu olmanın çok ötesinde olduğu açıktır. Oktay Ekşi de bunun farkında olduğu için "bu insanlar koyun mu" diye soruyor. (*Hürriyet*, 2 Nisan 2001) Tabii ki değiller. Başta Yatağanlılar olmak üzere yurttaşların sorunun ciddiyet ve öneminin farkında olduğunu kabul etmek durumundayız. Tabii madalyonun öteki yüzü ile birlikte; devletin yurttaşlar üzerinde terör estirdiği ve en ufak demokratik tepkilere jandarma ve polis şiddeti

ile karşılık verdiği gerçeği ile birlikte!

Bu devlet, aynen atası Osmanlı ve Selçuklu devletleri gibi ceberrut bir devlettir. Bu "dediği dedik devlet" in bir kademesinde karar verilmiştir, Yatağan'da ve öteki bazı mevkilerde "linyit yakan elektrik santralleri" kurulacaktır. Tebaasının görüş ve düşünceleri, istek ve tepkileri HİÇBİR önem taşımamaktadır. Bilimsel rapormuş,

üniversitelerin görüşleriymiş, başta çocukların, yaşlıların, hastaların canları olmak üzere o bölgede yaşa-

yan TÜM YURTTAŞLARIN yaşamları tehlikede imiş, bu devlet için hiçbir şey ifade etmemektedir. Çünkü bu devlet “yanlış karar almaz”! Yanlış karar aldığı iddia edilse ve kanıtlanırsa bile bu devlet tükürdüğünü yalamaz, geri adım atmaz, özür dilemez.

Kısacası, Yatağan’daki sorun, yüzyıllardır bildiğimiz bir uygulamanın yeni teknoloji ve yeni sorunlarla belirlenen bir çerçevede tekrarıdır. “Dünya Çevre Günü Münasebetiyle” verdikleri suya sabuna dokunmayan boş demeçlerle yurttaşları yine uyutmaya çalışan **çapsız burjuvazisi**, çapsız hükümeti ve çapsızlıkta ondan beter olan muhalefeti ile bu devlet, 21. yüzyılın başla-

rında bile yurttaşlarına tebaa muamelesi yapmaktadır. Kimilerinin iddia ettiği pek “demokratlaşmışlığı” bu kadar aşık bir durumdur.

Yatağanlılar, aydınlar daha en başında rüzgar değerlendirmelerinin sonuçlarına, projeye karşı çıkmışlardı, ama bu devlet projeyi onayladı. Yatağanlılar santral inşaatına karşı çıkmışlardı, “siz kalkınma ve enerji düşmanı mısınız” saldırısıyla susturuldular. Arıtma tesisi diye sızlananlar, baca gazları üzerine ortaya atılan bir sürü yalanla susturuldu. Termik santralin baca gazları tütün üreticilerinin ürününü yaktığında, “tütünümüz acıdı, grileşti” diye “maruzatını” dile getiren çift-

TKP Programı ne diyor?

4.9. Çevre sorunları

Kapitalist üretim teknolojiyi geliştirir, farklı süreçleri bir toplumsal bütün halinde biraraya getirir ama bunları ancak tüm zenginliklerin orijinal kaynaklarını-toprağı ve işçiyi kemirerek yapar.

Kapitalizmin üretim anarşisinden, aşırı kâr güdüsünden, eşitsiz gelişmesinden büyüyerek bugün “çevre sorunları” olarak karşımıza çıkan sorunlar, başta işçi sınıfı olmak üzere halkın, tüm canlıların yaşamını tehdit ediyor.

Ozon tabakasının delinmesi, “sera” etkisi, asit yağmuru gibi tüm insanlığı acil olarak ilgilendiren sorunlar, ekonominin dünya çapında merkezi ve planlı olarak örgütlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yakıcı sorunlar, bireyciliğin ve onun türevi ulusçuluğun gericiliğini ortaya sermekte ve insanlığı ya yok oluş ya komünizm seçeneğine getirmektedir.

Durumdan doğrudan etkilenenler sorunların bilincine vardıkça tepki artıyor, çevre sorunları alanında da sınıf savaşımı yükseliyor. Kâr için çevreyi kirleten burjuvazi, bu tepki karşısında bazı göstermelik önlemler almaya çalışırken, cazip bir pazar durumuna getirdiği çevre endüstrisiyle de kârlarına kâr katıyor.

çilerin sırtını sıvazlayıp, biraz da korkutarak başlarından savdılar.

Yine de, bu devletin sahtekarlıkları, Yatağan'daki yanlışın sürekli olarak su yüzüne çıkmasını engellemedi. Sorunlar büyüyüp, baca gazlarının kaymakaminkinden tutun da, jandarma komutanının ailesine kadar zarar verdiği görülünce, yani devletin öz kadroları bile homurdanmaya başlayınca, "mecburen" ve dişlerini gıcırdatarak, uyduruk bir arıtma tesisi kurdular.

Enerji Bakanlığı'nın birçok projesinde olduğu gibi, burada da, yabancı şirketler ikinci hatta üçüncü kalite malları fahiş fiyatlarla sattıkları, müteahhitler malzemeden çal-

dıkları, kontrolörler ağızlarına çalınan rüşvet balıyla susturuldukları için, bu tesis de "arızalandı". Hem de ne "arıza". Bir tek Yatağanlı yurttaşların TÜMÜNÜ birden öldürmediği kaldı.

Bence bu "arıza" daha işin başıdır. Daha çok "arıza" olacak. Bağımsız / dürüst bilimcilerin, çevreci yurttaşların yapmaya teşebbüs edecekleri tüm araştırmaları/incelemleri çeşitli gerekçelerle (ki en popüler olanı, "milli güvenlik" gerekçesidir) engelleyeceklerdir.

Yatağan'daki rezilliğin geçmişi ve bugün yaşananlar, bu devletin "demokratikliğinin" ne kadar oldu-

TKP Programı ne diyor?

Çevre sorunları bugün Türkiye'de birçok emperyalist ülkeden daha vahim boyutlardadır. Denizler, nehirler, göller, toprak fabrika atıkları nedeniyle renk değiştirdi. Buralarda yaşayan canlıların nesli şimdiden tükenmeye başladı. İçme ve kullanma sularına karışan fabrika atıkları insan sağlığını doğrudan etkiliyor.

Ülkemizde çevre sorunları en başta işçi sınıfının sorunu, önemi giderek artan bir demokratik savaşım odağıdır.

Komünistler çevre sorunlarının çözümünü devrime ertelemezler. Bu sorunların kapitalizm altında kaderinin ya ihmal edilmek, ertelenmek, "çözümленirken" başka bir şekilde yeniden üretilmek ya da hiç çözülmemek olduğunu, kapitalizmin somut pratiği temelinde sergilerler.

Çevre sorunlarının kalıcı çözümüne giden yol, bir yanda işçi sınıfının enternasyonal savaşımıyla, öte yanda işçi sınıfımızın ve emekçi halkımızın iş ve yaşam koşullarını iyileştirme savaşımıyla doğrudan bağlıdır. En başta insan sağlığı olmak üzere, işçi sınıfı ve emekçi halkın doğal çevresini koruma savaşımı, komünist partisinin ve sendikal hareketin acil görevlerindendir.

ğunu göstermektedir. Yerseniz!

“Hayır, Yatağan’daki rezilliği kabul etmiyorum, buna DUR DEMEK GEREKİR” diyen yurttaşlar, utangaç şikayetlerin hiçbir yere varmadığını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Yatağan’dan kaçmanın sorunu çözmeyeceği, tam tersine başkalarının üzerine yıkacağı da açık, öyle değil mi?

Bence, Yatağan Termik Santrali’nin (ve de öteki termik santrallerin) baca gazlarına karşı yurttaş muhalefetine bir YURTTAŞLIK MÜCADELESİ, DEMOKRASİ MÜCADELESİ olduğunu kavramak ve ona göre tavır geliştirmek gerekir.

Demokrasi mücadelesinin temelindeki bir anlayış bence şudur: Bırakın refahı sağlamayı, en basitinden kendi yurttaşlarının yaşamayı, varlığını sürdürebilmesi için gerekli koşulları yaratmada başarısız olan ve ısrarla bu başarısız tutumunu sürdü-

ren (Oktay Ekşi’nin sözleriyle “halkı koyun yerine koyan”) devlete DİRENMEK VE BAŞKALDIRMAK YURTTAŞIN HAKKIDIR.

Bu devletin ricalara, maruzat bildirmelere, dilekçe vermelere, şikayetlere tavrı ne olmuştur, siz söyleyin biz adını koyalım: Polis, jandarma, gözaltı, tutuklama, dava ve mahkumiyet, işten elçektirme, tard, sürgün, insanların kayboluvermesi, dere ağzlarında cesetlerin bulunması (ya da bulunamaması)...

Yatağan baca gazları sorunu **çevre** sorunudur. Yalnızca Yatağanlıların değil, tüm ülke halkının **Yurttaşlık Mücadelesi** sorunudur. **Demokrasi mücadelesi** sorunudur.

Cumhurbaşkanı Sezer “Çevre sorunları dünyayı tehdit ediyor” demiş. Türkiye’de devletin kendisi bir “çevre sorunudur”. Yatağan örneğinde de görüldüğü üzere kendi yurttaşlarının yaşamını pervasızca tehdit etmeye devam etmektedir. Bu

TKP Programı ne diyor?

Bu çerçevede en acil olarak,

** Enerji sektörü planlamaya tabi ve halkın denetiminde olmalıdır.*

** Yerel, yenilenebilir ve temiz enerji kaynaklarına yönelinmelidir.*

** Su havzaları çevresinde fabrika ya da santral kurulması söz konusu olduğunda, yöre halkının geçim kaynaklarına, doğal, tarihsel ve kültürel değerlere zarar vermemesi güvence altına alınmalıdır.*

** Nükleer enerji tesisleri kurulmamalıdır.*

** Başta gelen nedeni özel çıkar ve kâr güdüsü olan erozyon ve çölleşmenin önüne geçilmesi için gereken tüm önlemler alınmalıdır.*

** Zehirli atık ve geri döndürülemez olumsuz etkiler bırakan madencilik yasaklanmalıdır.*

** Çöplerdeki katı atıklar değerlendirilerek yeniden kullanıma sokulmalıdır.*

sorunun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bununla birlikte, deneyimden biliyoruz ki, mücadele yurttaşların uygun görerek benimsediği her türlü yöntem ve tavır denenerek, denenen yöntemlerin başarı ve başarısızlıkları yurttaşların bilincinde her durumda **sınanarak** ilerlemektedir.

Buna ekleyeceğimiz bir tek nokta var: **Yurttaşlar, kendisi yurttaşları için acil bir tehdit olan bu devlete direnme ve başkaldırma haklarını**

kullanmadıkça herhangi bir sonuç alıcı adımın atılması zor olacaktır. Yaşamın önümüze çıkardığı “baca gazı zehirlenmesi” gibi deneyimler, Yatağanlılar başta olmak üzere, **çevre (ve insanlık) sorunlarının** halledilmesini isteyen **her yurttaşa**, yurttaşlık mücadelesinde devlete direnme ve başkaldırma hakkının kullanılması gerektiğini bir biçimde anlatacaktır. O gün yurttaşlar, komünistlerin yanbaşılarında olduğunu göreceklerdir.★

Bir Ziyaretin Düşündürdükleri:

Yıldırım GİRNELİ

Komünist çalışma en başta komünist fikirlerin, sınıf mücadelesinde işçi sınıfı, emekçiler ve toplumun emekten yana olan güçleri arasında köklü bir çalışmadır. Kuşaklar arasında bağı sağlam tutan, her toplumsal kesimin içinde örgütlenme ile ancak gerçek bir yığın partisi olunabilir. AKEL'in yaşanan deneyiminin her komüniste öğreteceği çok şey vardır.

Kısa tarihçe

Kıbrıs'ın güneyi ya da resmi adıyla Kıbrıs Cumhuriyeti bugün bir mil-

yonu aşkın nüfusa sahip. Bunun yaklaşık 200 binden fazlasını güneye gelen dış göç oluşturuyor. Ortadoğu ve eski sosyalist ülkelerden büyük göç var. Bu göç dalgası güneyde büyük bir ucuz işgücü pazarı yaratmış durumda.

Güney halkı 1974 işgalinin yol açtığı büyük yıkımı aşmış ve yaraları sarmış görünüyor. Özellikle turizm ve servis endüstrisi sayesinde halkın refah düzeyi kısa sürede yükselmiş. Kişi başına düşen GSMH 20 bin dolar civarı ve bu Avrupa ülkeleri arasında en yüksek oranlardan

biri. Türkiye ve onun sömürgesi Kuzey Kıbrıs için geçerli orandan 6 - 7 kat yüksek.

Kıbrıs, 1974 işgalinde ekonominin üçte ikisini kuzeyde bırakmıştı. Kuzey Kıbrıs, işgalciler tarafından

ekonomik açıdan bilinçli olarak çöktürülüp, Türkiye'nin sömürgesi haline getirilirken, güney büyük bir ekonomik ilerleme sağladı. AB'ye girmeye dünden hazır. Ancak, Kıbrıs'ın AB'ye bir bütün olarak, yani güneyi ve kuzeyi ile birlikte girişinin önündeki en büyük engel Türkiye.

Türkiye'nin politikası çok net. Bir kere, elindeki sömürgesini, kendi olanaklarını tüketmeden kaybetmek istemiyor. İkincisi, Türkiye AB'ye girebilmek için KKTC'yi bir koz olarak elinde tutmak ve gerekirse kullanmak istiyor. Kendisinin AB'ye girişi gerçekleşmeden, Kıbrıs'ın AB'ye girmesine şiddetle karşı. Ayrıca AB'ye girildiğinde bile Kıbrıs'ta bazı imtiyazları olanaklı olduğu sürece korumak istiyor. Türkiye'nin siyaseti, sorunu açmaza götürüyor. Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz'deki ileri karakolu olarak korumak istiyor.

Bugün hem kuzeyde, hem de güneyde emekçi halkın sömürgeciliğe karşı mücadelesinde bir yükseliş eğilimi görülüyor. Kıbrıslı Türk ve Rumlar işgale ve sömürgeciliğe karşı ortak tavır ve eylemler geli-

tirmeye başladı. Kuzeyde sömürgeci Türkiye ve onun Kıbrıslı işbirlikçileri eliyle uygulanan her türlü baskıya karşı bir halk hareketi ilerici örgütlerin

öncülüğünde 'Bu memleket bizim' şiarı altında ve Rum ilerici hareketiyle eş güdümlü olarak geliyor. Bu hareketin en büyük dezavantajı, sömürgeci 'anavatan'ın işçi ve ilerici hareketinden aktif enternasyonal destek alamamasıdır.

Türkiye işçi hareketi içindeki egemen görüş hala sömürgecilikten yana tavrını değiştirmemiştir ve Kıbrıs sorununu 'yavru vatan' edebiyatıyla ele almaktadır. Bu, işçi hareketinin milliyetçiliğin hegemonyası altında olduğunun en önemli kanıtlarından biridir. Benzer olarak Kürt halkının savaşımı konusunda da aynı milliyetçi tavrın yıllardan beri ağır bastığını unutmazsak, işçi sınıfının objektif durumu daha iyi anlaşılır.

Böylesi can alıcı konularda işçi hareketinin milliyetçiliğin etkisi altında kalmış olan tutumu, sömürüye karşı mücadelesini de olumsuz etkilemekte ve her düzeyde burjuvazi ile uzlaşmacılığa yol açmaktadır. Komünistler bu milliyetçi siyaseti, sınıfın önünde açık etmek zorundadır. İşçi sınıfı ilhaklara, sömürgeciliğe karşı doğru tutum almazsa kendi

kurtuluşu için savaşında da, yani emeğin sermayeye karşı mücadelesinde de doğru tutum alamaz.

Kitle partisine güçlü bir örnek

Kıbrıs Komünist Partisi 1926 yılında, Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi olduğu dönemde kuruldu ve 1931 yılında sömürge yönetimi tarafından yasa dışı ilan edildi. İspanya İç Savaşı'nda, faşistlere karşı savaşan Enternasyonal Tugaya KKP aktif katılım gösterdi. Bu savaşta birçok Kıbrıslı komünist şehit oldu. Parti 1941 yılında, o yıllardaki Sovyet tutumuna uygun olarak, Çalışan Halkın (ya da Emekçi Halkın) İlerici Partisi (AKEL) olarak yeniden yasalık kazandı. (Yunanistan'da, 2.Dünya savaşında Nazilere karşı mücadelede başı çeken komünistler, savaş sonrasında iktidarı almaya hazırlanıyordu. Bu dönemde iç savaş dış müdahale ile kaybettiler.) Bu yıllarda Kıbrıslı komünistler, Yunanistan'da, komünistlerin iktidara gelmesine ramak kaldığı noktada, Yunanistan'la birliği tartışıkları söyleniyor. Kıbrıs'ta büyük bir güç olan komünistler, 1950 yılında ülkede yapılan belediye seçimlerindeki sandalyelerin tümünü kazandı.

İngiliz sömürge yönetimi 1955-1959 yılları arasında partiyi yasakladı. Cumhuriyetin kurulmasını izleyen yıllarda yeniden yasal bir parti olarak siyasette yerini aldı.

AKEL, kuruluş yıllarından başlayarak 1958 yılına kadar Türk ve Rum her iki toplumun emekçilerini işyerleri düzeyinde ortak sendikal mücadelede birlikte örgütlemeyi başardı. Emeğin bayramı 1 Mayıs'da Türk ve Rum işçiler omuz omuza birlikte yürüdüler. Kıbrıs işçi sınıfının

mücadele tarihi, 1958 yılına kadar her iki halkın ortak mücadele tarihidir. Bu

mücadeleyi bölen, İngiliz emperyalizminin böl ve yönet taktiğinin yanı sıra, her iki toplum kendi

'anavatan'larının hükümetlerinin aktif desteği ile güçlenen faşist hareketlerin

terörle 'ülkenin bölünmesi ve toplumların anavatanları ile birlik kurması' yolundaki dayatmaları olmuştur.

Binlerce Kıbrıslı komünist 1950-60 döneminde şiddete maruz bırakılarak adayı terke zorlanmıştır. Kıbrıslı Rum faşistlerin terör eylemlerine paralel olarak, Türk ilericiiler üzerinde de Kıbrıslı Türk

faşistler terör estirmiştir. Ne yazık ki, faşist terör bu dönemde toplumun ve sınıf hareketinin birliğini parçalamada başarılı olmuştur. Sınıf hareketinin parçalanması uzun erimde adanın bölünmesinin yolunu döşemiştir.

Kıbrıs, sol fikirlerin toplumda yer tutması açısından ilginç bir örnektir. AKEL kuruluşundan beri örgütlenmesini sınıf hareketine dayandırmıştır. İşçilerin ve toplumun diğer emekçi kesimlerinin içinde işyeri ve yerleşim esasına göre örgütlenmeyi başa almıştır. Sendikalarda ve meslek örgütlerinde uzun erimli, zorlu ama planlı bir çalışma sonucunda

parti politikasını etkin kılmıştır. Ülke çapındaki örgütlenmesini en küçük yerleşim birimine kadar tamamlamıştır.

İstisnasız her yerleşim biriminde, komünistlerin toplumsal ve kültürel çalışmalarına uygun parti büroları kurulmuştur. Bu parti büroları, halkın günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olan kahveler içinde hizmet vermektedir. Bu kahveleri, o yerleşim biriminin parti örgütlerinin belirlediği partililer çalıştırıyor. Her binanın sorumlusu, yerel parti örgütleridir. Kıbrıs'ın Rum kesiminde sağıclar da benzer yollarla örgütlenmektedir. Bu nedenle yerleşim

AKEL MK açıklamasından...

VİZYONUMUZ OLAN KIBRIS

21. yüzyılın şafağında hemen yakın hem de uzak hedeflerimiz vardır. Yakın gelecekte birleşik, gerçekten bağımsız ve barışçıl bir Kıbrıs hayal ediyoruz. Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin fakat aynı zamanda Maronitlerin, Ermenilerin ve Latinlerin ortak kazanımlar ve ortak vatanları olacak olan Bir Kıbrıs. Yunanistan ve Türkiye ile yakın ilişkileri olacak, fakat ne Akdeniz'de ikinci bir Yunan ne de Anadolu'nun uzantısı ve Ankara'nın protektorası olacak bir Kıbrıs.

Ulusal kökenlerin, dillerinin, dinlerinin ve bu ülkede yıllarca birlikte yaşamaktan yaratılan ortak kültürümüz ile uyumlaşmış her toplumun kültürel özelliklerinin farklılıklarının uyum içerisinde yaşayacağı bir Kıbrıs.

Farklı etnik kökenlerin hepimizin tüm gücümüz ile görevimiz olan ortak devlet düşüncesine karşı çıkmayacağı bir Kıbrıs.

Etnik kökenlerinden bağımsız olarak ilerici insanların ilerleme ve halkımızın refahı için ülkemizin ilerlemesi ve gelişmesi için ortak mücadele edecekleri bir Kıbrıs.

Ve tabii ki bizim vizyonumuz bunlarla sınırlı değildir. Halkımızın demokratik kararının bir sonucu olacak olan Sosyalizmin ve emeğin bir Kıbrıs'ına kadar uzanıyor.

AKEL 21. Yüzyıla girerken tüm Kıbrıs halkına geleceğe yönelik inanç ve umut mesajı gönderir. Kendi geleceğimizin yaratıcısı biz kendimiziz. Zorluklar ve dengesizlikler ne kadar büyük olursa olsun, eğer biz doğru bir şekilde sabırla ve inatla ve net hedeflere yönelik çalışırsak vizyonumuz olan aydınlık geleceğe varacağız.

yerlerindeki siyasi kutuplaşma, kimin hangi kahve ya da kulübe gittiği ile açığa çıkmaktadır.

Komünist partisi taraftarlığı ve üyeliği aile içinde kuşaktan kuşağa geçmektedir. Yaşlı ve genç kuşaklar arasında süreklilik sağlanmıştır. Dolayısıyla örgütlülük bir kültür haline dönüşmüştür. Komünist partisine üye ya da sempatizan olma, onun politikasını destekleme, her ailede kocalardan torunlara aktarılan bir gelenek oluşturmaktadır. Geçmişle günü bağlayan bu gelenek, bugün Partinin halk içindeki gücünü belirleyen en önemli etmenlerdir birisidir.

Siyasi çalışmayla ilgili bir başka ilginç örnek de Güney Kıbrıs'ta sporun, özellikle de futbolun komünistlerin çalışmasında tuttuğu yerdir. Komünistler yıllar önce kendi spor

klüplerini ve futbol takımlarını kurmuşlar ve buralarda çalışma yürütmüşlerdir. Daha sonra bunu ülke çapına yaymışlardır.

Bugün her yerleşim biriminde komünistlerin amatör ve profesyonel futbol takımları vardır. Komünistlerin ülkenin profesyonel birinci liginde oynayan 2 takımı vardır. Komünistler bu takımların maçlarına, özellikle faşist takımlarla olan maçlarına, ülke çapında katılım örgütlemektedir. Bu maçlara binlerce AKEL'li komünist takımı desteklemeye orak-çekiçli bayrakları, komünizmin sloganlarını içeren pankartları, Marks, Engels, Lenin ve Che'nin resimlerini taşıyarak gidiyor. Pek çok ülkede futbol taraftarlığı bilinçsiz serseriliğe dönüşürken Kıbrıs'ta sınıf mücadelesinin kavga odaklarından birisi haline gelmiş.

Sağcılar, faşistler de kendi takımlarını, kendi sembolleriyle destekliyor. Yani kitlesel spor, sınıf mücadelesinin bir yansıması haline gelmiş.

Partinin toplumdaki üye, sempa-tizan ve destek oranı hakkında bir fikir sahibi olmak için son 20 yılın seçim sonuçlarına bakarsak, AKEL'i destekleyenlerin oy oranının toplam oyların % 30 ±2 oranında olduğu görülüyor. Yani nüfusun yaklaşık üçte biri AKEL' i destekliyor. Bu da partinin sınıf ve halkla kadar güçlü bağları olduğunu ve partinin bir kitle partisine dönüştüğünü yansıtır.

Görevler

Son yıllarda kuzeyde sömürge yönetimine karşı giderek daha açık bir biçim kazanan sömürgeciliğe karşı hareketin güçlenme eğilimi, Türk-Rum ilerici hareketinin iki toplumu yakınlaştırmak üzere başlattıkları karşılıklı tanışma, görüşme ve işbirliğini geliştirme çabaları giderek kitlesel boyut kazanıyor. Gerek Rum faşistlerin, gerekse Türkiyeli ve Kıbrıslı faşistlerin ve gizli devlet örgütlerinin her tür saldırı ve provokasyonuna karşın bu işbirliği giderek güçleniyor.

Her gün daha fazla sayıda Türk ve Rum emekçisi tarafsız bölgelerde

bir araya gelip birbirlerini daha yakından tanıyor, konuşuyor, tartışıyor ve birlikte eğleniyor. Bu da yıllar içinde milliyetçiliğin yarattığı karşılıklı güvensizliğin, halk hareketi ile nasıl kırılabileceğinin somut bir biçimidir. Bu yöntem, gelecekte Kıbrıs'ta sağlanacak olan çözüm için paha biçilmez bir rol oynuyor.

Bugün, AKEL'li yoldaşların kendilerinin de dile getirdiği gibi, Güney Kıbrıs'taki Komünist hareketin ciddi bir zaafı Türkiye komünist ve işçi hareketiyle ilişkisinin yetersiz olmasıdır. Bu durum komünist hareketin Türkiye'deki toplumsal ve ekonomik gelişmeleri, işçi hareketinin savaşımının ulaştığı aşamayı anlamasını zorlaştırıyor.

Burada asıl zorluk Türkiye'deki komünist hareketinin zayıflığında yatıyor. Önümüzdeki süreçte Türkiyeli komünistlerin kendi sınıf hareketinin içinde bir güç olma görevi ile Kıbrıs'taki sınıf kardeşleriyle enternasyonalist dayanışma görevi bir arada yürümek zorundadır.

Bu bağlamda, Türkiyeli komünistlerin önemli eksikliği olan sınıfın içinde güçlenmek ve her koşul altında ülke çapında kitleselleşmek açısından AKEL'den öğrenecekleri çok ders vardır.★

DÜNDEN GÜNE

Mazdekizm Kaynaklı Alevilik Toplumsal Muhalefet Başkaldırı Hareketleri

İsmail KAYGUSUZ

İslam Tarihi iki büyük koldan oluşmaktadır: 1. Ortodoks İslam (Sünnilik ve Şiiilik), iktidar tarihi, 2. heterodoks İslam Tarihi, muhalefet tarihidir; Alevilik tarihini oluşturur ve birbiriyle eşdeğerdir. Ortodoks İslam Tarihi devletlerin, hükümetlerin ve savaşların tarihidir; memleketleri istila etmeğe, yayılcılık, kırım, sömürü ve köleleştirmeğe zaffer adı veren iktidarlar azınlığının tarihidir. Burjuva tarihçilerin büyük çoğunluğu heterodoks İslam'ı, Orto-

doks İslam tarihi içerisinde inceledikleri ve onların çıkarları açısından baktıkları için, heterodoks inançlı halkları sapkın, bölücü, düzen bozucu, kafir, ahlaksızla suçlayıp hor görmüşlerdir.

İslam tarihi içerisinde toplumsal muhalefetin egemenliğe ya da egemenlere karşı direnişlerinde Aleviliğin rolü, tek sözcükle 'önderlik'tir. Hemen hemen tüm toplumsal muhalefet hareketlerinin inanç ve düşünce kuramlarıyla temelini, ina-

nanlarıyla ise bünyesini oluşturan, heterodoks İslam olarak Alevilik ve Alevi halklardır. Aleviliğin taşıdığı bu özelliğin kaynağı büyük ölçüde Mazdekizmdir. Öyleyse Mazdekizmi tanımamız gerekiyor:

1. Mazdekizm'in İnanç ve Toplumsal-Ekonomik Boyutlarının Kısa Tanımı

Bu bölgelerdeki ihtilalci inanç ve düşüncelerin kaynağı hiç kuşkusuz Mazdekizm, yani Mazdek inancıydı. Sasaniler döneminde İran'da "Neşeli Din" anlamına gelen *Khurramdin* denirdi. Arapça ise *Khurramiya*. 6.yüzyılın ilk yarısında İran'da ortaya çıkmış olan Mazdekizm üç aşamalıdır.

1957'lerde "*Mazdek*" adlı kitabında Klima, Sasani tarihi ve Orta Doğu dinleri kapsamı içerisinde incelediği Mazdekizmi, din örtüsü altında sosyal bir hareket olarak açıklamıştır. O, Mazdek'i bir sosyal reformcu militan, Sasani kralı Kawa'yı (488-531) da bu hareketi kendi yönetsel çıkarına çevirmeye çalışan enerjik ve muktedir bir siyasetçi olarak değerlendiriyor. Bandad oğlu Mazdek'in özel yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur.

Mazdekizm inancının daha çok toplumsal, ekonomik ve teolojik yönleri Sünni heresiograflar tarafından kendi anlayışlarına uygun parça bilgiler halinde günümüze gelmiştir. Bu bilgilerin İbn al-Mukaffa (Ö.760) tarafından Arapçaya çevrilmiş olan *Khwday-namag* (Mazdak-

İslam tarihi
içerisinde
toplumsal
muhalefetin
egemenliğe ya da
egemenlere karşı
direnişlerinde
Aleviliğin rolü,
tek sözcükle
'önderlik'tir.

namag=*Mazdekname*) adlı yapıttan kaynaklandıkları anlaşıyor. Hem heterodoks İslam'ın oluşmasında ögesel katkılarını, hem de İran'daki inanç örtüsü altındaki toplumsal muhalefet ve başkaldırı hareketlerini daha iyi anlamak bakımından Mazdekizmi kısa da olsa tanıtmakta yarar görüyoruz.

Mazdekizm, kimi araştırmacılara göre kökeni İ.Ö.6-7.yy'a inen Zerdüşt dininin, kimilerine göre ise 3.yy'da Mardin çevresinde ortaya çıkan Mani dininin heterodoks, yani aykırı inancıdır. Kısacası Mazdekizm, her ikisinden de öğeler alarak oluşmuş; toplumsal, siyasal ve ekonomik içeriği bulunan kuramsal bir inanç sistemidir.

Ta'alibi'de şu tanımlamayı görüyoruz: "Mazdek diyordu ki: 'Tanrı topraktan yiyeceği ve tüm gereksinimleri, halk onları aralarında eşit bölüşsün diye yaratmıştır. Hiçbir kimse diğerinin payından fazlasını alamaz. İnsanlar birbirlerine karşı yanlış davranmış ve biri diğeri üzerinde egemenlik kurmuş. Kuvvetli

zayıfı ezmiş; hem malını hem de yaşama hakkını elinden almış...Herkesin varlık bakımından eşit olması için, kesinlikle birinin ortaya çıkıp zenginden alarak fakire vermesi gerekiyor. Herkim olursa olsun, kimsenin bir başkasından daha fazla varlık, mal-mülk ve kadına sahip olmaya hakkı yoktur...”

Mazdekizm'in toplumsal, siyasal ve ekonomik kuramlar geliştirerek oluşturduğu yaşam biçimi ve felsefesiyle, içinden çıkmış olduğu egemen devlet dini Zerdüşt-Mazda inançlarına aykırı olması yüzünden baskıya uğramıştı. Sasani yönetimindeki İran'da bulunan çok sayıda Kutsal Ateş (Zerdüşt) tapınaklarını ve tapınaklara ait geniş arazileri kullanan Rahipler sınıfı, hem toprak sahipleri *dikhanlar*, hem de İran sarayı üzerinde etkiliydiler. Mazdek'in inançsal öğretisinin “insan eşitliğini, toprağın ve gelirin ortaklaşa kullanılması, varlığın bölüşülmesi” gibi komünistik ilkeleri dayatması, elbette ki bu kesimlerin çıkarlarına aykırıydı. Zerdüşt rahipleri Mazdekler'e “zındık” diyorlardı. Daha sonra Abbasi Sünni ulaması da aynı deyiimi kullanacaktır...

Firdevsi, bu inancın ahlak felsefesi üzerinde daha ileri birkaç ayrıntı vermektedir: “İnsanlar, gıpta, azap, öç, yoksulluk, hırs gibi beş şeytan tarafından doğruluktan uzaklaştırılır. Bunları yenmek ve iyi bir inanç yolunda yürümek için zenginlik ortak ve kadın-erkek eşit haklara sahip olmalı...” Bu kısa ayrıntılarda söz konusu olan, Mazdek kozmoloji-

sinde Zerdüşt ve Mani dinlerinde olduğu gibi bazı kötü ahlak alışkanlıklarını, karanlığın şeytanları olarak kişileştirilmesidir. (Ehsan Yarshater, “*Mazdakism*”, *Cambridge History of Iran Vol. 3* (2), Cambridge-1983, s.991-998)

Mazdek inancında iki öncül ya da başlangıç ilke vardır: Aydınlık (Işık) ve karanlık. Işık bilgiyi, duyguyu, düzenlenmiş olaylar ve özgür iradeyi tanımlar. Başka bir deyimle bütün bunlar ışıkla, aydınlıkla sağlanır. Karanlık ise bilgisizliktir, körlüktür ve yönü bilinmeyen tesadüfi olaylardır. Ya da bunların yaratıcısıdır. Mazdekizmde üç asıl öge vardır: Su, ateş ve toprak. Işığı ve ondan oluşanları yaratan tanrı, karanlığı ve ondan olanları yaratan şeytandır. Krallar kralı olarak nitelendirilen Mutlak Tanrı en üst dünyadaki tahtında (*kursu*) oturur. Onun önünde dört kuvvet vardır:

1. Yargılama (*Tamyiz*),
2. Anlayış-Anlama (*Fahm*)
3. Saklama-Koruma (*Hıfz*),
4. Sevinç-Keyif (*Sürur*)

Krallar kralı, bu kuvvetleri önündeki şu dört kişiye vermiştir:

1. Mobada mobad (baş yargıç)
2. Herbad (anlamayı, fehmi yönlendiren)
3. Serpahhad (başkumandan)
4. Ramishgar (sevinç, eğlence ustası)

Bu dört gücün sahipleri, 12 ruhsal gücün çevirdiği dairenin içindeki 7 vezirle dünyayı yönetirler. Bu dört güç, yediler ve onikiler bir kişide toplandığı takdirde o kişi tanrılaşır

ve artık dinsel görevlere bağlı ka-
lınmaz. Mutlak Varlık, mutlak adını
(İsm-i Azam)
oluşturan harflerin
gücüyle krallığını
sürdürür. Bu
harflerden bazı
şeyler anlayacak
duruma erişen
insanlar, büyük sırrı
(al-sırr al-akbar)
keşfetmiş olurlar.
Bundan yoksun
olanlar körlük,
bilgisizlik, sıkıntı-
kasvet ve
ihmalkarlık içinde
kalacaklardır.
(Ehsan Yarshater,
agy. s.1008)

E.Yarshater,

Nawbakhti, İbn al-

Nadim, Makdîsî ve Şehristânî'den
derlediği bilgilerle aynı makalesinde
Mazdekizm'in genel bir özetini çı-
karmış:

"*Cosmology*: Aydınlik ve karanlığın
iki başlangıç ilkesi olduğu inancı ve
ışığın biçiminin silinmiş karan-
lık...*Theology*(*Tanrıbilim-İlahiyat*):
Tanrının ilahî takdir, mutlak gücünü
yadsıma. Bütün peygamberler, veli-
ler ve meleklerin görünüm alanına
çıkışındaki esas birlik...Gaybı bilme
veya tanrısal önderlerin dönüşü. Di-
nin özü olarak İmam'ın tanın-
ması...Kutsal yazıların içsel (batını)
anlamı olduğu. Tanrısal ruh olarak
İmamların (Abu Müslim gibi) yeni-
den doğuşuna inanma...
Eschatology(*Ölüm sonrası bilimi*):

Kıyamet günü, ölümden sonra
dirilme ve son yargılamayı yadsıma.

Gerçek kıyamet
gününün anlamı ise,
yeniden doğuş ve
ruhun başkasına
geçmesidir.
(reincarnation).

Ethics (Ahlak kural
ve anlayışları):
Haksızlığa başkal-
dırı-isyan zamanları
dışında kan
dökmenin kesinlikle
yasak oluşu. Geniş
bağlılık çerçevesi
içinde bireysel din
görüşlerine hoşgörü.
Başkalarına iyi
dilekte bulunma,
yardım etme.
Başkalarına zarar

Buradaki
sınıfsal
mücadeleler de,
önderlerin adına
bağlı 'açık
mezhep
biçiminde'
başlayıp,
'silahlı ayak-
lanma biçimine'
dönüşerek,
genelde (Mazdek
ağırlıklı)
heterodoks İslam
örtüsü altında
sürdürülmüş halk
hareketleriydi.

vermeksizin her türlü zevki tatma,
eğlenme...*Ritual* (*Tapınma
etkinliği*): İç ve dış temizliğe önem
verme. Bağlılık-ant içme ve evlilik
törenlerinde, inançsal-ruhsal liderleri
kutsama toplantılarında şarap ve
ekmek kullanma..."

Abu Müslim'le birlikte İran'da
başlayan heterodoks İslam ve Alevi
toplumsal başkaldırı hareketlerini,
Batılı İslam araştırmacıları üçüncü
dönem ya da Mazdekîd halk hare-
ketlerinin üçüncü aşaması olarak
değerlendiriyorlar. Aşağıda kısaca
incelemeye çalışacağımız ne
Sunbat, hatta ne Mukanna ne de
Babek al-Hurramî hareketlerini hiç-
biri de tam bir Mazdek hareket de-
ğildir. Kabul etmek zorunda oldu-

ğumuz İslami siyaset örtüsü, bu söylemi engellemektedir. Zaten Engels'in 'Köylüler Savaşı'nda dediği gibi, "Sınıf mücadelelerinin o çağda dinsel nitelik işareti taşımaları, çeşitli sınıfların çıkarları, ihtiyaç ve taleplerinin dinsel perde ardına gizlenmesi işin aslından hiçbir şey değiştirmez ve çağın koşullarıyla açıklanabilir...Genel feodalizme (yönetime) yöneltilmiş bütün saldırıların, her şeyden önce kiliseye karşı olacağı, bütün devrimci toplumsal ve siyasi öğretilerin de aynı zamanda ve esas dinbiliminden sapmış mezhepler olacağı açıktır. Ortaçağ boyunca koşullara göre kah mistik biçimde, kah açık mezhep biçiminde, kah silahlı ayaklanma biçiminde ortaya çıkıyordu."(agy.s.61-62)

Buradaki sınıfsal mücadeleler de, önderlerin adına bağlı 'açık mezhep biçiminde' başlayıp, 'silahlı ayaklanma biçimine' dönüşerek, genelde (Mazdek ağırlıklı) heterodoks İslam örtüsü altında sürdürülmüş halk hareketleriydi.

Bu üçüncü dönem Mazdekid hareket, İslam'ın İran'a girişiyle başlıyor, deniliyor. Aslında Sasani kralığının yıkılıp, Halifelik(Ortodoks İslam yönetimi) egemenliğinin baskısı kendisini tam hissettirmesinden itibaren başlamıştı. İran'daki halklar baskı ve cizye yüzünden görünüşte İslam olmuşlardı.

Khusrev'in uzun saltanat yılları boyunca Mazdekizm'e yaptığı ağır baskı ve mensuplarını sürekli takip, onları yeraltına indirmişti. Pratikte

İran'ın her yanında İslam'ın girişini izleyen ilk yüzyıl boyunca, Mazdeklerin varlığı sürmüştür. Özellikle Jibal, Azerbaycan, Khorasan, Sogdiana, Tabaristan ve Gurgan'da olduğu kadar, İsfahan ve Akhvaz'da da bulunuyorlardı. Nizam-ül Mülk, 755'deki Sunbat hareketi sırasında "Jibal ve Irak halkının neredeyse yarısı Rafizi ve Mazdekid idi" derken, aslında ikisini birbirinden ayırmıyordu.

E.Yarshater, 'Masdakism' incelemesinin başlarında "Üçüncü dönem Mazdekid hareketler İslam'ın İran'a girmesiyle başlıyor"diyordu. Bir süre sonra düzeltiyor: "Sasani iktidarının yıkılması ve Zerdüş tapınaklarının gücünün sürekli zayıflamasıyla Mazdekler yeniden nefes alma fırsatı buldular. İlk yüzyıl içerisinde bunların eylemleri üzerinde kaynaklar susmaktadır"dedikten sonra şöyle açılımı getiriyor: "Ancak aşırı Şiilerin (*heterodoks müslümanlar, yani proto Aleviler İ.K.*) karakteristik inanç öğeleriyle sık sık bağlar kurarak açıklamaya girişiyorlar. Şöyle ki: Tanrısallığın peygamberlere ve imamlara geçmesi (*incarnation, hulul*), ruhgöçü inancı (*reincarnation, tenasuh*), gaybı, geleceği bilme (*occultation, gayb*), İmamın geri yaşama dönüşü (*reca*) ve kutsal yazıların, Kur'an'ın içsel (*ésotérique, batını*) anlamlarının olduğu ve onlara başvurma inancı Mazdeklerinkiyle aynıdır... Şehristani'ye göre çeşitli isimler taşıyan bu aşırı Şiilerin İslam'la ilgisi yoktur, Mazdekid idiler:

Bunlar İsfahan'da *Khurramiyya* ve *Kudakiyya*; Rey'de *Mazdakiyya*, *Sunbadiyya*; Azerbaycan'da *Dhaquliyya*; bazı yerlerde *Muhammira* (Kızılsarıklılar); Transoksiyan'da *Mubayyida* (Beyaz giyimliler) adlarıyla anılıyorlardı.”(E. Yarshater, agy. s. 1001)

2. Sunbadiyya, Mubayyida-Mukanna Hareketleri

Abu Müslim Şii terminolojisinde bir İmam'a eşdeğer gösterildiği halde, Müslimiyye genel adıyla onu izleyen daha sonraki yandaşları, Mazdek düşüncesini temel alarak, heterodoks inançlı siyasal ve toplumsal hareket dizisi geliştirdiler. Bunlardan sadece üçü üzerinde kısaca duracağız. Birincisi Abu Müslim'in silah arkadaşı Sunbad'ın başını çektiği hareketti. 755'de Abu Müslim'in öldürülmesi üzerine Rey'de başkaldırmış. Onun ruhunun kendisine geçtiğini ileri sürerek hareketi başlatmıştır. Kendisi Mazdekid; sefahat ve eğlenceyi teşvik eden biri olarak suçlanmıştır. Abu Müslim'in öcünü almak için harekete geçenlere Müslimiyye deniyordu. “Sunbat'tan sonra İshak al-Turki hareketi ele aldı. Abu Müslim'in Zardüşť tarafından gönderilmiş peygamber olduğunu ileri sürüyor Rey'de saklı olduğunu ve ortaya çıkıp kendilerini kurtaracağını yayıyordu.” (Henri Laoust, *Les Schismes dans l'Islam*, Paris-1983, s.63) 761'de İshak öldürüldüğü halde yandaşları Horasan ve

Transoksiyan'da 2 yıl başkaldırı hareketini sürdürdüler.

İkinci büyük Müslimiyye toplumsal başkaldırısı, 777'de Abbasi halifesi Mehdi'ye karşı ayaklanan “Horasan'ın peçeli peygamberi” olarak ün yapmış al-Mukanna'dan geldi. Hareket Horasan'dan Aral'ın batısına kadar genişledi. Mubayyida bölgesinde yaşayan bazı Türk boylarının da içinde bulunduğu Mazdekler tarafından desteklenen Mukanna, 785-6 yılına dek 8 yıl mücadele verdi. Halife ordusu tarafından kuşatılıp yenilince, esir olmak için kendisini ateşin içine atmıştır.

Mukanna, Narshakhi'nin verdiği bilgilere göre, tanrısallığın bizzat kendisinde görünüm alanına çıktığını söylüyordu. Bu, şöyle bir devridaim (dönüşüm) ile gerçekleşiyor: Tanrısallık ilkönce Adem'e, Adem'den Nuh'a, İbrahim, Musa, İsa'dan Muhammed'e ve Muhammed'en de doğrudan Abu Müslim'e geçiyor. Mukanna, Mazdek'in bütün kurumları ve yasalarının uygulanmasını zorunlu kılmış, eşitlik ve ortaklığı yaşama geçirmişti. (E. Yarshater, agy. s.1003)

3. Babek ve Babek-Hurremi Devrimci Halk Hareketi

Abu Surayya'nın başkaldırısı bastırıldıktan sonra, Azerbaycan'da, diğerleriyle karşılaştırılmayacak biçimde gelişen Babek ve yandaşlarının başkaldırı hareketi

Babek Mutasım'ın önünde eğilip af dilememiştir. Elleri ayakları kesilirken, sağlam kalanıyla fışkıran kanını yüzüne sürermiş. Mutasım, neden öyle yaptığını sorduğunda: "Kendi kanımla boyuyorum ki, yüzümün sararmaya başladığı görülmesin. Zira senden korktuğumu sanırlar" diye yanıtlamış.

patladı. Öyle ki, bu büyük toplumsal hareket, Mamun'un (813-833) saltanatının sonuna dek sürecek ve Mutasım'ın (833-842) da başına dert olacaktır.

Babek'in kişiliği belirsizlikler içindedir. Geleneksel söylemlerden bazıları onun asil bir soydan geldiğini, bazıları ise tam tersine halktan biri olduğunu (babasının zeytin-yağı satıcısı, anasının keçi çobanı) belirtmektedirler. Yetiştmesi ve mesleği hakkında bilgiler (sığır sürüsü çobanlığı, paralı askerler arasında davulcu vb.) karanlık olmasına rağmen, Hurremi lideri Cavidan b. Sahl'ın özgüvenini kazanmış olması önemliydi. Ölümünden sonra da partizanları Cavidan'ın ruhunun onda cisimlendiğine inanarak Babek'i başlarına geçirdiler.

Babek-Hurremi hareketi, yaklaşık beş yıl sürmüş olan Abu Müslim hareketinden sonra, bölgede en uzun süren toplumsal başkaldırı hareketidir. 516 yılından 537'ye kadar 21 yıl boyunca, iki halifeye saltanatlarını kaybetme korkusu yaşatan Babek-Hurremi hareketi üzerinde, idealist bakış açısına rağmen en geniş araştırmayı, Gulam Hüseyin Sadıki, 1938'de bastırdığı "*Les Mouvements Religieux Iraniens Ilme et Ilme Siécles en İran*" (Hicri ikinci ve üçüncü yüzyıllarda İran'daki dinsel hareketler) isimli yapıtının kapsamı içerisinde yapmıştır. Abbasi dönemi tarihçilerinden gelen bilgilere göre, hemen hemen çeyrek yüzyıllık Babek-Hurremi hareketi süresince 550 bin insanın öldüğü söylenmektedir.

Hareket, birçok batılı tarih araştırmacılarının ileri sürdüğü gibi, özellikle İranlıların Arap egemenliğine karşı başkaldırısı değildir. Azerbaycanlı halktan birinin, yani sırtında fıçısıyla dolaşan kandil yağı satıcısının oğlu Babek'i, zamanın nesnel koşulları ön plana çıkarıp, bu kişinin önderliğinde dünyayı değiştirmeye yönelmiş geniş kapsamlı toplumsal ve siyasi bir harekettir. Sadıki'nin kitabını temellendirdiği gibi, İran halkının dinsel hareketleri, yani eski dinlerini geri getirme İslam dinini kovma mücadelesi de değildir. Babek hareketi bizce, ekonomik ve siyasi anlamda "Mazdek komünizmi"(Bu söylem, 1925 yılında A. Christensen'in, monografi biçiminde özel konu olarak incelediği

eserinin adını oluşturmaktadır: *Le Règne du roi Kawadh et communisme mazdakite*) temelli ve Mazdek-mani-şaman, hristiyan gnostik inanç öğelerini özümsemiş olarak heterodoks İslam (Alevilik) örtüsüne bürünmüş. Baskıcı Ortodoks İslam Abbasi halifelik merkezi Bağdat'a yönelen, yani iktidarı devirmeyi amaçlamış, köylü ayaklanmalarının ötesinde, devrimci halk hareketiydi. Bir kere hareketin içinde değişik inanç ve halk toplulukları (*Pers, Türk, Kürt, , Bizans Rumları, Ermeniler-Paulikienler, Arap, Arami vb.*) bulunmaktaydı.

Babek önderliğindeki bu büyük hareketin yüzbinlere ulaşan askeri kuvvetinin kumandanları arasında sağ kolu sayılan Tarkan adında bir Türk; Halife ordusundan ayrılıp 20 bin askeriyle Babek'e katılan Noktay adlı bir başka Türk daha bulunuyordu. Ayrıca Bizans İmparatoru Theophilos'la yaptığı karşılıklı yardım anlaşmasına uyararak, 2 bin Hurremi savaştının başında gönderdiği bilinen Nasr Theophobos da Babek'in Bizans asıllı kumandanlarından biriydi. 837'de Abbasi Halifesi Mutasım ile Theophilos arasında yapılan Sozopetra (Doğanşehir) savaşında N. Thophobos önemli rol oynamıştı. Yine yardımcılarında Marand şefi İsmâ Kürt ve önemli kumandanlarından biri olan Muaviya da Arap idi. Ayrıca kendisine ve davasına bağlı Tabaristan prensi Mazyar ve Ermeni prenslerinden Sonbat oğlu Sahl da vardı. Ancak sonuncusu ona

ihamet etmiş. Kalesine sığınan Babek'i yakalatarak, Halife Mutasım'dan 1 milyon dirhem gülmüş ödül almıştır.

Şimdi Collège de France profesörlerinden Şii-İslam araştırmacısı Henri Laoust'dan kaynaklanarak hareketi özetleyelim: Başkaldırı Bilal Abadh'da, İran'da kıtlık ve otorite boşluğu olduğu, Amenia valisi Hattim b. Khartama'nın bölgede yarı bağımsızlık ilan edip, yönetimi sıkıntı içine soktuğu bir dönem olan 816 yılında başladı. Dağlık bölgelerdeki boğaz ve geçitlerde istihkam kurmuş olan Babekiler uzun süre bütün hücumları püskürtmüş ve kısa zamanda Jibal, Azerbaycan'dan Horasan ve Tabaristan'dan Kuhistan'a kadar birçok bölgeleri etki alanına almıştı. Birçok Abbasi emirinin ordusunu yok etmiş, kendilerini de esir etmiş ya da öldürmüş bulunuyorlardı. 824'de Bağdat'tan gönderilen Halife ordusu yenilerek geri döndü. Muhammed al-Tusi 829-30'da yaptığı büyük operasyonlar sırasında öldürüldü. Ordusunun döküntüleri geri çekilirken yok edildi. İzleyen yıllar içinde Horasan valisi Abdullah b. Tahir'in Babek-Hurremi'ler üzerine hücumları da başarısız kaldı. H. Laoust bu başarısızlıkları, Halife'nin Mısır'da karşılaştığı güçlükler ve Babekileri destekleyen Bizans İmparatoru Theophilos'la yaptığı savaşlarda aldığı yenilgilere bağlıyor.

İsyanı bastıran halife Mutasım (833-844) oldu. Halife'nin hizmetine girmiş İslam örtülü Mani inançlı (Urusana) Türk prensi Afşin, büyük

ve günün koşullarında eksiksiz donatılmış bir ordunun başına geçirilerek 835'te Babekilerin üzerine gönderildi. Afşin yetkin bir kumandan olmasına rağmen iki yıl boyunca birçok yenilgi aldıktan sonra, çeşitli savaş hileleriyle Babek'i ele geçirmeyi başaramadı. Önce Babek'in en gözde kumandanı, kendisi gibi Türk olan Tarkan'ı tuzağa düşürüp ortadan kaldırdı. Böylece biri zalim ve baskıcı yönetimin yanında, öbürü mazlum ve ezilen halkların isyancı temsilcisi olarak iki Türk kumandan karşı karşıya gelmişlerdi. Afşin Ortodoks İslam örtüsü altında ezen egemen sınıfın yanındaydı, Tarkan ise heterodoks İslam örtüsüne bürünüp ezilen sınıfların yanında yer almıştı. Çok değil üç yıl sonra Abbasi halifesi, Babek'i tüm azalarını kestirip gövdesini darağacına astırdığı kentte, Samarra'da, Afşin'in ortodoks İslam örtüsünü kaldırıp, altındaki Mani inançsal kimliğiyle onu açlığa mahkum ederek zindanda öldürttü. (H.Laoust, *Les Schismes dans l'Islam*, Paris-1983, s.95vd)

Anlatıldığına göre, Babek Mutasım'ın önünde eğilip af dilememiştir. Elleri ayakları kesilirken, sağlam kalanıyla fıskıran kanını yüzüne sürmüş. Mutasım, neden öyle yaptığını sorduğunda: "Kendi kanımla boyuyorum ki, yüzümün sararmaya başladığı görülmesin. Zira senden korktuğumu sanırlar" diye yanıtlamış. (H.Hosseini Sadıghı, agy.s.275)

Acaba Afşin de, Halifeye hizmetlerinin karşılığı olarak açlıkla ölüme giderken, sararan

yüzünü kapatmayı düşündü mü, deriniz?

"İslam heresiografisi, Babekileri İslam toplumu dışında görme eğilimi göstermektedir" diyor H. Laoust. Doğrudur. Çünkü onlar yönetimin dini olan Ortodoks İslam(Sünnilik) dışında bir İslam'ı, ezilen halk çoğunluğunun sıkı sıkı sarıldığı heterodoks İslam'ı kabul etmiyorlar. Abu Bakr al-Khallal Babekileri, geniş anlamda Hariciler gibi görmekte. Yani ona göre, ellerinde silahlar yasal yönetime karşı başkaldıran ve yeryüzüne karışıklık ve fitne-fesat tohumları ekmiş isyancılar olarak düşündüğü Haricilere benzetmektedir. Öylesine yönetimle özdeşir ki al-Khallal, "Onlarla savaşmak devletin görevidir" demiş; "onlara karşı herkim, şahsını, ailesini veya malını-mülkünü savunurken ölürse şehit olur."

Al-Bagdadi, Babekileri *Mubayya*, yani dinsel yasakları kaldırmış; vahiy yoluyla gelen tanrısal yasa ve buyrukları yadsıyan sapkınlar olarak görmektedir. Bu Abbasi uşağı tarihçi, 1030 yıllarında *Hudud* adlı eserinde, hala gerici dinci kesimin aynı gözle baktığı Alevilere atılan yüz kızartıcı iftiraları ilk yazan adam olarak şunları söylüyordu: "Babekiler, yaşadıkları dağlık bölgelerinde, kadınlar ve erkekler bir arada toplanarak gece boyunca bir tören yapıyor ve içki içip şarkılar söylüyorlardı. Mumlar-çırallar söndürülünce erkekler kadınların üzerine atılıyor ve her biri istediği ka-

dını yakalayıp, onları aralarında paylaşıyorlardı...Bu topluluklar dağ başlarında ezan okunan camiler bile yapmışlar. Hatta çocuklarına Kur'an öğretiyorlar, ama ne namaz kılıyorlar, ne bir ay ramazan orucu tutuyorlardı. Kafirlerle karşı yapılan Cihad'a (Kutsal savaş) inanmıyorlardı.”(G. Hossein Sadıghi, agy. s.278-279)

Şehristani onları Mazdekilere yaklaştırır. Ona göre, tıpkı diğer Hurremiler gibi Babekiler de, aşırı Abu Muslim partizanlarının devamıdır. Tanrısal buyrukları ve görevleri kaldırarak tek kişiye itaatle dini basitleştirmişlerdir. (H.Laoust, *Les Schismes dans l'Islam*, s.96)

Babek'in inançsal kuramları öz olarak yaşadığı çevrenin sahip olduğu akımlardır. İnancının ana ögesi, bir insanın ruhunun başka birinin vücuduna geçmesi (hulul) dogmasıdır. Bunun ispatı, Cavidan'ın ruhunun Babek'e geçmiş olduğunun onaylanması olarak görülüyor. Cavidan'ın söylediklerini İbn al-Nadim'in *Fihrist* yapıtından okuyoruz:

“Hurremilerinin şefleri Babek-Hurremi idi. İnandırmak istediklerine Tanrı olduğunu söylüyordu. Hurremiler arasına öldürmeyi, şiddet, savaş ve işkenceyi o soktu; daha önce bunları bilmezlerdi.” Yani, bu

biçim altında Tanrı olduğunu kabul etmelerini istiyordu. Öbür yandan Mazdekizm'in ışık ve karanlık ikilemi öz ilkesi de onun doktrininin konusu olduğu da biliniyor. “Belki diyor Sadıghi, “ona, otoritesinin insanüstü bir görünüş vermesi, kendisinin dünya ötesi kökenden gelmiş olabileceğine inanıyordu.”(G.Hossein Sadıghi, agy. s.268-269)

Bizce bu, yukarıda açıkladığımız Mazdekizm'in teolojisindeki, “üç elemene hakim olan dört güç, yediler ve onikiler bir kişide toplandığı takdirde o kişi tanrılaşır ve artık dinsel görevlere bağlı kalınmaz” inanç ilkelerinin somut yaşama geçirilmesidir. Görüldüğü gibi, Babekiler'in daha önce açıkladığımız proto Alevilerden Sabailer, Mugiriler, Mansuriler, Hattabiler vb.den özde hiçbir farkı yoktur. Fazladan olarak, Mazdek inancının siyasal-ekonomik ve toplumsal öğeleri, ağırlıklı bir biçimde öne çıkmış ve ezilen halkların dünya görüşü olmuş. Tam anlamıyla sınıfsal nitelik kazandırılarak İslam imparatorlukları içerisinde komünistik ihtilallerin leitmotifi görevi yüklenmiştir. Babeki toplumsal hareketi 40-50 yıl sonra Karmati ihtilalleriyle hedefine ulaşacak iki yüzyıla yakın süren Karmati sosyalistik devletini kuracaktır. ★

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ'NİN 2001 Yılı

SİYANÜR LİÇ YÖNTEMİYLE YAPILAN ALTIN MADENCİLİĞİ- NİN İNSAN VE ÇEVRE SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE BERGAMA-OVACIK ALTIN MADENİNİN YARATACAĞI RİSKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ (2. Bölüm)

Dr. Zuhul OKUYAN-Dr. Ümit ŞAHİN

İNSAN SAĞLIĞINI ETKİLE- YEBİLECEK UNSURLAR KO- NUSUNDA TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ GÖRÜŞÜ

RİSK KAVRAMINA HALK SAĞLIĞI ALANINDA ÇALI- ŞANLAR NASIL BAKMAKTA?

Risk, zarar görme olasılığı olarak tanımlanabilir. Çevresel kirleticilere bağlı olarak ortaya çıkan riskler, kirleticisi maddenin insan sağlığı ve doğa üzerinde yarattığı potansiyel tehlike ile insanın ve toplumun bu maddeyle karşılaşma olasılığının

birlikte göz önünde bulundurulmasıyla değerlendirilebilir. Risk kavramı tehlike kavramıyla karıştırılmamalıdır. Risk, bir tehlikenin gerçekleşme olasılığının toplumsal düzeyde niceliksel olarak ifade edilmesidir.

Sıfır risk diye bir şey söz konusu değildir. Yani tehlike yaratan bir etken, toplumla karşılaşma şansı olduğu sürece risk oluşturur ve ancak riskin (etkenin yarattığı tehlike düzeyine ve bu karşılaşma şansının az ya da çok olmasına bağlı olarak) az ya da çok olmasından söz edilebilir. Buradan yola çıkılarak da toplumda

kabul edilebilecek risk düzeyinden söz edilebilir. Bu düzey Batı ülkelerinde genellikle milyonda bir düzeyinin altıdır.

Sıfır riskin söz konusu olmadığı göz önünde bulundurularak her zaman koruma ilkesi (önlem ilkesi) işletilmelidir. Yani toplum üzerinde sağlık yönünden tehlike yaratan bir etkenin yaratacağı risk, etkene maruziyet olasılığı mümkün olan en düşük düzeye dek azaltılarak (olası ise maruziyet tümüyle ortadan kaldırılarak) en düşük düzeye çekilmelidir.

Öte yandan tehlikesiz olarak bilinen bir çok maddenin sağlık üzerinde zararlı etkisi olabileceği de unutulmamalıdır. Toksisitesi zayıf ve maruziyet olasılığı düşük bir maddenin zararlı etkilerini ortaya koymak son derece zordur. Bir etkenin zararlı etkisi esas olarak epidemiyolojik araştırmalarla ortaya konur. Ancak risk değerlendirmesinin birinci aşaması olan tehlikeli etkenin saptanması çok uzun zaman alabilir. Örneğin kanserojen olduğundan şüphe edilen bir maddenin etkisini görmek için 5-15 yıl beklemek gerekir.

Riski yüksek maddelerin sağlık üzerine zararlı etkileri gerek mesleki maruziyetler nedeniyle, gerekse kazalardan sonra yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Günümüzde çevresel risklerin ortaya konulmasında zaman seri analizleri ve ekolojik araştırma yöntemleri de kullanılmaktadır. Hayvan deneyleri de za-

rarlı etkiyi ortaya koymak için kullanılan bir diğer yöntemdir.

Çevreye bağlı risklerin değerlendirilmesinde düşük dozlara bağlı risklerin saptanması da güçlükler gösterir. Ayrıca maruziyetin tanımlanmasında kişisel faktörler de çevresel faktörler kadar önem taşır. Aynı dozda maruziyetin oluşturacağı sonuç yaş ve cinsiyete göre büyük farklar gösterebilir. Çocuklar, yaşlılar, hamileler gibi özel risk grupları tanımlanır.

Bu arada maruziyetin birikici olması, yani kümülatif maruziyet de önem taşır. Çok düşük bir düzeyde kirleticiye çok uzun yıllar boyunca maruz kalmak, bazen daha yüksek dozda ama çok kısa süreli maruziyetlere göre çok daha ciddi bir risk oluşturabilir. Maruziyetin kaynağından insanda toksik etki oluşmasına kadar geçilen ve incelenmesi gereken çok sayıda etap vardır. Bunlar arasında kaynağın kendisi, ortamda taşınması, başka maddelere dönüşümü, çevrede birikimi, vücut tarafından alınabilecek doz miktarı, temas şekli, alınan doz miktarı, biyolojik olarak etkili doz miktarı, hastalığın erken belirtileri ve hastalığın ortaya çıkması sayılabilir.

Çevresel kirleticilerin oluşturduğu sağlık riskleri, bu tanım ve ölçütlerden de anlaşılabilirdiği gibi, son derece fazla sayıda faktörle ilişkili ve karmaşık bir konudur. Kirletici maddeler için tanımlanan eşik değerler, riskin varlığı ya da yok-

luğunun ortaya konması için tek başlarına hiç bir anlam taşımazlar.

Eşik değeri genellikle herhangi bir işlem sonucu ortaya çıkan, ya da doğada kendiliğinden bulunan kirleticilerin ortamda bulunan ve toplum için (ya da çeşitli insan toplulukları için) zararlı olmayacağı varsayılan miktarını gösterir. Eşik değerler toplum için ya da işyeri ortamı için değişiklikler gösterir. Genellikle zaman içinde maruziyetin yarattığı sağlık sorunlarının daha iyi tanımlanması ve maruziyeti azaltıcı önlemlerin gelişmesiyle de eşik değerler düşürülür. Çeşitli ülkelerde çeşitli kirleticiler için çok farklı eşik değerler verilmesi de bu değerlerin bilimsel olarak saptanmış ve risk oluşturmayan bir düzey olmaktan çok, ekonomik ve benzeri nedenlerle saptanan ve değiştirilen, yani çevre sağlığından çok çevre yönetimi disiplininin ilgilendiren bir düzey olduğunu düşündürür.

Ayrıca günümüzde insan sağlığı ve çevre için ileri derecede risk oluşturan pek çok maddenin, özellikle de kanserojen, mutajen ve teratojen etkilere sahip maddelerin eşik değeri "0" olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Radyasyon bunların içinde en iyi bilinen örnektir.

Kısaca bir kirleticinin eşik değeri, yani ortamda izin verilen en yüksek bulunma miktarı o düzeyin bütünüyle güvenli olduğunu ve hiç bir risk oluşturmadığını değil, sadece bu düzeyin hiç bir şekilde aşılması gerektiğini gösterir. Kaldı ki yukarıda da belirtmeye ça-

lıştığımız gibi maruz kalınan düzey maruziyetin yaratacağı riskin saptanmasında göz önünde bulundurulacak faktörlerden sadece bir tanesidir. Risk değerlendirilmesinde bu bilimsel ilkelerden hareket edilmesi zorunludur.

SIYANÜR VE DİĞER KİMYASAL ATIKLARIN İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ:

Bergama-Ovacık altın madeni cevher içeriğinde altın ve gümüş dışında şu elementler bulunmaktadır: Arsenik, Antimon, Bakır, Cıva, Çinko, Kadmiyum, Krom, Kurşun, Kükürt. Atık bileşimi de bu maddeler ve bunlara ek olarak demir ve siyanürden oluşmaktadır. Halk sağlığı uzmanları, kamuoyunda çok konuşulan siyanürün yanı sıra ağır metallerin oluşturacağı riskler üzerinde de durmaktadır

1. SIYANÜR: Siyanür, hidrojen siyanür (HCN), sodyum siyanür (NaCN) ve potasyum siyanür (KCN) gibi bileşikler halinde ya da serbest olarak bulunur. HCN, renksiz bir gazdır, keskin ve bayıltıcı, bademe benzer bir kokusu vardır. Beyaz katı maddeler olan sodyum ve potasyum siyanür ise nemli havada aynı keskin kokuyu yayar. Havada daha çok gaz formunda hidrojen siyanür olarak bulunan siyanür küçük miktarda ince toz partikülleri olarak da bulunabilir. HCN havada 1-3 yılda yarılanır. Su yüzeyinde bulunan siyanür de HCN formuna dönüşür ve buharlaşır. Siyanür yüksek konsantras-

yonlarda toprak mikroorganizmaları içim toksiktir ve toprak yoluyla yeraltı sularına geçebilir. Siyanür havadan, içme sularından, toprağa değen cilt yoluyla ve siyanür bulaşmış yiyeceklerin yenmesi yoluyla vücuda alınabilir. Solunum yoluyla alınan siyanür kaynakları arasında sigara içimi, yangın dumanının solunması ve siyanür içeren atıkların depolandığı atık depolanma alanlarının yakınındaki havanın solunması sayılabilir. Siyanür kullanılan işyerlerinde çalışan işçiler de siyanüre maruz kalma yönünden risk altındadırlar.

Solunum yoluyla alınan yüksek miktarda siyanür insan için son derece zararlıdır, kısa sürede beyin ve kalbi etkileyerek koma ve ölüme neden olur.

Düşük düzeyde siyanüre uzun süre maruz kalma sonunda solunum güçlükleri, kalp ağrısı, kusma, kan değişiklikleri, baş ağrısı ve tiroid bezinde büyüme ortaya çıkabilir. Besinlerle alınan yüksek miktarlardaki siyanür de yine solunum darlığı ve derin nefes alıp verme, konvülsiyon, bilinç kaybı ve ölümler sonuclandır. Kanda siyanür düzeyi yüksek olan kişilerde ayrıca el ve ayak parmaklarında zayıflama, yürüme güçlüğü, görmede bozukluk, sağırılık, tiroid bezi fonksiyonlarında azalma görülebilir. Cilde siyanür teması irritasyon ve yaralar açılmasına neden olur. İnsanda gösterilememekle birlikte hayvan deneylerinde siyanürün doğumsal bozukluklara neden olabildiği ve

üreme sisteminin etkilendiği gösterilmiştir.

Siyanürün insan ya da hayvanlar için kanserojen olduğuna dair bir bulgu yoktur.

Siyanür kan ve idrarda bazı tahlil yöntemleriyle saptanabilir. Ancak kısa sürede vücuttan uzaklaştırılabilmesi nedeniyle bu tahlillerin maruziyetten kısa bir süre sonra yapılması gerekir.

EPA'ya göre içme suyunda litrede 0,2 mg'ın (0,2 mg/l) üzerinde siyanür bulunamaz.

2. ARSENİK: Doğada çok az miktarda bulunan arsenik genellikle oksijen, klor ve kükürtle bileşik halde bulunur. Bitki ve hayvanlarda ise karbon ve hidrojenle bileşik yapar. Çoğu arsenik bileşiğinin özel bir tadı ve kokusu yoktur. Çevrede bulunan arsenik buharlaşmaz, çoğu arsenik bileşiği suda çözünür, arsenik bulaşmış maddelerin yanmasıyla havaya karışabilir, havadan yere inerek birikebilir, parçalanmaz, ancak türden diğerine dönüşebilir. Solunum ve sindirim yollarıyla vücuda alınabilir.

İnorganik arsenik insanlar için çok zehirli olup organik arsenik daha az zararlıdır. Besinlerde ve sudaki yüksek miktarda (60 ppm) arsenik öldürücü olabilir. Arsenik sinir sistemi, mide-barsak ve cilt dokularına zarar verir. Yüksek miktarlarda solunması akciğer ve solunum yollarında yaralara neden olabilir.

Düşük düzeylerde arseniğe maruz kalmak bulantı, kusma ve ishale, kırmızı ve beyaz kan hücrelerinin

yapımında düşmeye, kalp ritminde bozulmaya, kan damarlarında patolojilere, el ve ayaklarda iğnelenme ve karıncalanma hissedilmesine neden olabilir. Uzun süre maruziyet durumunda ciltte kararmaya, el ve ayaklarda ve gövdede siğil ve kabarmaların olmasına neden olabilir. Doğrudan cilt teması kızarma ve şişmelere neden olabilir.

Arsenik bilinen bir kanserojendir. İnorganik arseniğin solunması akciğer kanserine, besin yoluyla alınması ise cilt, mesane, böbrek, karaciğer ve akciğer kanserine neden olabilir.

Yüksek düzeyde maruziyet durumunda idrarda saptanabilir, ancak maruziyetten kısa bir süre sonra tahlil yapılması gerekir. Ancak maruziyetten sonraki 6-12 ay boyunca saç ve tırnakta saptanabilir. Ancak bu testler düşük düzeyde maruziyetlerde anlamlı değildir ve olası bir sağlık etkisi konusunda fikir vermez. EPA'nın içme suyu için verdiği en üst sınır 0,05 ppm'dir, ancak bu düzey ileride düşürülebilir.

3. KADMİYUM: Kadmiyum oksit, kadmiyum klorid, kadmiyum sülfat ve sülfid şekillerinde bulunabilen ve özel bir tad ve kokusu olmayan bir maddedir.

Havaya karışan kadmiyum partikülleri yere ya da sulara düşmeden önce çok uzun mesafeler kat edebilir. Zehirli atık depo alanlarından gerçekleşen sızıntı ve taşmalar sonucunda suya ve toprağa karışabilir. Toprak partiküllerine güçlü bir şekilde bağlanır, bazı kadmiyum bi-

leşikleri suda çözünebilir, ancak doğada parçalanmaz. Vücutta çok uzun süre kalabilir ve düşük düzeyde maruz kalınsa bile yıllar içinde birikebilir.

Kadmiyum havadan solunarak, kadmiyum bulaşmış yiyeceklerin yenmesiyle, sigara dumanından, kadmiyumla kirlenmiş suların içilmesiyle vücuda alınabilir.

Yüksek düzeyde kadmiyumun solunması akciğer hasarına bağlı olarak ölüme neden olabilir. Çok yüksek düzeyde kadmiyumun yiyeceklerle alınması kusma ve ishale neden olur. Hava, su ya da besinler yoluyla düşük düzeyde kadmiyuma uzun süre maruziyet sonucunda kadmiyum böbreklerde birikir ve böbrek hastalıklarına neden olabilir. Akciğerde hasar ve kemiklerin kırılabilirliğinin artması diğer etkileridir. Hayvan deneylerinde kadmiyumun tansiyon yükselmesine, kandaki demir düzeyinin düşmesine, karaciğer hastalıklarına, sinir sistemi ve beyinde hastalıklara neden olduğu gösterilmiştir. Cilt temasının neden olduğu bir hastalık bilinmemektedir.

Kadmiyum bileşikleri kanserojen olması beklenen maddeler grubundadır. Hayvan deneylerinde kadmiyumun akciğer kanserine neden olduğu saptanmış, insanda bu konuda daha zayıf kanıtlar elde edilmiştir. Kadmiyumun sindirim sistemi yoluyla ya da cilt temasıyla kansere neden olup olmadığı bilinmemektedir.

Kadmiyum kan, idrar, saç ve tırnakta saptanabilir. Kan düzeyleri

yakın zamandaki maruziyeti, idrar düzeyleri ise hem yakın zamandaki, hem de daha önceki bir maruziyeti ortaya koyabilir.

EPA içme sularında 5 ppb (milyarda 5)'in aşılmaması gerektiğini bildirmektedir. FDA'ya göre yiyecekler için bu düzey 15 ppb'dir.

4. KROM: 3 ana şekilde(Krom 0, Krom III, Krom IV) bulunabilen krom bileşikleri tatsız ve kokusuzdur. Sadece Krom III bileşikleri vücut için diyetle eser miktarlarda alınması gerekli elementlerdir. Diğer formlardaki kroma vücudun ihtiyacı yoktur.

Krom partikülleri havaya karıştığında 10 gün kadar kalabilir. Toprak partiküllerine sıkıca yapışır. Suda dibe çöker, topraktan küçük miktarlarda sulara karışabilir.

Havadan solunarak, suyla ve besinlerle vücuda alınabilir.

Krom bileşiklerinin tümü yüksek miktarlarda alındığında toksik olabilir, ancak Krom IV, Krom III'e göre daha toksiktir. Yüksek miktarlarda solunması burun, akciğer, mide ve barsaklara zarar verebilir. Kroma alerjisi olan kişilerde astım krizlerine neden olabilir. Uzun süre yüksek ve orta düzeylerde maruziyet burun kanaması, yaraları, akciğer hasarı ve kanser dışındaki akciğer hastalıklarında artışa neden olabilir. Sindirim yoluyla yüksek düzeylerde alınırsa mide şikayetleri ve ülser, konvülsiyonlara, böbrek ve karaciğer hastalıklarına, hatta ölüme neden olabilir. Cilde temas durumunda cilt

ülserleri oluşabilir. Ayrıca ciltte alerjik reaksiyonlara yol açabilir.

Bazı Krom IV bileşikleri kanserojendir. Akciğer kanserine neden olduğu bilinmektedir,

Krom saç, idrar, serum, kırmızı kan hücreleri ve kanda tespit edilebilir.

EPA'ya göre içme suyundaki krom miktarı (III ve IV) litrede 100 mikrogramı geçemez. (100 mg/l)

5. KURŞUN: Özel bir tadı ve kokusu olmayan mavimsi gri renkli bir metaldir.

Çevreye yayılmış bulunan kurşun kendiliğinden parçalanmaz, havada 10 gün asılı kalabilir, topraktaki kurşunun çoğu havadan kaynaklanır. Kurşun toprak partiküllerine yapışır ve topraktaki kurşun asidik ve yumuşak olmadıkça yeraltı ve içme sularına karışmaz. Toprak ve suda uzun süre kalabilir.

Vücuda havadan solunarak, içme suları ve besinlerle, ayrıca sigara dumanından alınabilir.

Kurşun vücuttaki hemen hemen tüm organ ve dokuları etkilemektedir. En duyarlı sistem, özellikle de çocuklar için, merkezi sinir sistemidir. Kurşun ayrıca böbreklerde ve bağışıklık sisteminde de hasara neden olur. Etkiler kurşunun solunum ya da sindirim yoluyla alınmış olmasına göre değişiklik göstermez. Özellikle çok küçük ve doğmamış çocuklar üzerinde çok tehlikeli etkileri vardır. Erken doğum, düşük doğum ağırlığı, yeni doğanda mental gerilik, öğrenme güçlükleri ve küçük çocuklarda gelişme geriliğine neden

olabilir. Yetişkinlerde ise bellekte zayıflama, reaksiyon zamanında düşme, parmaklarda ve el ve ayak bileklerinde zayıflama, kansızlık, kan hastalıkları, düşükler ve erkeklerde üreme sisteminde bozukluklara neden olabilir.

Hayvan deneyleri kurşun asetat ve kurşun fosfatın kanserojen olduğunu düşündürmektedir. İnsanda yeterli kanıt yoktur.

Kurşun kanda ölçülebilir.

EPA'ya göre havada kurşun miktarının 1,5 µg/m³'ü, içme suyunda ise 15 µg/m³'ü geçmemesi gerekir.

6.CIVA: Parlak, gümüş beyazı renkte, kokusuz bir sıvıdır. Isıtıldığında kokusuz bir gaz halini alır. İnorganik tuzları oluşturmak üzere klor, sülfür ve oksijenle bileşik oluşturabilir.

Çevreye yayılan cıva hava, toprak ve suda bulunabilir. Solunum ve sindirim yoluyla vücuda alınabilir.

Sinir sistemi cıvanın tüm formlarına karşı çok duyarlıdır. Yüksek miktarlarda maruziyet beyinde, böbreklerde ve fetus gelişiminde kalıcı zararlara neden olabilir. Beyin fonksiyonlarına yapacağı etkiyle iritabilite, ürkeklik, titreme, görme ve duyma kusurları ve bellekte zayıflama ortaya çıkabilir. Kısa süreli ve yüksek düzeyde maruziyet durumunda akciğer hasarı, bulantı, kusma, ishal, tansiyon yüksekliği, deri döküntüleri ve gözde irritasyon meydana gelebilir.

Cıvanın hayvan deneylerinde kansere neden olduğu gösterilmiştir.

İnsanda olası kanserojenler arasında sınıflandırılmaktadır.

Yeni doğan ve fetusta, cıva, beyin gelişiminde gerilik, zeka geriliği, körlük, ve konuşamamaya neden olabilir. Çocukta sinir ve sindirim sistemleriyle böbrekler etkilenir.

Cıva kan ve idrarda ölçülebilir. Saçta da saptanabilir.

EPA'ya göre içme suyunda 2 ppb'yi geçmemesi gereklidir. FDA'ya göre maksimum sınır 1 ppm'dir.

KAZA RİSKİ

TÜBİTAK raporu başta olmak üzere siyanürlü altın madenciliğini aklamak üzere yazılmış tüm yazılar siyanür kullanılan bu tür işletmelerde yaşanan kazaları görmezden gelmekte, hatta inkar etmektedir. Ne acıdır ki, TÜBİTAK raporunun yayınının üzerinden henüz 4 ay geçmeden bu alanda yaşanan en ağır kazalardan biri Romanya'da meydana gelmiştir.

Bu kaza Romanya'nın Baia Mare bölgesinde yer alan ve eski bir altın madeninin atık depo alanında yıllar önce işletilen eski bir madenin bırakmış olduğu atıkları yeniden işleyen ve altın ve gümüş elde eden bir tesiste 30 Ocak 2000 tarihinde meydana gelmiştir. Baraj göletinde birikmiş kar nedeniyle gövdede açılan bir gedikten 100.000 m³ atık su taşmış ve çevredeki alanlara ve Lapus nehrine ulaşmıştır. Bu nehir Tuna nehrinin bir kolu olan Tisza nehrine karışmaktadır ve atıklar

Tuna nehrine kadar sınır ötesi bir kirlilik yaratmıştır. Tuna'nın su toplama havzasında 2000 km.'lik bir bölüm etkilenmiştir. Nehir ortamına 50-100 ton arasında siyanür karıştığı hesaplanmaktadır. Yöredeki içme sularının da etkilenebileceği, nehirlerdeki canlı yaşamın büyük ölçüde zarar gördüğü bildirilmektedir.

Daha önceki yıllarda yaşanan bazı kazaları hatırlatmak gerekirse:

1986-89 yılları arasında 7915; 1990 yılında 1645; 1991 yılında 794 vahşi hayvanın siyanürlü madenlerden zehirlenerek öldüğü, Nevada vahşi Yaşamı Koruma Kurumu'nun iç dönem içinde yaptığı araştırmalarda bildirilmiştir.

1965'de Güney ABD ve Şili'de 14 atık barajının 10'unda deprem sonucunda çatlak tespit edildiği, bunun sonucunda 200 kişinin öldüğü bildirilmektedir.

1972'de ABD'de Batı Virginia Buffalo Creek'te yoğun yağmurlar sonucunda atık barajı çökmüş ve 155 kişi ölmüştür.

1984'te Papua Yeni Gine'de Ok Tedi altın madeni için 2100 metrelik dağ traşlanmış, yoğun yağışlar nedeniyle siyanürlü toprak akmış ve yöre halkı başka yere taşınmış, siyanür taşıyan bir gemi batmıştır.

1985'te Guyana'da Omai altın madeni zehirli atık havuzu patlamış, iki gün içinde ülkenin iki büyük nehrine 4 milyar ton atık çamur karışmış, 18 bin yerli çiftçi balık ve su ürünleri yememeleri, hayvanlarına su içirmemeleri konusunda uyarılmıştır.

1990'da Güney Caroline'de yağmurlar sonucu Brever altın madeninde süzme altın rezervi çökmüş, onbinlerce balık ve canlı ölmüştür.

1992'de ABD New Mexico'da tehlikeli atık alanında yapılan tetkikler sonucunda bunların 800'den fazlasında sızıntı saptanmıştır.

1993'de Ekvator'un Azvay bölgesindeki madende meydana gelen heyelan sonucu 300 kişi, Nobnibya'da 100 kişi ölmüştür.

1993'te Bolivya'daki bir kasabada maden artığının aşağı kayması sonucu yüzlerce insan ölmüştür.

1993'te ABD'de Idoha'da Silver madeninde tonlarca atığın maden-deki, havuzdan çevre sularına karıştığı tespit edilmiş, 1200 yerli başka yerlere taşınmıştır.

1994'te Güney Afrika'de siyanürlü atık içeren bir havuz yağmurlarla taşarak 150 kişinin ölümüne neden olmuştur.

1995'te Guyana'daki Omai altın madeninde yine siyanür barajında taşma meydana gelmiştir.

SONUÇ

Türk Tabipleri Birliği "siyanür liç" yöntemiyle Bergama'da ve Türkiye'nin dört bir yanında yapılacak olan altın madencilikine karşıdır, çünkü;

1. Hekimler insan sağlığını doğrudan ilgilendiren konuların yanı sıra çevreyi etkileyebilecek her türlü risk ve olası sonuçlarıyla da il-

gilenirler. Doğanın dengesi-
nin bozulması insan
sağlığını da etkileyen so-
nuçlar doğurur. **Bu yön-
temde kullanılan siyanür,
çevre ve insan sağlığı için
ileri derecede toksiktir.**

2. Cevherde altın ve gümüşün
yanı sıra bulunan **arsenik ve
ağır metallerin** atık bileşi-
minde büyük miktarlarda
bulunması çevrede yaşayan
**insanların sağlığını doğru-
dan tehdit edebilecektir.**
3. **Tesis atık havuzunun,**
toksik maddelerle dolu bir
atık depolama alanı olarak
tesis kapandıktan sonra da
kalacak olması, **kaza ya da
deprem olasılığında bütün
yöre için büyük bir tehlike
oluşturacaktır.**
4. Daha önce Danıştay tarafın-
dan işletme ruhsatının iptali
yönünde verilen karara rağ-
men, Başbakanlık Müste-
şarlığının talimatı üzerine
**TÜBİTAK tarafından ha-
zırlanan rapor herhangi
bir uygulamaya dayanak
oluşturmamaktadır.**

Çünkü;

a) Birçok yerinde insan
sağlığına bir zarar gelme-
yeceğinin vurgulanmasına
karşın, raporu yazan ku-
rul içinde bırakınız bir
halk sağlığı ya da çevre
sağlığı uzmanının bulun-
masını, sağlık alanında ça-
lışan hiç kimse yoktur.

b) Raporda uzman hekim gö-
rüşüne yer verilmemiştir,

c) Birçok çelişki içermekte
ve üslup açısından da bilim-
sel bir çerçeveye oturma-
mıştır,

d) Dokuz Eylül Üniversitesi
Tıp Fakültesi ve Ege Üni-
versitesi Tıp Fakültesi Halk
Sağlığı öğretim üyelerinin
yanı sıra, Dokuz Eylül Üni-
versitesi Çevre Mühendisliği
öğretim üyelerinin de rapo-
run bilimsel olmadığını ve
eksiklikleri bulunduğunu
belirtmektedirler.

5. Bir insan hakkı olan çevre
hakkı, gelecekte olabile-
cekleri de içerir. Uluslararası
çevre hukuku metinlerinde
de "risk" ve "olasılık" kav-
ramları ele alınmaktadır.
**Çağdaş halk sağlığı anlayı-
şında insanların hasta ol-
malarını beklemek yerine
önlem almak ve olası
riskleri ortadan kaldırmak
geçerlidir.** Kullanılacak bir
yöntemin ya da maddenin
insan sağlığı açısından risk
oluşturması ve hastalık ya-
pabilme olasılığının bulun-
ması o yöntem veya
maddenin kullanılmamasını
gerektirir.
6. Yörede yaşayan insanların
sık sık sağlık kontrolünden
gececeği ve her türlü önle-
min alınacağı söylenmekte-
dir. Ancak kaza ve deprem
riski dışında, insan sağlığını

tehdit etme olasılığı bulunan ağır metallerle zehirlenme, uzun yıllar boyu yavaş bir süreçte gerçekleşebilir. Bu tür çevre sağlığı sorunlarına yol açan ağır metal vb. etkenlere bağlı kanser gibi hastalıkların oluşması bir anda olmaz ve ne tür etkiler oluştuğunu ölçmek çok zordur. Bu nedenle insan sağlığına zararı önceden bilinen madde veya yöntemlerin daha ilk başta ortamda olmaması koruyucu hekimlik açısından en doğru olanıdır.

7. Bergama Ovacık dışında onlarca yerde altın aranmasına başlanmak istenmektedir. Sadece Bergama halkı değil, bir çok yerleşim yerinde yaşayan onbinlerce kişi risk altına girecektir. Duyarlı ke-

simleri bu konuda uyarmak istiyoruz. Bu durumda başta içme suları olmak üzere çevre olumsuz etkilenecek; madenlerin işletilmesi süreli olduğundan kapatıldıkları zaman ülkenin pek çok yerinde içi tehlikeli atıklarla dolu depolama alanları kalacaktır.

İnsanların yaşam hakkı, sağlık hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve ekosistemin sürdürülebilirliği göz önüne alınarak Bergama Ovacık Altın madeni işletilmemelidir ve en kısa zamanda, daha yolun başında kapatılmalıdır.★

Not: Yukarıda ikinci bölümünü yayımladığımız rapor, <http://www.ttb.org.tr> adresinden alınmıştır. Doğa, toplum, düşünce.

YOLDAŖI

Bugün Günlerden Pazar Bugün Gerçek Bir Yiğit, Bir Yıldız Gibi Kayıp Gitti

Yoldaşımızın kaybıyla ilgili bu yazı teknik nedenlerden ötürü gecikmeli olarak basılmıştır. Özür diliyor, anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

Bugün günlerden Pazar. Bugün beni güneşe çıkarmadılar! Hayır, bugün kimseyi güneşe çıkarmadılar! Bugün Günlerden Pazar. Bugün bir daha gerçek bir Yiğit, bir yıldız gibi kayıp gitti.

Bugün 18 Şubat 2001. Bugün Rıfat, bugün, gerçek adıyla Remzi Kukul, bugün 20 küsur yıl önce tanıyıp, basım

işlerini teslim ettiğimiz can yoldaşımız hakka yürüdü gitti. Eyvallah! Vakti seherde açılır perde, Düştüğün yerde derman sendedir!

Nasıl anlatılır Remzi?

Bir gözünüzün önüne getirin.

Karadeniz yalçınında, çapraz fişeklik kültürüyle büyümüş, yalanı ağzına koymamış, dostunun yanışını yüzüne

vura vura söylemiş, ama o yanlışlar, insanin insana kulluğuna son verme andını reddetmediği sürece, dostunun yanında, güneşlide yağmurluda kaya gibi durmuş bir insan. Az bulunur bir insan. Vır Vır Vır çok konuşmayan, bilgeliğini söz oyunları ile “kanıtlamaya” hiç kalkışmayan, az konuşan ama söylediğinin ardında duran ve düşüncesini hiçbir garip hesapla gizlemeyen bir yoldaş. Az bulunur bir yoldaş.

Günlerden bir gün, dur-aman-etme-eyleme-böyle olmaz-bu sosyalizme uymaz filan dinlemeden memleketine gitti ve “tanımadık” bir gelinle döndü geldi.

Hoppala, napiciz şimdi derken, kendi “kentli” devrimciliğimizin duvarlarıyla hesaplaşmaya çalışırken ve “canım bi dakka yanı” filan demeye çalışırken, iyi hatırlıyorum, Remzi geldi, o çok yalın diliyle şöyle dedi: “Yav yoldaş, bu nasıl

iş? Hesaba uyar uymaz bilmem ama bu benim sevdiğim kızdır, şimdi ben bu kızla evlenmem de ne yaparım?”

Aradan aylar, yıllar geçti ve defalarca biz o “davetsiz” konugu, çok değişik ortamlarda tanıdık. Ne gördük? Gördük ki, Remzi yoldaşımız, kendi felsefesine, kendi toplumsallığına en uyan insanı bulmuş da getirmiş. Kendi gibi az ama öz konuşan, sonuna dek haklının yanında duran bir

insan.

“Ben melanet hırkasını” diye başlayan, “yar Ali canan Ali” diye giden yakarışın ardılı olarak, ne derim? Ya Remzi, sevgili Rıfat, olur mu, böyle olur mu? Olur be! Oldu işte! Ama hiç mi hiç üzülmeyesin! Ne denli boğuştuysa, o denli dirisin, o denli yiğitsin, o denli İNSANSIN!

Ölü evlerin değil, düğün evlerin olacak, Kara kışların değil, uçan kuşların olacak! R.Y★

Baba Resul

İsmail Kaygusuz

Basım Aşamasında

ALEV YAYINLARI

Darbe Günleri

■
İsmail Kaygusuz

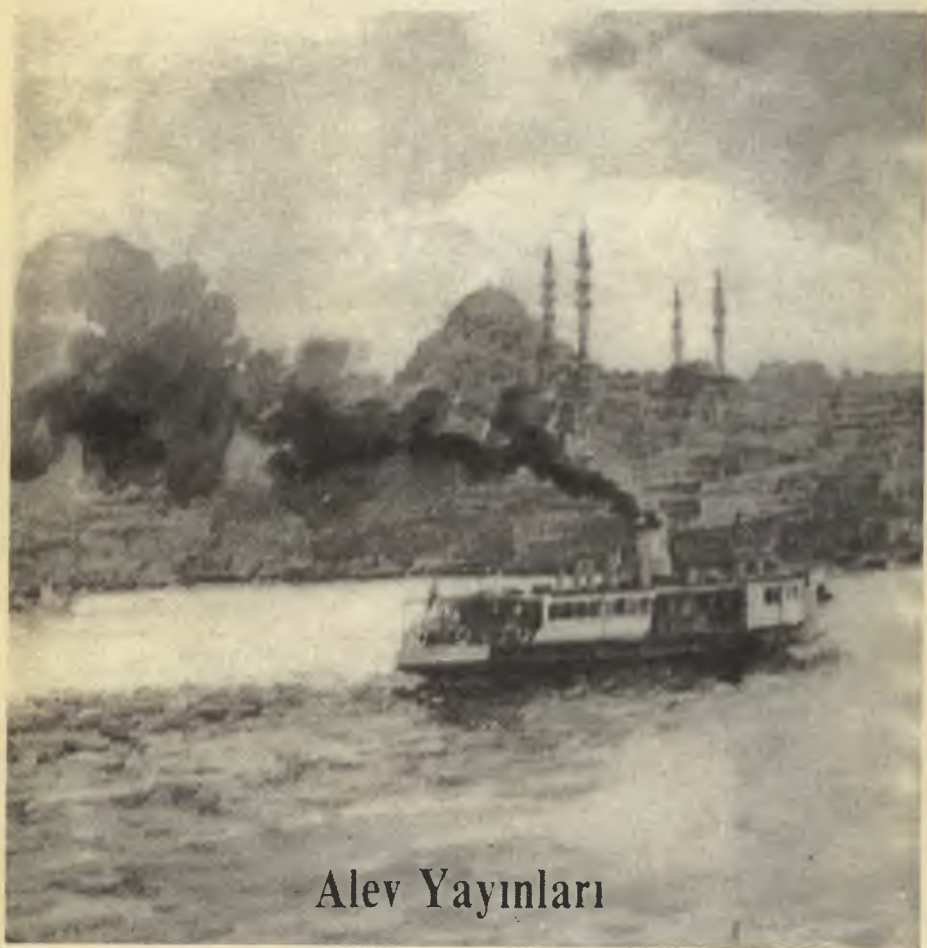
Basım Aşamasında

ALEV YAYINLARI

İSTANBUL HEMŞERİLERİ

İsmail Bilen

Alev Yayınları

DOĞU ASYA KRİZİ

Rıza Yürükoğlu

Alev Yayınları

Araştırma-İnceleme